

<i>Andrius Sniadeckis: moterys taip noriai sergantiems suteikia pagalbą</i>	p. 4
<i>Indėnų Ameriką galima nufilmuoti nebaigtų statyti Karoliniškių pakraštyje</i>	p. 6
<i>Mes, lietuviai, esame linkę prisiminti prūsus kaip taikius ir demokratiškus</i>	p. 7

Penki laišškai Mamai

Pensilvanijos universitetas
[~ 1902 m. spalį]

WILLIAM CARLOS WILLIAMS

Brangioji Mama: šiandien, sekmadienį, be perstojo lijo. Pirmą kartą nuėjau į Jaunųjų krikščionių sąjungos bažnyčią čia, koledže.

Pirmas žmogus, su kuriuo susipažinau, – toks mano amžiaus jaunuolis iš Bafalo, pirmakursis, bet ne iš mano fakulteto. Mudu drauge valgom, jis, kiek žinau, – aukštos moralės džentelmenas; jis vardu Van Winkle'is, mokosi čia, gavęs stipendiją. Taigi, kaip gali nuspėti, jis ne iš tų palaidūnų, kuriuos labai lengva atpažinti iš šnekos, kaip ir iš išvaizdos. Per jį susipažinau su dar vienu jaunuoliu, koledžo trečiakursiu. Pastarasis čia labai populiarus, ne kaip sportininkas, bet visuomeniniame gyvenime. Jis labai gerai dainuoja. Be to, rašo knygą „Žymiausi Pensilvanijos diplomantai“. Jaunųjų krikščionių sąjungoje jis išskirtinė figūra ir visapusiškas džentelmenas. Žinoma, manęs su juo niekas nesieja, nes jis čia ganėtinai svarbus žmogus, bet per jį tikiuosi patekti į „Kaukės ir peruko“ klubą.

Su meile tau, Edui ir poniai Dodd – lieku jus mylintis sūnus.

WILLIE C. WILLIAMS

Pensilvanijos universitetas
1902 m. gruodžio 9 d.

Brangi Mama: bjaurus oras kamavo mus čia. [...] Nuėjau į šokius [...] ir labai apsidžiaugiau, kad apsivilkau kostiumą, mat visi vaikinai iki vieno buvo kostiumuoti. [...] Nulipęs apačion buvau pristatytas maždaug penkiolikai panelių. Žinoma, šokti kviečiau visas iš eilės ir pasiklioviau sėkme, spręsdamas, moka šokti ar ne. [...] Pirmiausia šokau su panele Ecob. Tustepas, todėl man neblogai sekėsi, bet paskui užgrojo valsą. O varge! Nežinau, kas buvo mano partnerė, bet tikrai žinau, kad valso šokti ji nemoka. Pradėjome. Po pirmo žingsnio supratau, kad kažkas negerai. Apsukus maždaug pusę kambario ėmiau lipiti ant jos suknelės palankų. Aš tučiuojau žengtelėjau atgal ir kaip įmanydamas atsiprašiau. Vėl pradėjome. Netrukus ji įniko mindžioti man koją. To jau buvo per daug, ir aš pasitraukiau. Kai lipau viršun apsitvarkyti, mačiau, kaip ji mane stebi liūdna, pasidygėjusia veido mina. Po šito aš prasėdėjau visus valsus. Nė vienas žmogus tenai nemokėjo šokti valso. [...] Po kurio laiko pradėjau pažindintis, bet netrukus visi išsiskirstė namo. Viena, ko aš gailiuosi, tai, jog kartą ten pasirodęs dabar, matyt, būsiu kviečiamas ir į kitus šokius, todėl turėsiu arba atsisakinėti, arba iš po žemių iškast tą aukselį. Nelabai mėgstu tokius šokius, nes jie per daug formalūs. Sutikti žmonės kaip man per daug išsipustę.

Su meile ir bučiuodamas tave, tėtę ir Edą – mylintis sūnus.

WILLIE

Pensilvanijos universiteto bendrabutis
1904 m. vas. 12 d.

Brangi mamyte: dar nieko nežinau apie egzaminus, bet rytoj, ko gero, sužinosiu. Užtat turiu žinių iš „Kaukės ir peruko“. Jie nusprendė man duoti bandomąjį vaidmenį savo spektaklyje. [...]

Vakar vakare nuėjome į vadinamąjį socialinį klubą [settlement club] Fil. lūšnynuose, kur koledžo studentai laisvu laiku ko nors moko mažuosius benamius. Aš pralaimėjau parodomąjį fechtavimą praėjusių metų fechtavimosi komandos kapitonui. Aš gailiu tų vargšų mažiukų ir jais žaviuosi. Tarp jų yra itin sumanių ir žvitrų, jie supranta, kas yra gera, o kas ne. Aš vis labiau ir labiau įsitikinu dėl vieno dalyko, o būtent: tikrai laimingas būsi tik suteikdamas laimės kitiems. Kai tai suvoki ir imi tuo vadovautis, viskas pasidaro tobula. [...]

Žymusis amerikiečių poetas, prozininkas, eseistas, dramaturgas Williamas Carlosas Williamsas (1883–1963) visą gyvenimą pradirbo gydytoju pediatru. Rašė laisvalaikiu. Mediciną 1902–1906 m. studijavo seniausioje šalies mokymo įstaigoje – privačiame Pensilvanijos universitete Filadelfijoje. Čia būsimasis klasikas susipažino su ilgamečiais draugais tapusiais poetu Ezra Poundu, dailininku Charlesu Demuthu ir kt. Studijuodamas Williamsas dalyvavo universitete veikusioje seniausioje šalyje studentų muzikinių komedijų trupėje „Mask and Wig“ („Kaukė ir perukas“), priklausė fechtavimo komandai, buvo Medicinos fakulteto metraščio meninis redaktorius. To laikotarpio įspūdziai atsispindi ankstyvuosiuose išlikusiuose būsimos gydytojo ir poeto laiškuose, rašytuose motinai Raquel Helene Williams (1847–1949) ir metais jaunesniam broliui Edgarui (Edui). Čia publikuojamais penkais laiškais motinai pradeda rinktinių Williamso laišku knygą, pirmąkart išleista 1957 m., dar rašytojui gyvam esant (tuo, matyt, aiškintinos angliškuose tekstuose daugtaškiais žymimos kupiūros). Rašytojo motina, 1918 m. mirus vyrui ir tėvui Williamui George'ui Williamsui, iki pat mirties gyveno sūnaus šeimos namuose Raderforde.

Bertha Wegmann. Siuvanti moteris. 1891

Demuthas, tas vaikinai, kur studijuoja dailę, pakvietė mane į šeštadienio vakaro šokius savo mokykloje [privačiame Drexelio institute Filadelfijoje]. Turėsiu vestis merginą, kurios dar nesu matęs, bet kuri vis tiek labai miela. [...]

Jei apie kūno mankštą, tai savo kambaryje aš turiu treniruoklį, su kuriuo kas vakarą pasportuoju prieš eidamas gult. Kojoms pramankštinti visiškai pakanka šokių, o ką jau kalbėt apie fechtavimą. [...]

Au revoir – su meile karštai jus visus bučiuodamas.

Mylintis sūnus
WILLIE

P. u. bendr.
1904 / 03 / 30

Brangi Mamyte: praeitą sekmadienį tau nerašiau todėl, kad buvau trumpam išvykęs. Mano draugas Poundas pakvietė mane praleisti šeštadienį ir sekmadienį su juo, todėl penktadienį parašiau tau ir išsirengiau į kelionę. [...] Jo tėvai labai mieli žmonės, o man visą laiką išskirtinai malonūs. Ponia Pound paruošė skanų valgi. [...] Po vakarienės mudu su Poundu nuėjome į jo kambarį, kur ilgai šnekejome apie

dalykus, kuriuos labai mėgstu, bet kurių studijuoti neturiu laiko, o jam jie – viso gyvenimo užsiėmimas. Tai – literatūra, drama, klasika, taip pat ir šiek tiek filosofijos. Jis, Poundas, yra puikus vaikinai; jis – optimizmo esencija, plieninio tikėjimo, turinčio žavesio. Jei kada ir liūdi, niekas to nesužinos, todėl man jis – savas žmogus. Tačiau retas kuris jį mėgsta, o daugybė žmonių neapkenčia, – o kodėl? Nes jis pasiutusiai pučiasi ir maivosi. Jis tikrai talentingas kalbėtojas ir mąstytojas, bet jam be galo patinka nuduoti tokį, koks iš tiesų nėra, – storžieviską juokdarį. Jo draugams reikia didelės kantrybės, kad jį perprastų, bet net ir tada neturi jam išsiduoti, nes jis tučiuojau nutaiso dirbtinę povyzą ir būna tikrai nepakenčiamas. Dėl to apmaudu, nes Poundui patinka būti mėgstamam, tačiau širdy jis per daug išdidus, kad stengtųsi įtikti žmonėms. Esu tikras, kad vienintelė jo kliaida – perdėjimas savybės, kuri pati savaime yra gera ir visais atžvilgiais pasigėrėtina. Jis bijo, kad patikėjęs kuo jautriausią savo širdį negailestingai miniai bus apvilts, todėl slepia ją ir niekam nepatiki. Ak, kokia įprasta šita yda – tas dirbtinis išdidumas. Tikroji ištikimybė tokia, kuri viską drįsta ir šia drąsa pelno meilę, bet jo nusistatyme galų gale daug tiesos.

Ką gi, tiek apie mūsų bendravimo toną. Apie dvyliką atsigulėme į lovą, joje aš miegojau, ak, tiesiog puikiai. Lova buvo didelė, minkšta, šilta, [...] rytą pakilome kada norėjome, o tada kalbėjome, valgėme, skaitėme, dainavome, vaikščiojome gamtoje, bet daugiausia ilsėjome ištiesę kojas prieš didelį ugniaukurą arba – mieliau – prieš nediduką.

WILLIE

P. u. bendr.
1904 m. lapkr. 8 d.

Brangioji Mama: man regis, kad tai tau su Tėte reikia patarimo, ne man. Skamba neįprastai, bet apsvarstyk šitai šaltakraujiškai. Prisakei man daugybę dalykų, dėl kurių pasijutau klaidingai blogai ir kuriuos nė negalvodamas priimdavau kaip savaime suprantamus, kol nepasakei. [...] Žinau, aš beveik visada klystu, bet vis tiek, Mamyte, judu su Tėte, regis, manote, kad aš visada darau būtent tai, ko neturėčiau daryti... Kai savimi patenkintas manau darąs ką teisingai, aš, ko gero, darau patį blogiausią dalyką, koks tik gali būti. Aiman, pradedu manyt, kad esu visiškai nepajėgus spręsti, nes vos tik prieinu kokią išvadą, gaunu patarimą elgtis priešingai, ir kas man belieka?

Vis dėlto noriu, kad vieną kartą patikėtum šiais mano teiginiais; nors juos aš tau nuolat kartoju, bet tu, regis, jais netiki arba pamiršti ar pan.

Visų pirma aš niekada gyvenime sąmoningai nedariau ir nedarysiu blogo darbo. Be to, apie tave ir Tėtę aš niekada negalvojau ir negalvosiu niekaip kitaip, kaip tik kuo tyriausiai, kilniausiai ir geriausiai, ir jei kas bent žodeliu ginčys jūsų pageidavimus ir aukštus idealus, nepaliausiu už juos kovojęs iki paskutinių jėgų. [...] Aš visada stengiausi viską daryti taip, kaip judu su Tėte pageidavote, ir daug kartų dariau tai prieš savo valią ir įsitikinimus, nes judu taip norėjote. [...] Ir vis tiek, Mamyte brangi, žinau, kad tu teisi, o aš klystu. Nė akimirkos nepamanyk, kad kaltinu tave; taip nėra, nors toks įspūdis kils.

Tai gali nuskambėti aštriai, bet tokių ketinimų aš neturėjau. Aš stengiuosi elgtis kaip dera, bet paskui esu kaltinamas pasielgęs netinkamai ir tada tikrai sunku būti patenkintam. [...]

Ką gi, širdingi linkėjimai jums visiems; viso labo iki Padėkos dienos.

Mylintis sūnus
WILLIE

*Iš: The Selected Letters of William Carlos Williams.
New Directions, 1985
Vertė Andrius Patiomkinas*

Angelas ir šalmas

Apie angelus nedaug nusimanau. Vaikystėje bažnyčiose matyti angelai buvo įkurdinti pačiose paskliautėse ir žemiau altorių kolonų viršaus nenusileisdavo. Gerai tų angelų apžiūrėti nepavykdavo. Ir atrodydavo jie visi daugiau ar mažiau panašūs: lyg ir besišypsantys, bet kartu ir kažkuo susirūpinę. Matyt, darbas jų buvo toks. Kita vertus, kaip tu juos ten gerai apžiūrėsi, kai pats nuo žemės esi vos per kelis sprindžius pakilęs. Dar retkarčiais pakliūdavo koks į šventoriuose per atlaidus parduodamus paveikslus. Bet juose angelai būdavo jau nuo pat gimimo išblukę ir vaikiško dėmesio neprikausydavo. Vėliau gyvenime angelams vis mažiau vietos radosi – žuvys upelyje netoli namų ir kolektyvinių sodų tvenkiniuose ėmė viršų. O kur dar kamuolio gainiojimas ir kramtomosios gumos popierių mainai.

Laikui smarkiai lekiant, vaikystėje svarbus angelų mokslas pamažu išniro iš užmaršties liūno. O galiausiai ėmė smarkiai belstis į nuosavų namų duris, kai šiuose atsirado gyvas angelėlis. Dukrelei gimus su pačia dažnai kalbėdavau apie angelišką kūdikių prigimtį. Žiūrėjom vieną dieną į ją, žiūrėjom, kol angelėlio mama nedrąsiai paklausė:

– Bet juk ne visi angelai – linksmi, laimingi ir geranoriški, ir visaip kitaip tobuli? O kas – jeigu mūsų angelas nebus toks?

– Aišku, kad ne visi angelai tobuli! – atšoviau. – Yra ir piktdžiugiškai besišypsančių šelmių, ir netgi atvirai išdykaujančių.

– Tada gerai, – nusiramino pati ir ranka pasirėmusi smakrą dar sykį nužvelgė miegančią mūsų mergaitę. Ir mūsų angelėliui yra vietos po saule.

Prieš daug metų vienas poetas rašydamas apie kasdieninius rūpesčius išskyrė svarbesnius pasirinkimus gyvenime nei tuos rinkimų dieną prie balsadėžės: sąžiningo mechaniko ar patikimo santechniko. Pasaulį išvydus naujai gyvybei, pridėčiau – ir vaikų gydytojo. Neilgai svarstė, išsirinkom vieną iš didelio būrio ir tuo pasirinkimu džiaugiamės. Žinoma, čia ne šachmatai – nepatikusių pakeisti patikusia gali mėginti daug sykių, ypač kai tokia prabanga egzistuoja. Mažylei augant ir stiprėjant pasimatė, kad jos galvelė ne visai lygi. Tai pastebėjo ir mūsų dukrelės gydytoja. Pati įsivaikinus dvi mergaites iš Kinijos, ji priminė mums vakariečių propaguojamą grožio standartą.

– Mes per daug kreipiam dėmesį į šalutinius dalykus. Čia tas gal ne visai taip, ten – anas ar standartas ne toks. Mergaitė auga gerai ir tas mažas nukrypimas neturi jokios įtakos jos vystymuisi ir sveikatai.

Tačiau, matydama susirūpinusių naujų tėvų žvilgsnius, siuntimą pas „specialistą“ davė. Kaip vėliau sužinojom, kol atėjo eilė „specialistui“ apžiūrėti ir įvertinti mažąją galvelę, vaikelis paaugo iki tokio amžiaus, kad mėginimas kažką pataisyti tapo labai abejotinas.

Ta diena atėjo ypač šalta. Susukom savo angelėlį į rankom megzta antklodėlę ir nušuoilavom visi trys per pusnis į kliniką. Subėgo trys nebejaunos moterys kaip paukštės plėšrūnės ir puolė apžiūrėti mūsų angelėlio. „Specialistė“ išgąsdino pagriebusi vaiką ir ilgais raganiškais pirštais jai galvelę knabinėdama, grabinėdama. Jeigu ir turi savo vaikų, tai neatrodė, kad kada savus ar tuo labiau svetimus būtų mylėjusi.

– Dabar tu pažiūrėk. Kaip tau atrodo? – paliepė ji antrai pagal rangą išsirikiavusiai raganai.

Kūdikėlis jau gerklelę paleido ir ašarų upelį nutekino po pirmosios nelabosios gnaibymų ir tik žiūri išsigandęs, kur tėvas, motina. Antroji – ne tokia jau „specialistė“, tik paprasta vaikų gydytoja, matyt, daugiau jų mačiusi ir rankose laikiusi, – patvirtino diagnozę: „Galvelė nelygi.“ Trečioji grobuonė turėjo viską išmatuoti ir „paslaugą parduoti“. Prieš tai, aišku, gerai pagąsdinusi naujuosius tėvelius. O pagąsdinti jie jau buvo pirmosios raganos elgsenos. Ta, trečioji, pasirodė mažiausiai baisi ir grėsminga. Primygtinai rekomendavo įtaisyti būtent mūsų angelėliui išlietą šalimą, kad šis vieną vietą galvelę sulaikytų nuo augimo, o kitoj – tos vietos augimui duotų.

Ir ėmiau tada savo angelėlį akyse regėti: su šalmu, už ją pačią didesniu, dieną naktį ant galvelės, kuri gal ir netobulai simetriška, bet man yra pati gražiausia pasaulyje. Ir kaip ji miegos, vargšėlė mano? Kaip auselę pasikasyt? O kai nuimsim tą šalimą, kad galvelę ištrinktume, kaip atgal užvošim, kaip įtikinsim mergytę varlytę, kad dabar taip bus ir ne kitaip? O juk galimybė, kad bent koks pasikeitimas įvyks, visai maža.

Vargšė galvelė mažo angelėlio... Vargšės galvelės tėvo, motinos, sprendimą dėl angelėlio priimti turinčios. O kur dar pinigėliai už visagalio šalmo gamybą... O ką paskui su tokiu daryti? Pasidėti ant lentynos ir laukti, kol angelėlis užaugs, kad galėtų pasidžiaugti paauglytės sulaukusi? Ir piršteliu rodyti: geras šalmas – tobula galvelė. O gal prikimšti pakulų ir Morei per Užgavėnes ant galvos užmankšinti? O jeigu nedegs? Vėl negerai. Gėdą baisiausiai prieš kaimynus užsitrauksim.

Taip ir liko mūsų angelėlis be šalmo. O kuo toliau, tuo mažiau tas galvelės nelygumas matosi. Dabar jau ir plaukeliai jos ilgesni. O švelnumas jų, kad net pamiršti ranką per galvelę braukdamas. Ir dar kartą, ir dar. Kaip per debesėlį kokį, švelniai tarp pirštų praslystantį.

Dar visai mažas mūsų angelėlis buvo, kai vieną sykį perrengeš suėmiau į glėbį ir pažiūrėjau tiesiai į akules:

– O ten dar daug tokių kaip tu? Na, ten, iš kur tu atėjai?

Pažiūrėjo ji į mane įdėmiai ir bene pirmą kartą savo gyvenime nusišypsojusi laimingai sukrykštė.

– LAURYNAS LATVIS –

SWAMI VIVEKANANDA

Svamis Vivekananda (tikr. Narendranath Datta, 1863–1902) – bengalų visuomenės veikėjas, filosofas, svariai prisidėjęs prie vedantos filosofijos atgimimo bei hinduizmo populiarinimo Vakaruose. Jis buvo bengalų mistiko Ramakrišnos mokinys ir pagrindinis jo tradicijos tęsėjas. Vivekananda daugiausia dėmesio skyrė advaitavedantos ir jogos principų formulavimui, apibendrinimui ir plėtojimui.

Vivekanados mokymas buvo grįstas intelektualiu pažinimu, tačiau filosofas yra sukūręs ir bhaktinių (atsidavimo dievybei) tekstų. Vienas tokių eilėraščių yra skirtas Motinai Kali. Jį Vivekananda parašė 1898 m. kelionių po Indiją metu, viešėdamas Kašmyre. Įkvėpimas jį pagavo apsilankius Šrinagaro apylinkėse esančioje deivės Bhavanės šventykloje.

Kali yra viena nuožmiausių hinduistų deivių, ypač gerbiama Bengalijoje (jos atsidavėlis buvo ir Ramakrišna). Deivės vardas reiškia tamsą, mirtį ir laiką, ikonografiškai ji vaizduojama juoda, nuoga, iškišusi liežuvį, su kaukolių vėriniais ant kaklo, kalaviju ir nukirsta demono galva rankose, pamynusi Šivos kūną. Panašiu karingu pavidalu vaizduojama ir deivė Bhavanė. Kali išreiškia kismo persmelktą būties prigimtį, pašėlusį gimimų ir mirčių ratą, tačiau nepabūgęs atsidavėlis galys per ją pasiekti išsivadavimą.

Motina Kali

Išblėso žvaigždės danguje,
Ir debesys debesimis dangojas,
Tamsa tatai – virpi, aidi.
Ten vėtros siautuly ir stūgsme
Juk milijonų klaikščių sielos
Ištrūko iš kalėjimo mūro
Ir šluoja viską savame kely
Begrįauj su šaknimis medžius.
Į šias grumtynes stojo jūra,
Prabingusi bangų kalnais
Dangaus dervuoto siekti.
Pamėkliška šviesa sutviskus
Apnuogina visur aplink
Mirties juodos ir murzinos
Tūkstančių tūkstančius pavėdų –
Ji sėja gedulą ir marą,
Pašėlus šoka kvaituly –
Ateiki, Motina, ateiki!
Siaubą – tavasis vardas,
Mirtis – tavo atodūsis,
Ir žingsnio trenksmas vengus
Visą pasaulį amžiams nugaluoja.
Tu – Laikas, sūnaikė visatos!
Ateiki, Motina, ateiki!
Kas drįs pamilti kėsma,
Mirties apglėbti kūną
Ir šokį šokti amžinos naikos,
Motina nužengs pas tą.

Iš anglų kalbos vertė Šarūnas Šimkus

Menas karantino sąlygomis

Kas iš lietuvių romanistų, jei tik būtų gyva (-as), imtųsi pandemijos temos? Teisingai, Jurga Ivanauskaitė. Jeigu cunamis virto aplinkybėmis romane „Miegančių drugelių tvirtovė“, koronavirusas irgi nesunkiai taptų jos siužeto dalimi. Kiti nesimtumt – dar nėra laiko distancijos.

Kad pasiilgsti žmonių veidų, supranti tik apimta estetinio disonanso – tos negražios juodos kaukės dera nebent kunigams prie sutanų. Normalūs žmonės, sako, nuobodžiauja, o mes plušam – rašom radijo diktantus, projektinius tekstus, knygų recenzijas, krapštomės prie paraiškų, kurpiam zoom pokalbius, atsakinėjame į žurnalistų klausimus; žurnalai prašo netgi eilėraščių. Atrodė, bjauru gyventi kapitalizmo sąlygomis – tas nuolatinis botagas dar labiau stengtis, nors ir taip esi prisismaugus. Bet kaip pavadinti dabartinę būseną, net nežinau – kažkoks susidvejinimas. Nes kaip ir neišeini iš namų (net ir fiziškai nespėtum), bet visą laiką esi įveiklinta. Iš socialinių medijų sklinda vaiduoklių balsai apie nuobodulį ir nieko neveikimą. Jums pavyksta ką nors rašyti nepragmatiškais pagrindais, pvz., poeziją? Juk rašydama eilėraščių turėtum jausti bent nedidelį malonumą. Antraip kam jį rašyti?

Nors gal ir gerai, kad muzos neva tyli. Geri daiktai nesukuriami taip greitai. Karantinas praeis, o jo produkcijos nelabai kas benorės vartoti – trokš svaigintis gyvenimu, laisve, oru, taktika. Nors jeigu nuo šiol karantine gyvensim daugmaž visada (žadamos įvairios virusų mutacijos), metas naujoms distopijoms ir supervizijoms. Vis dėlto, jei nuoširdžiai – politiškumas nebetenka svorio: ar kam nors kilo noras eilėraščių reaguoti į naujausius Trumpos, Lukašenkos, Bolsonaro pareiškimus? Arba į Tereškovo pasiūlymą Putinui prezidentauti ligi gyvos galvos? Man ne, gal Tomui Petruiliui pavyktų, jeigu labai stengtųsi nultiti nuo savęs.

Gianfilippo Usellini. Vargšų karnavalas. 1941

LRT pradėjo naują įdomią radijo laidą „Pirmas sakiny“ su Mindaugu Nastaravičiumi ir Tomu Vaiseta. Ten kalbintas Alvydas Šlepikas bene pirmasis užsimena, kad rašyti karantino sąlygomis (nors jos, atrodytų, idealios!) sunkoka – pernelyg ima nerimas dėl nežinomybės. Bandau įsivaizduoti, kaip jausimės pasibaigus karantinui, – prognozuotojai žada, kad depresyvumas apims dar labiau. Teks nuolankiai mokytis naudotis psichoterapeutų paslaugomis ir už jas mokėti (iš rašymo stipendijų, matyt). Rašymo baimė, rašymo blokai, rašymo paralyžius – ta tema visko priplepėta net viename iš PDR festivalių, bet literatai, kiek juos pažįstu, daug mieliau užsiima savigyda. Psichologams irgi teks pasitempti – nebesiūlyti rašytojams rašymo, o dailininkams – dailės terapijų. Žiniasklaidoje nuvilnijo idėja apie universalias bazines pajamas – pamąščiau, kad panašią funkciją galėtų atlikti nerąšymo stipendijos. Tik jas gaunantieji įsipareigoję kurį laiką nieko nerašyti, nekirsti medžių, neleisti knygų, pailsėti nuo kūrybinių reprodukcijų. Tik kaip sunku būtų nustatyti kandidatus ir jiems apie tai pranešti. Būtų galima meluoti, kad mestį burtai.

Jau praėjo 40 dienų, latvių rašytojai online perskaitė „De-kameroną“. Jeigu atsidadytų NDG, ten tikrai nesusispiestų tokios eilės kaip priekinių prekių centrų. O kol kas vieni lanko virtualias galerijas, kiti – kapines. Tarkime, internete galima bet kurio paros metu žiūrėti į Andy Warholo kapą. Kokia to prasmė – nežinau, bet gal įeina į poparto recepciją.

Ką girdi tavo šuo, o tu – ne: apie kultūrinį marksizmą (III)

Vien pateikti faktus prieš kultūrinio marksizmo mitą neužtenka. Pirma, bet kokią analizę ir apeliavimą į istorinius faktus visada lengva nurašyti kaip dar vieną „kultūrinių marksistų agitpropo“ produktą. Antra, tiesiog priskirti kultūrinį marksizmą prie šamokslo teorijų bei infantilizuoti šį terminą vartojančius asmenis ir organizacijas (neva jie yra tiesiog naivūs, nesupranta politikos, nežino istorijos ir t. t.) yra rizikinga. Taip pamirštama, kad žodžiai ne tik išreiškia politinę poziciją ar asmeninį požiūrį (nesvarbu, koks moraliai abejotinas tas požiūris būtų), bet ir turi poveikį. Taigi trečioje, paskutinėje, šio straipsnio dalyje aptarsime, kokias politines funkcijas atlieka nepaliaujamas gąsdinimas kultūriniu marksizmu.

Ne vien tik žodžiai

Vienas iš būdų, kaip kalba veikia mūsų gyvenimus, yra per kalbinių ir socialinių praktikų santykį. Socialinės praktikos lemia kalbines praktikas ir atvirkščiai – kalbinės praktikos įtvirtina socialines praktikas. Pavyzdžiui, metaforos, kuriomis laikas apibūdinamas kaip valiuta („nešvaistyk laiko“ ir „sutaupysiu šiek tiek laiko“), kyla iš tiesioginio santykio tarp darbo sukurtos vertės ir tam skirto laiko, bet kuo daugiau laiko / valiutos metaforos yra vartojamos, tuo labiau ši samprata įsitvirtina, ir pradeda suvokti laiką kaip valiutą net tais atvejais, kai tai neturi tiesioginių sąsajų su materialia verte, kaip frazėje „norėčiau skirti daugiau laiko šeimai“. Nuolatos kartojamos frazės ir žodžiai palaipsniui kuria savaime suprantamumo įspūdį, o socialines praktikas, kurias nurodo šie žodžiai, imame suvokti kaip natūralią mūsų gyvenimo tvarką.

Savaime čia nėra nieko blogo, mat taip tiesiog funkcioja kalba mūsų visuomenėje. Problema atsiranda tada, kai už tų žodžių slypi konkrečios ideologijos, pagrindžiančios sistemine priepaude ir galios santykius. Taip sukuriama uždara ratas, kai represinės socialinės praktikos ir galios santykiai patys pagrindžia save. Jei kas nors atsidūrė gatvėje, neturi darbo arba dirba už minimumą, kaltė suverčiama tam žmogui, nes mes visi neva turime laisvą pasirinkimą ir galimybių gyventi kitaip. Tačiau ar nėra toks mąstymo modelis naudingas tik tiems, kurie jau turi sukaupę didelį kapitalą ir tiesiogiai ar netiesiogiai prisideda prie sistemos, užtikrinančios, kad tam tikri žmonės visada gaus mažiau arba negaus nieko?

Bet kuo tai susiję su kultūriniu marksizmu? Tam tikros tautinio grynumo, patriarchalinės ir panašios ideologijos, kurios ilgą laiką buvo savaime suprantamos, dabar vis labiau ir labiau yra kritikuojamos. Norint išlaikyti tų ideologijų paklausą nebeužtenka tradicinės konservatyvios retorikos, o su atviru ekstremizmu išeiti į viešumą nelengva (bent kol kas). Tokiu atveju galima vartoti arba eufemizmus (pasivadinti „alternatyviu dešiniuoju“), arba šunų švilpukus.

Nieko negirdžiu, bet mano šuo loja kaip išprotėjęs

Šunų švilpukas yra tam tikras švilpukas, skleidžiantis itin aukšto dažnio garsą, kurio negirdi žmonės, bet girdi šunys. Politinėje ir diskurso kritikoje šunų švilpuko (angl. *dog whistle*) sąvoka yra vartojama apibūdinti žodį ar frazę, kuri turi vieną reikšmę plačiajai auditorijai, tačiau visiškai kitą reikšmę žmonėms, žinantiesiems reikiamą kontekstą. Prieš tai jau kalbėjome apie istorines termino „kultūrinis marksizmas“ sąsajas su nacių propagandoje vartotu „kultūriniu bolševizmu“. Nors kultūrinis marksizmas neišsivystė tiesiogiai iš kultūrinio bolševizmo, šių terminų panašumas atskleidžia šį tą įdomaus. Kalbotyroje teigiama, kad žodį (ar bet koki simbolį) sudaro forma (garsas ar vaizdas) ir turinys (reikšmė), bet tarp jų nėra jokio tiesioginio privalomo ryšio. Šį ryšį lemia kalbos evoliucija, besikeičiančios kalbinės praktikos, politiniai, socialiniai ir kultūriniai kontekstai. Pavyzdžiui, vienos pažįstamos senyvo amžiaus teta kažkada augino gaidį, kurį ji pavadino Landsbergiu. Kaskart, kai teta pasakoja, kaip ją užpuolė besiplaikstantis Landsbergis, tie, kas žino kontekstą, iškart supranta, kad kalbama apie gaidį – ne apie profesorių, o tie, kas konteksto nežino, lieka gerokai suglumę. Vadinasi, senos formos gali įgauti naujas reikšmes ir asociacijas

(kaip kad su Landsbergiu), o senos reikšmės ir asociacijos gali pasireikšti naujomis formomis (kaip vyksta šunų švilpukuose).

Jei esi sveikatos apsaugos ministras, šiais bedieviškais laikais bus sunku praslysti teigiant, kad reikėtų uždrausti abortus. Tad vietoj to į priekaištus dėl pandemijos metu pasunkėjusio abortų prieinamumo atsakai, kad dabar yra gera proga moterims persvarstyti savo sprendimus. Jei esi politikas, prarasi populiarumą reikalaujamas, kad gėjai yra iškrėpėliai, tad vietoj to paistai apie demonstravimąsi ir organizuoji visokias „tradicinių šeimų“ eisenas. Jei vadini save feministe ir atvirai teigi, kad translytės moterys yra vyrai, būsi išspirta iš visų progresyvių politinių iniciatyvų. Nors, tiesą sakant, ne, nebūsi. Ak tas kultūrinis marksizmas su savo politikorektiškumu – šitaip apsunkina visiems gyvenimus. Šie pavyzdžiai parodo, kad galima skleisti žalingas ideologijas senamadiškai, taip rizikuojant prarasti savo reputaciją, arba galima pasirinkti rafinuotesnius būdus ir naudoti šunų švilpukus. Taigi, „kultūrinis bolševizmas“ nėra vien istorinis termino „kultūrinis marksizmas“ pirmtakas. „Kultūrinis marksizmas“ tampa tiesioginiu pakaitalu „kultūrinio bolševizmo“ reikšmėms, jis tampa šunų švilpuku, skirtu, be kita ko, antisemitinėms ideologijoms ir Holokausto neigimui skleisti.

Atviras antisemitizmas ir Holokausto neigimas viešojoje erdvėje pasitaiko palyginti retai (per daug nesukoninga net dešiniams). Žymiai dažniau galima aptikti atvejų, kai bandoma sumenkinti Holokausto padarinius, paneigti prie jo prisidėjusių asmenų atsakomybę, juos vienaip ar kitaip pateisinti, na ir šiaip „ne viskas juk taip vienpusiška, kaip tie žydai bando teigti“. Fašistuojančio tinklaraštininko Raimondo Navicko (žinomo kaip Blogeris Zeppelinus) vartojama frazė „Holokausto industrija“, reiškianti, kad pats kalbėjimas apie Holokaustą kuria jo padarinius ir bendrininkus ten, kur jų nėra, yra tik vienas tokių šunų švilpukų. Ne veltui terminas „kultūrinis marksizmas“ ar jo variantai taip dažnai aptinkami diskusijose apie vadinamuosius „tautos didvyrius“ Škirpą ir Noreiką. „Tylėsime, liberalmarksistai ne tik tautos didvyrius niekins – greit ir Kryžių kalną suars“ – skelbė vienas mitingo prie Vrublevskių bibliotekos transparantas. Iš pradžių „liberalmarksistai“ atrodo kaip iš paprasto neišmanymo kilęs oksimoronas. Tačiau verta prisiminti, kad „kultūrinis bolševizmas“ numato, jog žydai yra komunizmo sklaidos pagrindas. Pakeiskim „bolševizmą“ žodžiu „marksizmas“ ir įvyksta tai, kas kalbotyroje vadinama semantiniu užsikrėtimu, kai du skirtingi žodžiai įgauna vienas kito reikšmes: „marksistai“ šiuo atveju tampa „žydų“ eufemizmu, o „liberalai“ neva atstovauja LGBT+ bendruomenei („ačiū“, Šimašiau ir Laisvės partija). Užtenka vien pažiūrėti į mitingo reklaminį plakatą, kurio antrame plane šalia viena kitos vaizduojamos vaivorykštės vėliava ir vėliava su Dovydo žvaigžde. Mielieji, čia net ne šunų švilpukas, čia jau oro pavojaus sirena.

Vis dėlto tai nereiškia, kad visi ir visos, kas vartoja šiuos šunų švilpukus, yra automatiškai antisemitai, neigia Holokaustą ir yra fašistinių pažiūrų. Juk šunų švilpukai turi dvi reikšmes, o didžioji dalis žmonių retai susimąsto apie tą antrąją reikšmę ir būtent dėl to tai yra tokia klatinga strategija. Ji leidžia fašistinėms ideologijoms praslysti nepastebėtoms, įsivyravti viešajame diskurse ir palaipsniui megzti savaime suprantamų sąvokų tinklą. Negana to, tuos ir tas, kurie bando atkreipti dėmesį į šunų švilpukų slaptą reikšmę, labai lengva apkaltinti paranoja, etikečių klįjaviu ir politikorektiškumu. Ir kartais tos etiketės išties yra klajuojamos paskubomis. Nepaisant to, nederėtų pulti kaltinti galbūt kartais ir per daug įtarių kai kurių kairiųjų aktyvistų, svaigančių žodžius „fašizmas“ ir „naciai“ į kairę ir į dešinę. Šunų švilpukai kuria dvi-prasmę diskursą ir sukelia maišatį žodžių reikšmėse, ir taip ilgainiui pradedi galvoti, kad galbūt viskas turi slaptą reikšmę.

Be to, net jei atpažįsti šunų švilpuką (dažnai galima nujausti, kad kažkas čia ne taip), tiksliai užčiuopti slaptą reikšmę yra sudėtinga. Šunų švilpukuose strategiškai įmaišomi tikri faktai, o ideologiškai įkrautos išvados paliekamos pačiam skaitytojui. Ir beveik neįmanoma viso to raizginio išnarplioti iki galo, nebent turi laiko skaityti semestro trukmės universitetinį kursą apie kiekvieną iš jų. Taip, Frankfurto mokykla iš tikrųjų pritaikė kairiųjų idėjas kultūros analizei, ir taip, nemažai kairiųjų mąstytojų buvo ir yra žydų

kilmės, ir taip, kai kurie dabartiniai milijardieriai yra žydų kilmės, tačiau panika dėl globalaus žydų-gėjų-masonų-komunistų šamokslo strategiškai nukreipia dėmesį nuo struktūrinių problemų visuomenėje.

Dūmų uždanga, arba Adolfas užstalė

Antisemitizmo ir homofobijos sklaida yra tik paviršiniai termino „kultūrinis marksizmas“ poveikiai, už kurių slypi siekis įvardyti socialinių, ekonominių ir politinių problemų egzistavimą, kartu bet kokia kaina išlaikant tų problemų priežastį. Kitaip nei neoliberalios ideologijos, bandančios viską tvarkingai užglaistyti, šiuolaikinė ekstremali dešinė atvirai įvardija, kad gyvenimas yra gana sumautas, ir dėl to nenuostabu, kad dešinieji radikalai sulaukia vis daugiau darbo klasės palaikymo. Bet šios ideologijos įvardija tik simptomus, o ne kertines priežastis ir vietoj sprendimo būdų siūlo placebą. Vis labiau klibanti ir taip jau toli gražu ne pati geriausia socialinė ir sveikatos apsauga, nykstančios darbuotojų teisės, gentrifikacija bei kiti kapitalizmo džiaugsmi (ką ir kalbėti apie klimato bei artėjančią ekonomikos krizes) tikrai varo į neviltį. Ir kai ateitis žada ne užtikrintumą, o tik dar daugiau chaoso, išsigelbėjimu ir ramsčiu tampa mitai apie tautinį grynumą, tradicines šeimos vertybes, šlovingą „Vakarų civilizaciją“, žadantys sugrąžinti tuos „gerus laikus“. Vieninteliu stabilium ir paguodą teikiančiu dalyku tampa praeitis arba bent jau tai, ką jai priskiriame. Tad kai tau pasako, kad tavo tautos didvyriai iš tikrųjų buvo žydšaudžiai, nenuostabu, kad imi tai karštai neigti ir šaukti, jog tai šmeižtas ir tautos niekinimas. Kai tavo vaikas pasako tau, kad yra homoseksualus ar translytis, neišvengiamai sugriūva tam tikri tavo lūkesčiai ir gali pradėti bent kažkiek ilgėtis tradicinių šeimos vertybių ir laikų, kai viskas atrodė paprasčiau.

Visi šie pokyčiai gali kelti paniką, nes tai griaua iliuziją, kad gyvenime yra nors vienas stabilus pagrindas po kojomis. Kita vertus, vien nurašyti homofobiją, transfobiją, seksizmą, rasizmą, antisemitizmą ir kitas priepaude formas kaip klasinės nelygybės padarinius būtų ne tik naivu, bet ir nesąžininga. Šios priepaude formos buvo, yra ir bus savarankiškos struktūrinės problemos, kurioms reikia savarankiškų sprendimo būdų siekiant emancipacijos ir kurioms neturi būti jokių pateisinimų. Vis dėlto „kultūrinio marksizmo“ mitas ir kitos fašistinės ideologijos bei šamokslo teorijos puikiai išnaudoja neviltį, kylančią iš ekonominio ir socialinio trapumo, ir sėkmingai nukreipia visą dėmesį ir frustraciją nuo problemos šaknų. Atpikimo ožiu tampa žydai, kairieji, feministės, LGBT+ bendruomenė ir kas tik nori, o fašistai gauna palaikymą ir gali nevaržomai krauti socialinį bei ekonominį kapitalą. Tačiau problemos šaknys išlieka, „tradicinių vertybių“ placebas nesuveikia ir neišgydo ligos, todėl reikia padidinti dozę. Bet jis ir neturi suveikti, nes jei liga išnyks, kas tada bruks tą placebą?

Kairiosios ideologijos, kitaip nei fašizmas, nesūlo lengvų sprendimo būdų, nes, tiesą sakant, jų nėra. Tačiau vietoj dirbtinio „tradicinių vertybių“ sudievinimo ir priešų ieškojimo tarp savų (gal kam ir naujiena, bet darbo klasė ir LGBT+ bendruomenė yra susisiejančios kategorijos) šios ideologijos siūlo *kitas* vertybes, tokias kaip visų priepaude formų atmetimas, galimybė kiekvienam ir kiekvienai realizuoti geriausias savo galimybes ir solidarumas, neapsiribojantis vien klasiniais ar tapatybės pagrindais. Visi mes esame tame pačiame mėsle, tai bent jau galime bendrai iš jo kapanotis.

Verta pacituoti vieną rusišką anekdotą: sėdi prie stalo tėvas, trys vaikai ir Adolfas Hitleris. Ant stalo padėta lėkštė slyvų. Tėvas pažiūri į lėkštę ir piktai sako: „Aš suskaičiavau visas slyvas ir žinau, kad vienos trūksta. Kas ją suvalgė?“ Pirmas vaikas teisinasi: „Tikrai ne aš.“ Tėvas toliau piktai klausia: „Kas suvalgė slyvą?“, ir antras vaikas puola ašaroti: „Ne aš, ne aš.“ Trečią kartą tėvas klausia: „Kas suvalgė slyvą?“, o trečias vaikas atsako: „Tėvai, velniop tą slyvą – baisesiau tai, kad prie mūsų stalo sėdi Adolfas Hitleris.“

– MYKOLAS BARANAUSKAS,
GINA DAU –

ANDRIUS SNIADOCKIS

Iš „Satyrinių raštų“

XV

Skyrius be pradžios. Galvos skausmas

Diena buvo pakankamai graži ir žadėjo labai pagirtiną pradžią; bet pabudau kamuojamas stipraus galvos skausmo; todėl galvodamas, kuo čia užsiimti, užsivilkau chalata ir nusprendžiau tą dieną sirgti. Ką veikti? Girdejau nesyk kalbančius, kad tai kažkoks geras tonas – turėti silpną sveikatą ir sirgti bent kartą per savaitę. Kai kurie taip sako, bet, nebūdamas muziku, prisipažinsiu, kad nelabai žinau, ką tai reiškia. Svarsčiau tikrai, kaip sergant maloniai praleisti dieną. Toks užmojis tikriausiai ne vieną sutrikdytų ar nustebintų; bet mes, mokyti dykūnai, tokiais atvejais žinome tūkstančių išsigelbėjimo būdų, kurie yra neįkainojamai naudingi: jeigu užsiėmusiems ir darbštiems kada nors gali pritrūkti darbo, tai mums dykinėjimo – niekada. Patyręs dykūnas savo amatą visada praturtins naujais išradimais ir ras tūkstančių tūkstančius šaltinių patirti kitokių malonumų nei darbas.

Neilgai galvojęs, atvėriau langą į gatvę ir pasirėmęs į jį pradėjau praeivius skaičiuoti. Mano pažįstami, daugiausia bičiuliai ir kolegos, matydami, kaip aš reikšmingai rymau lange, pradėjo viens po kito pas mane sukti; ir tik norėdami pagelbėti tokiam mielame nuobodžiavimo reikale.

– Kas nutiko? – sušuko įeidamas Valentas. – Pirmą sykį tave matau su chalatu.

– Galvą man skauda.

– O tai ko? Gal tau hemorojus, – pridūrė rūpestingasis bičiulis, – nereikia taip sėdėti, eime su manimi į Ribiškes, šiandien ten visi vyksta.

– Aš žinau, kas tau yra, – atitarė Ignacas, – vaikštinėjai vakar per lietuvių ir tikriausiai sušlapai kojas. Išsimaudyk, ir praeis.

– Ne, – nutraukė jį Antonis, – jam turbūt skrandis užsikimšęs; išgerk laisvinamųjų.

– Tai kataras, – pareiškė Ipolitas. – Kažkada mane kamavo toks pat galvos skausmas. Eime išgersim po stiklėlį punšo.

– Nesąmonė! – atsiliepė Mikalojus. – Aš žinau, kad tie rytiniai galvos skausmai kyla nuo tuščio skrandžio. Geriausia eiti kur nors papusryčiauti.

Likau vėl vienas ir galėjau netrukdomas stebėti praeinančiųjų po langu veidus. Nepertraukiamai slinko juodi apsiaustai ir stuksejo į grindinį kulnai. Kada ne kada pasirodydavo frakas, kapota ar kontušas, bet labai retai. *Rari nantes in gurgite vasto*. Vinguriavo vieninkės karietaitės, vadellojamos dažniausiai žydų, kurie, šaukdami negailėstingai, liepė pėstiesiems trauktis iš kelio, o dažnai dar ir pridurdavo įkandin. Tarp jų pastebėjau jauną atseit grafą, įvažiuojantį į kiemą. Susitaręs ramiai sėdėjo karietoje nunarinęs galvą. Girtas vežikas vos laikėsi ant pasostės, o liokajus miegojo karietos gale. Nusprendžiau iš paties ekipažo laikytenos, kad grafiūktis turėjo visą naktį lošti kortomis; o tragiška paties pono išvaizda bylojo, kad prasišošė ligi paskutinio šilingo. Dabar ponaitis, pamaniau sau, tiesiame kelyje link eksdivizijos; bet, sprendžiant iš viso vaizdelio, atrodo, kad netrukus ten ir užvažiuos. Tuo metu grafas pabudo, pasitrynė akis, pastebėjo mane lange ir trūktelėjo už virvelės. Deja, velnui, nes vežikas priekyje buvo apimtas gilios neįjautos. Jis trūktelėjo dar stipriau ir virvelė nutrūko, bet vežiko tai nė kiek nesutrikdė; grafas, apimtas neviltes, atsigręžė ir pradėjo šaukti ant liokajaus, šis, kaip tyčia, atsibudo, sustabdė karietą ir ponaitį išlaipino, o tas meiliai nusišypsojęs man, rymančiam lange, žaibiškai užbėgo laiptais. Įpuolė į namus ir taip užgriuvo ant manęs, kad pamaniau, jog mane pargriauš, o apglėbė mane taip širdingai, kad vos Dievui dvasios neatidaviau. Būčiau garšiai šaukęs, jeigu mylimas grafas man būtų leidęs, bet nebuvo kada, taip mane apkabinęs spaudė ir bučiavo.

– Kaip laikaisi? – sušuko. – Mylimas bičiuli, atleisk, kad iki šiol pas tave nebuvau... bet nepatikėsi, kokioje sunkioje padėtyje atsidiūriau; atvažiavau į miestą su reikalais ir neturiu nė akimirkos ramybės. Žinai, kad įgijau stambų turtą; o tai nerimas... tai procedūra... tai valdymo reikalai... Tikra bėda su turtu... *A propos*, ar žinai, kas man nutiko? Pamanyk tik – man prieš pat įvažiuojant į miestą kažkas ištraukė kapšėlį! Kas per kvailiai tie mūsų žmonės! O dar, įsivaizduok, kapšelyje laikiau visus savo pinigus ir dabar esu be grašio. Kreipiausi aš, tiesa, iš karto į namus pagalbos ir rytoj, o vėliausiai poryt, tikiuosi, sulauksiu atsakymo; o dabar taip nerimauju! Ar negalėtum man paskolinti kelioms dienoms du šimtus

auksinų? Tiesą sakant, man gi kiekvienas paskolintų; bet aš nė vieno niekada to neprašyčiau, ir darau tai, mylimas bičiuli, tik dėl tavęs. – (Čia jis vėl ėmė mane glėbesčiuoti!) – Bet kodėl gi tu niekada neatvažiuoji pas mane į kaimą? *Venez, mon cher*, pamatysi, kaip bus linksma.

Nustebino mane neapsakomai tas audringas draugiškumas grafo, kurį tik kartą pietaudamas, o kitą sykį teatre mačiau. Iš tiesų nežinojau, kaip jam atsidėkoti; nes sumokėti už tai du šimtus auksinų man, kaip nenaudėliui, atrodė per daug; o grafas kitokio atsidėkojimo ir nelaukė. Vis dėlto kuo mandagiausiai jo atsiprašiau išdėstydamas ir savo galimybių neturėjimą, ir poreikius. Nutilo... akis į mane minutę įbedė... paskui linktelėjo galvą, pasiėmė skrybėlę ir išėjo. Dabar jau nebuvo nei širdingų prisipažinimų, nei atsibučiavimų, nei glėbesčiavimo; o aš lengviau atsikvėpiau ir vėl įsitaisiau lange. Tuomet atsidarė durys ir įėjo senasis liokajus.

– Ką pasakysi, Mykolai?

– Mano Ponia sužinojo, kad Ponui skauda galvą, ir siunčia keturių vagių acto.

– Dievas tau atlygins; pasakyk, kad labai tavo poniai dėkoju, bet jau esu sveikesnis.

Vos tik Mykolus išėjo, tuoj įėjo grafienės pasiuntinys su odekolono buteliuku rankoje.

– Mano Ponia išgirdo, sako, kad Ponui migrena, todėl siunčia šviežio ir išskirtinio Kelno vandens, kurio ką tik gavo iš Varšuvos.

– Kokia tavo ponia gera! Pasakyk, kad aš jai pats padėkosiu, nes jau esu sveikesnis ir netrukus ketinu iškelti koją iš namų.

Už kelių minučių užėjo kitas pasiuntinys, atnešė man tikro, kaip jis tvirtino, balzamo iš Mekos – dėti prie smilkinų. Kitas siūlė *Sczieffenhauzo* pleistrą, kruopščiai pagamintą pagal patį tikriausią receptą. O Dieve, kiek čia daktarų!.. Durys neužsiveria nuo jų.

– Martynai, – sušukau neiškentęs, – užrakink duris! Geriau – užremk, užmūryk, jeigu įmanoma; nes pasislėpti nuo daktarų negaliu.

O pats, uždaręs kuo greičiau langą, atsėdau mąstyti ant lovos.

Ką tai reiškia? Išėina, kad esame labai greitai gydyti kitus? Kad kiekvienam siūlome pagalbą ir kad kiekvienas iš mūsų mano, jog iš esmės gali ką patarti. Norėti iš tiesų padėti kenčiantiems – labai pagirtinas dalykas, tai jautrumo ir geros širdies ženklas.

Todėl nenuostabu, kad moterys taip noriai ir lengvai sergantiems suteikia pagalbą. Bet iš kur joms tai duota, kad jos ir taip geriausiai išmano apie ligas ir moka jas gydyti? Iš kur mes visi turime tokį gebėjimą? To negalima paaiškinti kitaip, kaip tikrai tuo, kad to neišmokstama, kad tai tikrai įgimta dovana; tai sugebėjimas, kuriuo jei ir ne visi, tai tikrai kai kurie būna apdovanoti nuo gimimo. Taigi tie, kurie mokosi šio meno, be reikalo kvaršina sau galvą. Todėl teatleidžia Jų Didenybėms, kurie netiki medicina. Argi jie nemato, kad tai yra dangaus dovana, o ne gamtos klaida, kad tai – ypatinga, tikra privilegija mūsų mylimų bobučių, kurios ir apie ligas, ir apie žoleles viską nuodugnai išmano; išmano kažkokia įgimta galia, kažkoku instinktu, kažkokiais ypatingais pojūčiais, kuriuos ne veltui bobišku jausmu vadinti galima. Panašiai mūsų prietaringi protėviai iš gamtos paveldėtais būdais iššaukdavo piktąją dvasią, ir dažniausiai pasakojama, kad tai mokyto bobutės darydavo. Mes, kaip labai apsišvietę žmonės, burtais netikime, bet už besmegenius ir nemokšas daktarus dedame galvas. Koks nors piktas žmogus pasakytų, jog visas mūsų švietimas baigiasi tuo, kad nebevaikštome apsitaisę kontušais ir neskutame galvų, nors viso to mums jau iki soties gana; jis pasakytų, kad atsiskakėme mūsų protėvių papročių sykiu su jų dorybėmis ir sveiku protu. Betgi kuris apsišvietęs žmogus kreiptų dėmesį į tokius keistuolių kliedesius! Tikrasis švietimas tuo pasižymi, kad į nieką nekreipia dėmesio ir jokių šnekų nepaiso. O be to, apdovanoti tuo aštriu bobišku jausmu geriau apie tai išmano; nes dabar tas palaimintas jausmas ne tik boboms tarnauja, kaip tu gali pats, mylimas skaitytojaus, numanyti, bet ir daugumai pusiau išminčių ir netgi kai kuriems tikriems išminčiams. Ar išties, mokytas skaitytojaus, visos vaikšto su sijonais? Bet yra bobų, apsitaisusių ir kapotomis, ir frakais. Dėl to tiek daug daktarų; dėl to neįmanoma gatvėje nesutikti ko nors, kad tuoj pat neužduotų klausimo apie sveikatą; o jeigu, neduok Dieve, dėl ko nors padejuosi, kad tau tą pačią akimirką nepasakytų, dėl ko negaluoji ir ką turėtum tokiu atveju daryti.

Ši gydymo praktika pas mus taip tobulėja ir vis labiau įsišaknija, kad reikėtų tikėti, jog sulauksime to, kad su-

sitikę gatvėje pulsą čiupsime ir liežuvius vieni kitiems rodysime. Ateityje reikės visiems įsigyti gražius šlifuo-tais kamščiais užkimštus buteliukus, kuriuose kiekvienam smalsiam bičiuliui rodysime, kaip valosi mūsų kraujas. Va tada tai mūsų švietimas ir įvaizdis pasieks aukščiausią laipsnį! Tuomet mes į kitas tautas žvelgsime kaip į barbarus. Tas niekur neregėtas blizgesys ir luobas, ta neišmatuojama šviesa, tas visuotinis tobulumas ir išmintis nebus neužtarnauti, kaip dažniausiai būna; bet bus suteikti mums prigimtinė teise, mumyse, mūsų kraujyje nuo gimimo tekantys mūsų gyslomis, paveldėti iš didingų mūsų protėvių. Trumpiau tariant, iš pačios gamtos rankų priimsime daktaro kepurę. Prabėgus laikui, kiti Europos gyventojai mus vadins gydytojų tauta; taip kaip mes juos vadiname pirklių, amatininkų, žemdirbių ar karių tautomis.

Taigi tokie tat dalykai šmėkščiojo man galvoje. Bet tu, skaitytojaus, nemanyk, kad tai kažkokios šmėklos. Čia esama didelės dalies tiesos: nes viskas, kas pas mus vyksta, dažniausiai byloja apie tai. Paklausk tik ir pats tuo įsitikinsi.

Gal prieš kokius metus Naugarduko pavieta atsirado įžymus daktaras, piemuo Antosekas¹, kuriam žolės, gydančios kokią nors ligą, žemai, iki pačios žemės lenkėsi, pas kurį spiečiai ligonių ir apsimesusių ligoniais iš visų Lietuvos kraštų plūdo², kurio šmaikštų atvaizdą tikriausia teko laimėti matyti violetiniame dienraštyje; apie kurį mūsų mokslininkai (ne tik iš liaudies, bet ir įkvėptieji) labai išsamiai protingus dalykus rašė³. Taigi, tikriausiai žinai, kad tie violetiniai išminčiai įrodė ir atskleidė kaip ant delno, kad Antosekas kiaurai per žmogų matė ir kaip mes pro langą į praeivius, taip jis per odą, mėsą ir kaulus žiūrėjo į kepenis, inkstus, blužnį, smegenis ir širdį; taigi matė aiškiai, kur ir kas žmoguje vyksta? Kas girdėti žarnose, o kas galvoje? Pasakojama net, kad kiek kartų nukreipdavo žvilgsnį į savo pacientų galvas arba, tiksliau, smegenis, pratrūkdavo juoku ir netgi griūdavo ant žemės, kažką ten juokingo matydamas. Tikriausiai žinai, šviesusis skaitytojaus, ir tai, kad tas įkvėptasis žmogus atidavė ligoniams savo paprastą išskobtą suolą, ant kurio pats sėdėjo ir miegojo, ir kad tai stebuklingai padėjo nuo galvos kaltūno.

Manoma gi dabar, kad šiais metais atsirado naujas įkvėptasis daktaras, už aną dar garsesnis; tai bernas Antonis iš už Nemuno. Jis laikomas už Antoseką geresniu, nes šis buvo tik įkvėptasis, o tas – ir užpiltasis sykiu: mėgsta jis dėl geresnio suvokimo medum su degtine užsipilti. Taigi ir tas garsusis žmogus nieko savo ligonių neklausinėja: nes pats viską *mato kaip stiklę*⁴ ir visiems liepia rudaisiais žirniais galvą apsidėlioti. Įžiūrėjo jis vis dėlto (nes mato kaip stiklę), kad tai silpnoji dalis; ir žino, kad valstiečių valgiuose žirnių prie kopūstų pridedama.

Ir dar žinok, ką tie įkvėptieji ir užpiltieji menininkai tvirtina: kad dar dvylika tokių Antosekų bus pas mus, o Užnemunės išminčius praneša, kad prie Aušros vartų galiausiai pasirodys dvi seserys, kurios taip pat visus ir nuo visko gydys. Jeigu tad iš vieno Antoseko jų gims dvylika, o iš Antonio – dvi bobos, kiek galiausiai iš jų visų gimti turėtų. Paskui, kai tas Antosekų rūšies medis visai išsikeros, kuo galima neabejoti, tai ateis laikas, kada nuo Aštriojo Galo (dviejų žadėtojų bobų buveinės) iki paties Viršupio dygs Antosekai kaip grybai ir nebus įmanoma žingsnio žengti, kad nesumindžiotum nesuprasto daktaro. Tuomet atleiskite mums, ligos įvairių įvairiausių; nė viena iš jūsų Lietuvoje neužsisibus; giminė mūsų nemirtinga taps; išnyks nuostabios laidotuvių procesijos; ir mes – be pastangų, be mokymosi, nes to, tiesą sakant, nemėgstame, – visi ligi vieno tapsime daktarais. Tuomet... kokia graži ateitis!! Visa Europa, apskritai visas sergantis pasaulis kelias pas mus; o mes... tuoj pat jiems galvas apdėliosime tai žirniais, tai kopūstais, tai čemeryčiomis, tai batviniais ir t. t., ir t. t. Ak, kokia tai neprilygstama šlovė! Kokios pajamos! Tuomet dažnai, būdami teisūs, kartosime: *vivat* Antosekas; *vivat* ponas Antonis; *vivant* Aušros vartų bobos ir kompanija!

Iš: *Jędrzej Sniadecki. Pisma satyryczne. Część I. Warszawa, 1908*
Vertė Nida Timinskaitė

¹ Žymus Lietuvos žiniuonis.

² Žmonės, įsitikinę didele piemens galia, pasakojo, kad jis nešiojo ant savęs liepsną. Dabar gi girdėti, kad ją nešioja tie, kurie jam liepę gydyti.

³ Žiūrėk „Pamiętnik Warszawski“, 1816 m. lapkričio mėn., p. 355–563.

⁴ Tai jo mokslinis posakis.

STUART KELLY

Iš „Pražuvusių knygų knygos“

Stuartas Kelly – škotų literatūros kritikas, rašytojas, škotų laikraščio „The Scotsman“ literatūros skyriaus redaktorius, „The Guardian“, „The Times“ ir kt. leidinių bendradarbis, kelių knygų autorius. 2005 m. išleido debiutinę knygą iškalbingu pavadinimu – „Pražuvusių knygų knyga: nebaigta visų iškilųjų knygų, kurių niekada neperskaitysite, istorija“. Čia publikuojame šios knygos įvadą be kelių pradinių pastraipų, kuriose autorius aprašo dar vaikystėje įsiplieskusios aistros kolekcionuoti knygas pradžia – serijinių komiksų ir knygelių vaikams rinkimą, ir baigiamosios, daugiausia bibliografinėms pastaboms skirtos, dalies.

[...]

Greičiausiai tėvai su tam tikru virpuliu per 14-ąsias mano Kalėdas stebėjo, kaip išpakuoju „Šekspyro raštų rinkinį“ (1982) ir Wordswortho eilių rinkinį (1985). Spėju, jie vylėsi, kad literatūra – iš didžiosios L, – tas ganėtinai platus laukas, prigesins įsiplieskusį mano pomėgį.

Priešingai: literatūra tik dar labiau pakurstė mano užsidegimą. Apčiuopiamu srautu knietulys išsiliejo, pradėjus studijuoti graikų kalbą (su begėdiška pradine intencija išsisukti nuo sporto). Ne vieną mėnesį taupęs savaitgalinių darbų atlygius ir alkdavęs dėl dalies pietums skirtų pinigų atsidėjimo, paskui svaiginausi „Penguin“ helenistinių dramų klasikos serija: du tomai Aischilo, du – Sofoklio, trys – Aristofano, keturi – Euripido, vienas vienintelis – Menandro. Gerai organizuotą mano sistemą pirmasis šokas supurtė tada, kai išnėręs tas knygas iš prašmatnių viršelių ėmiau vartinėti įvadás. Buvau įsitikinęs, kad susipirkau visas senovės graikų dramas, tačiau pratarmės ir komentariai neatšaukiamai skelbė ką kita: Aischilas, kurio septynios pjesės laikiau rankoje, iš tikrųjų jų buvo parašęs aštuonias dešimtis; Sofoklio turėtų būti 33 tomai, o ne tik šis rinkinukas... ir taip toliau.

Negana to, dar skausmingesnis suvokimas nusmelkė, perskaičius 61-ą Aristofano komedijos „Moterys tautos susirinkime“ išnašą: „Kai ši pjesė buvo pastatyta, Agatonas, vienas garsiausių to laiko tragikų, buvo 41-ų. Nė vienas iš jo veikalų neišliko.“ Nė vienas? Nei choro, nei monologo, nei puseilio? Tai netilpo galvoje.

Tokią neteisybę, nusprendžiau penkiolikmetis, privalau ištaisyti. Aš pradėjau sudarinėti Pražuvusių knygų sąrašą. Jis netruko nustelbti „Žvaigždžių karų“ personažais taip ir netapusių figūrų ar BBC prarastų „Daktaro Kas“ serijų sąvadás ir netgi perskaitytinų knygų sąrašą. Naujasis registras taps neįmanomybės ir nepažinumo katalogu – knygų, kurių niekada nerasiu ir, kas be ko, neperskaitysiu.

Netrukus pasidarė aišku, kad „kolekcijos“ objektai neapsiriboja senovės graikais, kurie vis dėlto sugebėjo pergyventi romėnų pasipūtimą, krikščionių nesidomėjimą ir vieno kalifo cenzūrinį nusistatymą bibliotekų, o ypač Aleksandrijos bibliotekos atžvilgiu¹.

Didieji rašytojai – nuo Šekspyro iki Sylvios Plath, nuo Homero iki Hemingwayaus, nuo Dantės iki Ezros Poundo – buvo parašę veikalų, kurių negalėsiu turėti. Išsita literatūros istorija podraug buvo ir pražuvusios literatūros istorija.

Tai savaiminė raštu fiksuotos literatūros ypatybė: net ir sakininės tradicijos išsaugoti kūriniai literatūra iš tikrųjų tampa tik užrašyti. Taigi visa literatūra gyvuoja tam tikroje terpėje – vaško, akmens, molio, popiruso, popieriaus ar net virvų – kaip Peru indėnų mazgo rašto kipu atveju – pavidalu. Dėl medžiaginio savo būties aspekto literatūra neatsiejama nuo pažeidžiamumo. Visų stichijų elementai kėsinasi į ją: ugnis ir potvyniai, sausinantis ir trešinantis oras, dūlantį priemolio žemė. Popierius ypač neatsparus: jį galima suplėšyti ir susmulkinti, ištepinti ir išskusti. Jį gali sugrauzti nesuskaičiuojama begalė gyvių – nuo parazitų ir grybelių iki vabzdžių ir graužikų: popierius net pats save graužia ėdančiomis rūgštimis.

Sunaikinimas yra paprasčiausia knygų žūties forma. Nors romėnų poetas Horacijus skelbėsi: „Sau paminklą baigiau – varį ir amžiną / piramidžių aukštų dulsmą pranokstantį“ [vertė D. Dilytė], jis reiškė viltį, o ne užtikrintumą dėl savo veikalų. XIX a. poetas Gerardas Manley Hopkinsas sudegino visas ankstyvasias savo eiles, nes paskyrė gyvenimą Dievo grožiui. Jamesas Joyce’as romaną „Stivenas Dedalas“, pirminį „Menininko jaunų dienų portretą“ variantą, aiškiai šveitė židinin, bet nesukliudė žmonai išgelbėti, kas dar buvo įmanoma. Į Kazachstaną išstremtas Michailas Bachtinas, surūkęs Bibliją, suktines darė iš savo veikalo apie Dostojevskį lapų.

Kai kurių veikalų nesama, nesama, kad jie sunaikinti: Sokratas, kalėjime laukdamas mirties baumės, eilavo Ezopo pasakėčias. Nė viena iš jų neišliko, ir mes kliaujamės Platono prisimenamais ir išgalvotais dialogais, kad nugirstume bent aidą to, ką galbūt rašė pats Sokratas. Iš dalies panašiai pražuvo vienintelis Aristotelio „Poetikos“

2-osios knygos tekstas ir netgi 1-oji knyga buvo sudurstyta iš jo mokinių užrašų. Panašus likimas po daugelio amžių ištiko Ferdinando de Saussure’o „Bendrosios kalbotyros kursas“². Kai leidėjas Johnas Calderis 1962 m. pabaigoje turėjo paskubomis perkraustyti savo biurą, daug rankraščių, tarp kurių – Larso Lawrence’o (tikr. Philip Stevenson) trilogijos paskutinė dalis „Sėja“ (*The Sowing*) ir Anguso Herioto romanas „Libretininkų gyvenimas“ (*The Lives of the Librettists*), liko senosiose patalpose. Pastatas drauge su neišleistomis knygomis ir visa kuo buvo nugriautas. Jei koks neatrastas genijus kada siuntė Calderiui vienintelį savo kūrinių egzempliorių, neatrastas jis ir liks.

Esama veikalų, kurie visiems laikams prapuolė kur nors nudėti. Lagaminas su jame buvusiu Malcolm Lowry *Ultramarine* rankraščiu buvo pavogtas iš leidėjo automobilio, tad dabartinė romano redakcija buvo atkurta iš Lowry šiukšliadėžės turinio liekanų. Allenas Ginsbergas atminė bičiulio bytnikų poeto Gregory Corso skaitymus kažkokiam Vilidžo lesbiečių bare, tačiau veltui spausdintinėje Corso kūryboje ieškotumei eilučių, kurios įstrigo Ginsbergui: „Akmeninis pasaulis prisiartinęs tarė: Kūno gyvenimas kaip valanda.“ Kaip Ginsbergas suprato, kad Kūnas iš didžiosios raidės, – diskutuotinas klausimas.

Taip pat esama pirmalaikės baigties ištiktų rankraščių – autorių, savo žmogišką egzistenciją užbaigusiu anksčiau už savo veikalus. Viduramžių škotų poetas Williamas Dunbaras sukūrė įsimenančią elegiją mirusiems draugams poetams: apie dešimtį iš 22 elegijoje paminėtųjų šiandien nežinome visiškai nieko. Vergilijus buvo nurodęs „Eneidą“ sudeginti, mat nespėjęs jos nugludinti iki tobulybės. Seras Philipas Sidney buvo sukūręs „Arkadiją“, o šio pastoralinio romano plėtotę ir perrašymą iš pagrindų netikėtai nutraukė kulka Ziutfeno mūšyje. Nathanielio Hawthorne’o *The Dolliver Romance*, Roberto Louiso Stevensonso „Hermistono užtvanka“ (*Weir of Hermiston*) ir Williamo Makepeace’o Thackerayaus „Denisas Duvalis“ – tai nebaigti klasikiniai anglišką literatūros romanai. Esesininkai nutraukė radikalaus teologo Dietricho Bonhoefferio etikos klausimų nagrinėjimus. Robertas Musilis ir Marcelis Proustas niekada taip ir neužbaigė daigiatomių savo sedevrų; ir nors paliktos medžiagos užtektinai tituluoti juos „klasikais“, abejonių sukirba dėl šių neužbaigtų, neišbaigtų, ilgalaikės pauzės sustingdytų romanų.

Paskutinė pražuvusių knygų kategorija – tai amžinos užuomazgos stadijos kūriniai, kuriuos autoriai planavo ir apmąstė, bet niekada taip ir neprisirengė užrašyti. Solonas, Atėnų įstatymų leidėjas, buvo per daug užsiėmęs pajamų mokesčio įvedimu, kad sueiliuotų Atlantidos istoriją. Filosofas Boecijus taip ir nesukūrė savo įrodymo, esą Aristotelis ir Platonas tiksliai atitinka vienas kitą. Richardas Brinsley Sheridanis visiems porino, kad jo „Piktžodžiavimo mokykla“ (*The School for Scandal*) tęsinys vadinsis „Maivymasis“, bet pačios komedijos nepasivargino parašyti. Alphonse’o Daudet „Pentameronas“ ir Victorio Hugo *La Quinquengrogne* priskirtini amžinojo laukimo kūriniams. [Jaunam mirusiam] Lewisui Grasciui Gibbonui nebuvo lemta net pradėti romano, kurį laiške pavadino *McLorna McDoone*, ir kas žino, ar seras Arthuras Conanas Doyle’is ketino ar ne papasakoti tikrąją milžiniškos Sumatros žiurkės istoriją, apie kurią užsiminė Votsonas [apsakyme „Saseks vampyras“], Holmsui tiriant skubesnę bylą. Ar Thomo Manno *Gaia* būtų buvus šedevras, kaip vaizdavosi jos dar neparašęs autorius? Ar Nabokovas taip ir neparašytame atsiminimų knygos „Kalbėk, atmintie“ (*Speak, Memory*) tęsinyje „Kalbėk, Amerika“ būtų daugiau papasakojęs apie „Lolitos“ kūrimą ar drugelių kolekcijos laimikius? Dažnai tokie veikalai tokie ambicingi, kad jų nepabaigiamumas atrodo esąs užprogramuotas: Novalio enciklopedija „Bendrieji apmatai“ (*Das Allgemeine Brouillon*), turėjusi aprėpti visą žmogiškąją žinią, progresavo lėčiau už autoriaus neapsisprendimą, ar turinys turėtų atstoti ir rodyklę. Lygiai taip pat nebaigta ir Leopardi „Nenaudingų žinių enciklopedija“ (*Enciclopedia delle cognizioni inutili*): įdomu, kokia būtų buvus jo nuomonė apie internetą?

Egzistuoja ir dar viena pražuvusių knygų kategorija, tačiau – puoselėdamas nepamatuotą optimizmą ateities atžvilgiu – nutariau neapartinėti to, kas neperskaitoma. Linijinis A, majų ir Velykų salos raštai (rongorongo) kol kas neiššifruoti, todėl jais kurtą literatūrą galima laikyti pražuvusia: vis dėlto tūkstantmečius neįkandamu laikyto Rozetės akmens rašto iššifravimas XIX a. byloja, kad hieroglifus daugiau mažiau galima perskaityti. Jei ši knyga 5005 m. bus elektroniniame leidinių tinkle „Quanta“,

nenorėčiau, kad palikuonims reikėtų vargintis trinant tam tikras jos vietas.

Netektims būdingi simptomai ir polinkiai. Komedijose vaizduojama daug rizikingų dalykų, panašiai ir erotinėje literatūroje bei autobiografijose. Philipo Larkino dieno-raščių, sujungusių visus tris šiuos elementus, prapultis buvo kone neišvengiama. Erotikos cenzūra kalta ir dėl Abasidų dvaro poeto Ibn al-Shah al-Tahiri knygos (paganėrikos, satyros ar vadovo – to jau niekad nesužinosim) pavadinimu „Masturbacija“ pragaištės. Dėl turinio ir ne tik knygos būdavo pasmerkiamos nebūčiai daugybės teologinių ir politinių režimų.

Nuo Savonarolos iki ajatolos Chomeinio knygų deginimas praktikuotas kaip religinės raiškos būdas. Ženevoje gyvenęs Valentinus Gentilis parašė tekstą apie tai, kad Kalvino Trejybės doktrina nesąmoningai įveda ketvirtąjį Dievo Trejybės narį. Gentilis buvo 8 metams įmestas į kalėjimą, priverstas atsižadėti pažiūrų, o tada sulaukė egzekucijos: be gyvybės atėmimo, nubaustasis pirmiausia turėjo sudeginti savo veikalą. Toks nuosprendis laikytas švelniu.

Tai, kad kandžiai satyriška Osipo Mandelštamo „Odė“, skirta Stalinui, išliko, kelia nuostabą; daug kitų jo raštų, juodraščių, raštelių buvo sudeginta, nuleista į klozetą ar kitaip jų atsikratyta. Mandelštamo tėvynainiui Isaakui Babeliui pasisekė mažiau. Kai 1939 m. gegužės 15 d. jį suėmė Stalino slaptoji policija, agentai iš jo buto išsivežė visus popieriaus lapus iki vieno.

Įtartini tam tikri autoriai tampa dažniau nei tam tikri veikalai. Tai, kad šioje knygoje nedaug skyrelių apie rašytojas moteris, gėjus, ne europiečius ir ne angliakalbius, iš dalies mano kaltė, iš dalies – tų, kurie sistemškai jų kūrybą naikino. Virginia Woolf, kaip puikiai žinome, bandė įsivaizduoti Šekspyro seserį, bet negailestinga ir nepajudinama praeitis žlugdo bet kokius bandymus įvardyti tuos, iš kurių buvo atimta net pamėkliškai pragaišusi egzistencija. Dėl to, be kelių išimčių, mano dėmesys skiriamas vadinamajam Kanonui. Išliaupsintasis Vakarų Kanonas, plačiai išgarsintas dėl savo turtingumo, laimingumo ir stiprumo, nėra nei olimpinis deglas, nei grynakraujis žirgas; jo gyvavimas padiktuotas atsitiktinumo, o ne neišvengiamybės, tos atsitiktinės uolos, kyšančios pragaištės vandenyne. Knygoje išvysite melancholišką sudarkytų biustų, sutrūkinėjusios keramikos, gruoblėtų portretų ir nurudusių nuotraukų parodą, gaubiamą netvarios, nepatikimos šlovės. Tai mūsų sąlyginė, galėjusi visiškai kitaip susiklostyti, vien laimingo atsitiktinumo suformuota tradicija. Laiko rūdžių sugrauztiesiems ne taip pasisekė.

Ar pražūti – blogiausia, kas gali nutikti knygai? Pražuvusi knyga iš dalies primena neišsipildžiusį norą. Ji, kaip žmogus, kurio taip ir neišdrįsai pakviesti šokio, ima dar labiau masinti vien todėl, kad tobula gali būti tiktai vaizduotėje.

Šiais laikais tokį dalyką kaip knygų netektis mums sunku įsivaizduoti. Plėtojantis Gutenbergo projektui ar tokioms [mikrofilmų] duomenų bazėms kaip „Chadwyck-Healey“, įgyvendinančioms fiksuotos elektroninės erdvės kultūros idėją, svarbu nuolankiai pripažinti, kad literatūrą amžinatvės tai automatiškai neužtikrina. Premijos ir apdovanaimai skiriami kasdien, tačiau galutinis laimingų apdovanotųjų likimas ne ką saugesnis už iškilio laureato Agatono. Net tokioje saugykloje kaip Britų biblioteka būta senų knygų užsakymo lapelių su užpakalinėje grafoje ne dažnai, bet kada ne kada uždėta varnelė ties įrašu „Egzempliorius dingęs“. Lygiai taip pat nėra jokios garantijos, kad nematerialus egzistavimas yra ir nuo bet kokie poveikio apsaugotas būvis. Jei literatūra būtų namas, „Pražuvusių knygų knyga“ būtų Rachel White-read [skulptūra Londone] „Namas“ – tiek antkapis, tiek pėdsakas neapstatytoje tuštumoje. „Pražuvusių knygų knyga“ – tai alternatyvi literatūros istorija, epitafija ir budynės, hipotetinė biblioteka ir elegija tam, kas galėjo būti.

[...]

Iš: Stuart Kelly. *The Book Of Lost Books: An Incomplete Guide To All The Books You'll Never Read*. Random House, 2005
Vertė Andrius Patiomkinas

¹ Turimas omeny kalifas Omaras I, galutinai Aleksandrijos biblioteką sunaikinęs per antpuolį 640 m. (*čia ir toliau – vert. past.*)

² Vieną žymiausių ir įtakingiausių XX a. lingvistikos veikalų de Saussure’o paskaitų pagrindų jau po kalbininko mirties 1916 m. išleido du jo buvę studentai.

Iš bloknoto (8)

Karantinas tebesitęsia ir mes visi visokias žinias ir kmenkučius įspūdžius gaudom lyg pavasario pūkus iš dangaus, kaip tie Fellini „Amarkordo“ veikėjai. Atėjo Verbų sekmadienis, tačiau nereikia niekur eiti, nes nevalia. O ir jokių bobučių, jokių moterėlių su verbų krepšiais, bernelių su kadugių šluotelėmis ar žibutėmis nepamatysi, nes ir jie šįmet sėdi namie verbas suslėpę kamaraitėse. Gal kitiems metams. Yra tekę dar prieš Verbų sekmadienį tokioje kamaroje Buivydiškėse lankyti pas vieną talentingą verbų pynėją ir rinktis iš gražių verbų gražiausias. Dovanoms. Svaigino katpėdėlių ir dažų kvapas ir blausioje prietemoje šviečiančios spalvos.

Vilnietiška verba sovietmečiu buvo gražiausia dovana kitataučiai ar kokiam bičiuliui, bet kuriame Lietuvos kampelyje gyvenančiam. Jei ne per Kaziuką, tai per Verbas atvažiuodavo dailininkai su draugais iš Maskvos ir Leningrado, ir mes tuoj po rytinės kavos kuo anksčiau lėkdavome į Kalvarijų turgų, kur anuomet ir telkėsi visa šventė. Pamenu, vienas dailininkas per Kaziuką nupirko savo sūneliui medinį obuolmušį supamąjį arkliuką. O kaip vaikas stebėjosi turgaus pakraštyje pamatęs tikrą arklį! Ant skersai vežimo sudėtų lentų buvo išrikiuoti moliniai puodai su „įmerktais“ mediniais šaukštais. O kiek dar čia visokių pynimų iš balanų, šiaudų, vytelių, plonytės tošies – nuo servetėlių iki nuostabiausių krepšių, kokuose valstiečiai laikydavo grūdus, kanapes, daržoves, siūlus ar vilnas. Pasidomėjus jų pavadinimais galva tinsta: bamblės, dundulės, pintės, rezginės ir dar, ir dar kiekviename krašte vis kitaip. Čia tau ne pasaulį užtvindžiusi plastmasė...

O dabar stoviu prie lango ir matau ištuštėjusią, nebaigtą tvarkyti aikštę prie Operos, kur dominuoja mūro ir asfalto pilka, o akis pakėlus – žydrai plieninė vėsus dangaus spalva. Vos vienas kitas automobilis liko dulkėti. Jokio žmogaus ar vaiko su margaspalve linksma verba rankoje, jokios mergaitės su balionais iš „McDonald's“. Iš viso – jokio žmogaus. Miestas tampa panašus į maketą, į finalinius Stanley Kramerio filmo „Ant paskutinio kranto“ kadrus, kur ištuštėjusiame po atominio karo pasaulyje, visiškai tuščiam, jei neklystu, San Diege, dar neseniai turėjęs vilties čia atkakęs atrasti gyvybę, žmogus atsiseda krantinėje laukti mirties su meškere rankoje... Labiausiai mėgo žvejoti.

Šv. Velykos taip pat nepanašios į jokias kitas. Mūsų vienatvė – o nelaimės akivaizdoje žmogus visuomet

yra vienišas – guodė tik kuklus vienišo didžiulėje Šv. Petro bazilikoje popiežiaus Pranciškaus vaizdas, ramybę ir susitaikymą skleidžianti jo figūra, kokią matėme per mišias, aukotas mirusiems nuo koronaviruso pagerbti. Tik per šv. Velykas nebuvo to lietaus, merkusio anąsyk aikštę ir popiežių, ir medinį nukryžiuotąjį ant kryžiaus. Nebuvo lietaus ašarų, riedančių per jo skruostus, lašančių nuo erškėčių vainiko krikščolinio skaidrumo lašais. Dangaus jėgų režisūra, pagalvojau. Dabar viskas vyko Šv. Petro bazilikos viduje. Operatoriaus kamera klaidžiojo didingo statinio skliautais ir sienomis. Vis laukiau, ar parodys įžymiąją Mikelanželo „Pietą“ netoli įėjimo, dešinėje, kaip pamenu.

Mano Velykų pusryčiai buvo itin kuklūs, bet savaip prasmingi. Ant stalelio kabinete paklojau dar prieš karą Mamos siuvinėtą ir jos pačios jau po karo meniškai ties viena siuvinėtų gėlių puokšte adytą staltiesę, kuri visuomet per šventes būdavo dengiama ant vaikų stalo. Paėmiau lėkštes iš seno servizo, pasistačiau žvakidę, išsiviriau kavos. Kiaušinį „sumušiau“ su kiaule (panašia į žalmargę karvę) taupykle. Iš vakaro keliais dažytais kiaušiniams apsikeitėm su sūnum per durų slenkstį, kaip dabar priimta (jau paplito posakis „Gerai vaikai tėvų nelanko“). Iki šiol man patikdavo namų ritualai, kuriuose dalyvaudavo seni namų daiktai, bet dabar jaučiu, kad artėja ta diena, kai aš stosiu Thomo Bernhardo, kuris nekenė tų ritualų, kuriuose visuomet dalyvauja tie seni, sentimentais apipinti daiktai, pusėn. Ir nekenė todėl, kad mylėjo, ilgėjosi, kentė dėl prarasto ar greičiau neturėto „vaikystės rojaus“, bet blivus protas jam vis kartojo, kad visi tie sureikšminimai, sentimentai – *niekis*. Šia tema labai daug galėtų papasakoti lenkų režisierius Krystianus Lupa, ne kartą savo spektakliuose į Bernhardo įsikūnijęs. Taip pat ir mūsiškis aktorius ir režisierius Valentinas Masalskis, tą neigimo, prieštaravimo, ironijos dvasią perpratęs.

Man tikrai patinka „Žinių radijo“ laida „Mažiau yra daugiau“. Ji, gal kiek pavėluotai, moko lavinti saiko jausmą. Ne kartą galvojau, iš kur atsiranda kičas. Kai nori daug ir brangaus, bet brangaus ne visi pajėgūs įsigyti, tada pigioji pramonė ima siūlyti pigiai įspūdingus, „išpuoštus“, prabangus imituojančius, „nuduodančius“ daiktus. Daug kas pakimba ant to „kabluko“. O paskui ta „prabanga“, niekam netinkama, kabo ant konteinerių krašto Lietuvoje ir vėlyje... Kaip tik šiandien, balandžio 16-ąją, leista atverti „Humanų“ duris. Ten iš tikrųjų kičo mažiau.

Karantino laikais mūsųose stengiamasi namie užsida- kriusiems žmonėms suteikti kuo daugiau įspūdžių ir galimybių kitaip dalyvauti visuomenės gyvenime. TV ekrane rodomi spektakliai, išskleidžiamos vienoj ar kitoj galerijoje parengtos, bet neapžiūrėtos parodos. Nespėjom. Bet spektaklis be kontakto su aktoriumi ir dar perteiktas operatoriaus parinktu rakursu neteikia tikro ryšio malonumo ir net suvokimo. Beje, girdėjau, kad Mažasis teatras rengiasi vasarą išeiti į atvirą erdvę ir, jeigu tik bus leista, vaidins savo kameriškesnius spektaklius. Šitą idėją palaikau! O paveikslas ekrane taip pat praranda betarpiško kontakto galimybę, dingsta tas „dažų kvapas“, bet čia stipresnis tampa pats informacijos laukas. Ačiū ir už tai. Karantino vienatvės mėnesiais meno varžybų lauke iškyla literatūra ir muzika. Džiaukis, kad rinkai biblioteką, kad bet kurioj lentynoj rastum, ką kadaise buvai skaitęs ir visai neskaitytą knygą. Taigi – *imkit ir skaitykit*. O pavargęs gali žiūrėti filmą. Prieš šv. Velykas vėl žiūrėjom Fellini. Nematytą anksčiau „Interviu“. Kartu su būreliu japonų kinematografininkų, atvykusių į „Cinecittà“ gauti iš Fellini interviu, patenkame į patį užkulisių katilą. Garsiai kvatojau, liūdėjau, jaučiau nostalgiją kažkam, kas jau praėjo, pabudo ilgesys brangiam bičiuliui Sauliui Macaičiui, su kuriuo esu kartu žiūrėjusi ne vieną draudžiamą ir nedraudžiamą filmą. Savo „Interviu“ Fellini tarsi sako: filmuoti galima viską, viskas gali virsti filmo tekstu, net šuns lojimas, vaidinti gali visi, ir indėnų Ameriką galima nufilmuoti kokių nors nebaigtų statyti Karoliniškių pakraštį!

O dar iš už Šv. Jurgio bažnyčios Vilniuje tą Didįjį penktadienį, pasak astrologų, priartėjo didžiulis Supermėnulis, norėjęs mums kažką neįspėjamo pasakyti, bet ar įspėjom?

Jau po Velykų pasidaviau LRT „Klasikos“ pagundai paklausti Maxo Richterio „Sleep“ – aštuonias valandas truncančio koncerto (nuo 22 iki 6 val. ryto). Pradžioj klausiausi dirbdama prie kompiuterio. Apie pusę dviejų, paskaičiusi, klausydama tyliu akordų, išjungiau šviesą ir užmigau. Pabudau po poros valandų nuo savo riksmo susapnavus kažkokį *nightmare*. Šįkart Richterui nepavyko apgauti manęs ramiu miegu. Pasąmonė stipresnė. O kaip kitiems?

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

Neišvengiamai artėjanti ugnis?

Kino filmo „Ugnis ateis“ kadras

„Kino pavasariui“ įvykus, tačiau kitaip nei įprasta, norisi aptarti vieną asmeninį festivalio atradimą – filmą „Ugnis ateis“. Aktualios jautrumo aplinkai temos šiame režisieriaus Oliverio Laxės vizualiaame pasakojime atskleidžiamos empatiškai ir be primestos didaktikos. Todėl išjungus ekraną norėjosi toliau panagrinėti žiūrint filmą kilisius asmeninės ir socialinės ekologijos klausimus.

Filme pasakojama apie lygtinai namo paleidžiamą Amadorą, kalėjusį už gaisro sukėlimą. Jis grįžta į gimtąjį kaimelį Galisijoje, kur rūpestinga mama Benedikta jį priima, tarsi nieko ypatingo nebūtų nutikę. Tačiau kaimelio bendruomenė piromano sugrįžimą vertina įtariai, baimė ir atstumas tebetvyro ore. Filme žiūrovas pamato vidinį Amadoro ir išorinį pasaulius. Jis myli aplinką, kurioje gyvena, rūpinasi ja ir yra ypač jautrus bei pastabus jos pokyčiams. Vis dėlto tyliam akmeninio veido Amadorui sunku parodyti meilę kitam žmogui. Jis vargiai gali pasakyti šiltesnį žodį savo mamai, o atsiradusi meilės žiežirba veterinarei, besirūpinančiai jų sergančia karve, sutrikdo bijantį *užsidegti* Amadorą.

Istorija filme atskleidžiama minimaliais, bet esminiais dialogais bei estetiškai operatoriaus Mauro Hercės darbu. Šis derinys įtaigiai atveria veikėjo Amadoro santykį su aplinka. Tarsi sekdamas nekalbaus Amadoro žvilgsnį, kamera mums leidžia paklajoti po vešlų, sodriai žalią Galisijos krašto

vaizdį. Filme spinduliuojanti meilė aplinkai nėra tik meninė fikcija. Šios kalnuotos vietovės yra ir filmo režisieriaus gimtinė. Vis dėlto jautrus Amadoro žvilgsnis neromantizuoja peizažo. Žvelgdamas į kertamą mišką ar remontuojamus namus turistams, jis tyliai kenčia viduje. Ekonominės kovos pėdsakai išduoda, jog aplinka, kurią jis taip myli, yra keičiama. Todėl nekalbus veikėjas dažniausiai prabyla apie šiuos skaudulius. Su motina stebėdamas miško tolius Amadoras atkreipia dėmesį, kad kraštui svetimi eukaliptai kenkia vietiniams augalams ir šie nudžiūsta. Kodėl vyksta tokia ekologinė kova? Ar įmanoma jos išvengti? O gal šis vietos bendruomenėje nerandančio žmogaus rūpinimasis aplinka tėra jį naikinantį obsesyvi paranoja?

Nors pasakojimo centre – Amadoro gyvenimas, filmo kūrėjai mums išskleidžia žymiai platesnį minčių žemėlapi. Vieno veikėjo likimas tampa ne tik asmenine, bet ir bendruomenės, o galiausiai viso miško istorija. Virš Galisijos kalnų pasirodžius gaisro dūmams, tampa aišku, jog ilgai gniauzti jausmai kaip ir miškas *suliepsnojo*. Tačiau ugnies nuojautai lydėjus nuo pat filmo pradžios šis gaisras neatrodo kaip dramatiškas ar netikėtas sužeto posūkis, o natyrlėta užsidegimo priežastis filmą iš detektyvinių rebusų narpliojimo pakylėta į bendresnių klausimų lygmenį. Mums suteikiama galimybė atjausti visas puses ir pamėginti jas suprasti.

Toks kūrinių daugiaprasmiškumas ir atvirumas priminė psichoterapeuto ir avangardinio mąstytojo Felixo Guattari esė „Apie tris ekologijas“. Ekologinės krizės akivaizdoje autorius kalba apie poreikį kritiškiau žvelgti į savo mąstymo paradigmas ir veikimo kontekstus. Šių reiškinį jis nepriešina, bet mato bendresnės ekosistemos dalyvių sąveiką (mąstymas keičia aplinką – aplinka daro įtaką mąstymui). Siekdamas išvengti teorinio redukovimo, bet norėdamas sukurti terpę prasmingiems pokyčiams, autorius siūlo pasitelkti conceptualius ekosofijos ir ekologijos mąstymo įrankius. Pats Guattari *ekologijos* reikšmę skolinasi iš antropologo Gregory Batesono, kuriam mintys kaip ir sėklos yra tarsi gyvybinis potencialas, galintis išaugti į naujus organizmus, keičiančius mūsų aplinką. Tad *ekologija** čia

iškyla kaip platesnė santykių ir sąveikų nagrinėjimą įvardijanti sąvoka, o ne kaip *gamtos* mylėtojų rūpestis. Guattari skiria tris ekologijų lygmenis: aplinkos, socialinį ir asmeninį. Nagrinėdami jų sąveikas galime suprasti šiandieninio pasaulio kompleksiskumą, kai individualūs *psichės* klausimai susipina su socialiniais politikos ir globaliais aplinkosaugos iššūkiais.

Aptarti Guattari ekologijų registrai natūraliai atsiskleidžia ir filme „Ugnis ateis“. Jų svarstymas sukuria progą leisti į asmenines interpretacijas, kur galime išvengti determinizmo, bet kalbėti apie būtinus šiandieninius politinius pokyčius.

Akivaizdu, kad filmas pataiko į *zeitgeist*. Augant rūpesčiui dėl aplinkos ir klimato kaitos pradedame suprasti ir savo įtakos mastus. Tačiau platesnių visuomenės pokyčių reikalaujantys sprendimai dažniausiai atsilieka. Susidūrus su tokia socialine ar politine apatija, dažnai išgyvenama asmeninė frustracija. Kaimelio bendruomenės nepriimtas Amadoro kitiškumas ir jo išstūmimas į paraštes primena mūsų pačių aplinkoje išskylančias šizoidiškumo apraiškas, kai, sureikšminus konkurenciją ir ekonominę vertę, skatinamas susvetimėjimas.

Tokie ekologijų kontekstai susipynę ir už filmo kadru. Eukaliptai kaip egzotiški augalai iš Australijos į Europą buvo atvežti XVIII a. Pietų Europos ir ypač Pirėnų pusiasalio klimatas jiems labai palankus. Todėl eukaliptai čia greitai prigijo ir už parkų ar sodų ribų. XX a. buvo pradėtos steigti eukaliptų plantacijos, jose auginamų medžių mediena daugiausia naudojama gaminti popieriui. Po didžiulių gaisrų

Nukelta | p. 9 ►

* Ekologijos terminas, XIX a. sugalvotas biologo Ernsto Haeckelio, buvo skirtas įvardyti mokslui, tyrinėjantiam ekosistemas, t. y. organizmų ir jų gyvenamosios aplinkos santykius. Šiandienis termino nuvertėjimas ar net pakitusių reikšmė susiję su dažnu rinkodariniu jo vartojimu, kuris ne tik neturi nieko bendro su mokslu, bet ir pastaruoju metu, po tokių įvykių kaip „Grigeo“ Kuršių marių teršimo istorija, praranda ir deklaruojamo rūpinimosi aplinka garantiją.

„Baltų gentys. Paskutiniai Europos pagony“. Ką iš tiesų supratome apie baltus?

Baltų mitologija ir istorija nėra lengva tema – tuo mane jau buvo įtikinę mitologo Norberto Vėliaus (1938–1996) darbai. Išlikę šaltiniai apie baltus nėra itin patikimi – ne tik dėl to, kad apie baltus rašė jų priešai. Iš jų kartais sunku nustatyti, apie kokių tautų papročius ir tikėjimus yra kalbama. Nepadedą ir tai, kad vėliau šaltiniai sudomino Renesanso autorius, šie, siekdami sudaryti didingesnį įspūdį, tyčia ar netyčia informaciją papildė savo fantazijomis. Todėl latvių brolių režisierių Laurio ir Raičio Abelių filmas „Baltų gentys. Paskutiniai Europos pagony“ (*Baltu ciltis. Eiropas pēdējie pagāni*) suintriguoja vien savo tema. Visgi palikusi kino salę ilgai negalėjau suprasti, ką manau apie šį filmą. Vėliau pradėjau svarstyti, kaip baltus būtų vaizdavo lietuviai, – kartais atrodydavo, kad lietuvio savimone kai kuriuos dalykus būtų interpretavusi kiek kitaip.

Nors „Baltų gentys. Paskutiniai Europos pagony“ yra vienas iš Latvijos šimtmečio kino filmų sąrašo, jo pradžia būtų galima laikyti 2015 metų trumpametražį filmą apie kuršius, kuriame pasidalijama mūsų rekonstrukcijomis papildytas istorikų komentarais apie žymias šios baltų genties kovas. Rinkdami medžiagą apie kuršius, broliai režisieriai susidomėjo ir kitomis baltų gentimis. 2016 metais nufilmuoti dar du trumpametražiai filmai apie sėlius ir latgalius. Galiausiai gimė idėja sukurti ne tokios griežtos dokumentinės pasakojimo formos ilgametražį filmą. Istoriai liko konsultantais už ekrano: kuriant filmą, tartasi su Švedijos, Lietuvos (pavyzdžiui, Vykintu Vaitkevičiumi) bei Lenkijos istorikais ir archeologais. Paskutiniai filmo kadrai nufilmuoti 2018 metų kovą – trys mėnesiai prieš premjerą. Dėl pernelyg pasikeitusio kraštovaizdžio autoriai nusprendė filmuoti scenas labiau apleistose vietovėse, todėl Siguldoje esanti pilis filme tampa Ryga, galindų žemės filmuotos Latvijoje ir pan. Be iš Latvijos šimtmečio programos gauto finansavimo, filmą „Baltų gentys“ parėmė ir Lenkijos kino centras. Šiomet – po beveik dvejų metų – filmo premjera įvyko ir Lietuvoje.

„Baltų gentys. Paskutiniai Europos pagony“ mus nukelia į XIII amžių. Kaip „Kinoraksti.lv“ rašo latvių archeologas Artūras Tomsonas, toks laikmetis tikriausiai pasirinktas dėl minėtos šaltinių problemos – šiame amžiuje jų ima gausėti dėl pradėtų kryžiaus žygių į Baltijos pagonių žemes. Nors filmas dokumentinis, neapsieinama be asmeninės skandinavų pirklio Larso istorijos. Šis nuo pat pirmųjų akimirų atsiskleidžia kaip tikras postmodernistinis istorijos herojus – skandinavą iš Gotlando norėjęsi matyti kaip užkietėjusį jūrų karį, o Larso pirmuosiuose kadruose pasirodo kankinamas jūrligės. Filme Larso asmeninė kelionė susipina su dokumentinio filmo pasakotojo pateikiamais faktais apie baltų žemių istoriją. Taigi bandoma laviruoti tarp meninio ir dokumentinio filmo. Tai ne ką mažiau drąsus sprendimas nei filmo tema, nes kiekvienas žanras turi vidines gaires, kas jam pridera, kas jame leistina. Nors kino kūrėjas gali (o ir turi) sau leisti paeksperimentuoti, paprastai šias taisykles stengiamasi laužyti saikingai – kiekvienas žanras turi savo auditoriją, puoselėjančią gana nuspėjamas lūkesčius. Broliai režisieriai ryžtasi suderinti dokumentiką ir itin menišką – vizualų, kiek suasmenintą – pasakojimą.

Pirmieji baltai, su kuriais susipažįsta Larsas, yra prūsai. Čia prasideda ne tik pasakojimas apie baltų gentis, bet ir skandinavų vidiniai prieštaravimai: viena vertus, baltai jam nepasirodo tokie rūstūs ir necivilizuoti, kaip jis buvo perspėtas, kita vertus, neilgtrukus Larsas prisipažįsta esąs šokiruotas prūsiškos begėdystės, kuri pasireiškia dvasininko kankinimu bei nužudymu už, jo manymu, menką nusikaltimą – krikščioniškas pažiūras. Susidūręs su *tokiais* prūsais sutrinka ne tik Larsas – mano lietuviška savimone taip pat kiek pasiūšia. Čia iškyla gana specifinė problema – nors pasakojama apie gentis, iš šių genčių (nacionalizmo teorijos požiūriu – mažiau sudėtingų bendruomenių) save kildina dvi tautos – latviai ir lietuviai. Kaip dvi atskiros tautos, turinčios skirtingą savimone, lietuviai ir latviai baltų gentis gali prisiminti kiek skirtingai. Su tokiu reiškiniu galima susidurti žiūrint latvių filmą apie baltų gentis – o ypač kai pasakojama apie prūsus. Mes, lietuviai, tarsi esame linkę prūsus prisiminti kaip *demokratiškus*, taikius kovoję prieš bendrą priešą kritusius brolius. Čia turėtume pabrėžti žodį „kritusius“ – „Baltų gentyse“ prūsai parodomi visi netikėtoje galios pozicijoje: dėl savo saugumo turi bijoti krikščionys, o ne baltai. Tokia pozicija lietuviai gali pasirodyti netikėta. Pagrindinio istorijos veikėjo pastebėjimai apie krikščionis gąsdinančius laukinius veikiausiai rezonuoja su tuo, kaip Lietuvos kine vaizduotas prūsų vadas Herkus Mantas. Pasak Edvardo Gudavičiaus ir Alfredo Bumblausko, filmas „Herkus Mantas“ atiduoda duoklę sovietinei ideologijai, pavaizduodamas silpnųjų kovą prieš dominuojančią kryžiuočių „klasę“.

Lietuviui prūsas yra nuo skriaudėjo rankos kritęs (pabrėžkime šį žodį) brolis. Prūsų ir baltų kaip gąsdintojų ar net

Filmo „Baltų gentys. Paskutiniai Europos pagony“ kadras

kenkėjų įvaizdis, bent mano žiniomis, kol kas nėra pernelyg plėtotas lietuvių mene (Klaipėdos universiteto istorikas Valdas Rakutis yra pažymėjęs, kad lietuviai apskritai gana mažai gilina į savo baltišką tapatybę – ši dažnai yra nusveriamą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos). Lietuviai įprasto prūsio „Baltų gentyse“ visai nėra – juo labiau kai pasakojama iš skandinavų perspektyvos. Kita vertus, istorinė interpretacija taip pat skiriasi: bent jau akcentai sudedami kitokie. Pavyzdžiui, Gudavičius buvo atkreipęs dėmesį į prūsų polinkį spręsti bendruomenės problemas kartu, o lietuviams imponuodavęs vado autoritetas. „Baltų gentyse“ tokį bendruomeniškumą irgi galima įžvelgti – teisingumas vykdomas susirinkus ir mažiems, ir dideliems prūsų bendruomenės atstovams (nors paskutinį žodį vis tiek taria krivių krivaitis). Žanro požiūriu pirmajame epizode „kryžkelėje“ pasirinktas kelias nuveda į niekur. Ypač čia pralaimi dokumentinio filmo žanras. Tikriausiai apriboti asmeninės Larso istorijos, autoriai nesileido į pasakojimus apie pirmąjį užrašą baltų kalba, kuris buvęs prūsiškas, apie prūsų kovas, kryžiuočių lavintus prūsų kilminguosius ir vergovėn imtus prūsų vaikus, todėl prūsas žiūrovo atmintyje lieka kaip laukinės, atšiaurios genties atstovas.

Lankydamasis pas kitą prūsų gentį – galindus – Larsas susižavi daugpatystės pagundomis. Jam lankantis baltų gyvenvietėse, nesibodima pademonstruoti bet kokių papročių – nei jotvingių ožkos gerklės perrėžimo, nei medžių ir žmonių šventinimo gyvulio krauju. Kartais pateikimo stilius pernelyg tiesmukas ar net įkyriai atsikartojantis – filme bent kelis kartus parodomas medžio žievės rievėmis ar upele tekantis krikščionio kraujas. Su laiku Larsas šia aplinka stebisi vis mažiau. Baltų gyvenimo būdas jį ir gąsdina, ir intriguoja.

Atrodo, Larsas baltų vyrų karo reikalus stebi it mažas, nekaltas, šiek tiek nusigandęs vaikas, o baltų moterų nuogybes – it atsakyti už savo seksualinį smalsumą nesugebantis paauglys. Pamažu šis veikėjas man ima įkyrėti ir pradeda svarstyti, kodėl toks pasirinktas. Logiška – šaltiniai, kuriais rėmėsi autoriai (o jais tikrai remtasi: teko atpažinti Eiliiutojoje Livonijos kronikoje aprašomą būrimą iš kaulo), visada pateikia pašaliečio įspūdžius. Žvilgsnis iš šalies buvo reikalingas filmo dokumentiniams fragmentams. Tačiau Larso pasakojimas susipina su dokumentinio pasakotojo pastebėjimais: pavyzdžiui, Eiliiutosijos Livonijos kronikos duomenys pateikiami pasakotojo, ne paties Larso. Toks supynimas kartais blaško. Žiūrovui nelengva vienu metu sekti tiek Larso kultūriniais patyrimais (gana varginančiais – žmogus tų laikų sąlygomis, apsuptas svetimų šalių, nukeliauja nuo Rytprūsių pakrantės iki Lietuvos, tada nuo Lietuvos iki Latgalos, nuo Latgalos per Kuršą iki Žemaitijos), tiek pačia baltų istorija.

Visgi mane suintrigavo Larso santykis su pagonybe. Daugmaž filmo viduryje jis prisipažįsta, kad jaučiasi besipasiudęs pagonių tikėjimo įtakai. Tokia sutrikusi pašaliečio savijauta kažkuo primena mus, šiandien išlikusius baltus, – siekdami autentiškai pažinti savo protėvius, mes į juos galime pažiūrėti tik tų dienų krikščionių akimis, nors folkloras, mitai savotiškai palaiko paskutinių pagonių tapatybę. Tai įdomus, nors ir skaudus santykis su savo praeitimi. Tačiau lietuviai išgyventi skandinavų veikėjo tragediją gal kiek sutrukdė ir subtilus kultūrinis skirtumas – kultūriniai, prekybiniai ryšiai su skandinavais lietuvių nacionaliniame pasakojime nėra taip akcentuojami kaip latvių. Todėl žvelgiant iš lietuviškos perspektyvos skandinavų pirklys gali pasirodyti ne toks simpatiškas ar patikimas pašalietis, koks jis galėtų pasirodyti latviui. Drįsčiau spėti, kad ir kiti kino salėje sėdintys lietuviai ne visada suprastavo latviško istorijos pasakojimo stiliaus subtilybes. Kadai viena latvė, pasižiūrėjusi lietuvių „Nacionalinę ekspediciją“, manęs paklausė: „Ar lietuviai visada apie savo istoriją kalba su tokiu patosu?“ Ji kvestionavo formą, o šiuo atveju kvestionuoti-

nas turinys. Manychiau, kad ir palyginimas su finougrų pagonimis lietuviams pasirodė įdomus, bet neįprastas ar net pritemptas – lietuviams, priešingai nei latviams, iš dalies save tapatinantiems ir su finougrais, estai geriausiu atveju yra pusbroliai.

Tokie subtilūs kultūriniai skirtumai atsiskleidžia ir kai kalbama apie lietuvius. Lietuviai (filme sutapatinti su aukštaičiais) vaizduojami kaip narsuoliai, krikščionis gąsdinantis savo drąsa... nusizudyti. Nors tiesiogiai Pilėnai nepaminimi, nesunku suprasti, kad kalbama būtent apie šį įvykį: „Lietuviai verčiau paaukos gyvybę, negu pasiduos priešui.“ Lietuvių gentyje Larsas susižavi Kernave (filmuota pačioje Kernavėje) ir patiria palyginti nedaug neramumų. Dalyje apie lietuvių autorius daugiau laikėsi dokumentinio stiliaus – papasakojama apie Mindaugo krikštą (ir jo apostazę), suvienytą baltų valstybę, kuri kada nors taps didele, daug tikėjimų ir etninių grupių jungiančia valstybe.

Lietuvių gentyje Larsas pirmą kartą (ir vienintelį) gana nemaloniai susiduria su stačiatikiu. Stačiatikis pasipiktina kataliko Larso drąsa pasirodyti jo maldos namuose. Kaip tikras postmodernizmo herojus, Larsas neišsivedžia ir prisimena tuo metu aktualija buvusius Stačiatikių ir Katalikų bažnyčių nesutarimus Europoje. Šį momentą norisi prisiminti, kai dokumentiniame pasakojime įvyksta itin sklandus perėjimas nuo Latvijos baltų prie finougrų arba kai yra pabrėžiamas latgalių pažeidžiamumas prieš slavus. Filme lietuviai išsiskiria kaip vieninteliai baltai, sugebę sugyventi su stačiatikiams ir slavais. Toks lietuvių įvaizdis kontrastuoja su Ryga, kurioje skandinavas jaučiasi savas, sutinka savo šeimos narius – tarsi Rygoje labiau sugyvenama su Skandinavijos krikščionimis, o Lietuvoje – su slavų stačiatikiams. Lietuvių protėvių taikus sugyvenimas su stačiatikiams ir slavais taip pat galėtų būti užuomina, kad lietuviai nėra visai paskutiniai pagony, – jei žiūrėdamas filmą spėji pavargti nuo kraujo, svetimavimo ir kitų Larso nuotykių, Lietuvos dalis tarsi leidžia nuo viso to atsikvėpti, galų gale – jokia kitoje baltų gentyje Larsas nepamato kartu gyvenančių bei tarpusavyje nekariaujančių pagonių ir krikščionių.

Žanro požiūriu Lietuvos (taip pat ir Latgalos) dalis man pasirodė neblogo subalansuota – nors istorijos nebuvo tiek jau daug, vis dėlto didesnis dokumentikos ir subtilesnis meniškumo kiekis buvo ideali proporcija, kad filmą žiūrėtum su pasimėgavimu. Šios dalys buvo vertingos ir padėjo įsisavinti informaciją apie baltus, o kitose dalyse kartais tekėdavo iškęsti didžiulį informacijos antplūdį tiek menine, tiek dokumentine forma. Kitas gana sėkmingas balansavimo tarp dviejų žanrų variantas buvo Žemaitijos ir Rygos dalys, kuriose daugiau stengiasi papasakoti istoriją pasitelkiant veikėjus ir jų tarpusavyje bendravimą. Tiesa, žemaičių lietuviai ir vėl nebūtų pažinę – nors ir pažengę kariai, žemaičiai atrodo taikūs, gieda raudas (tiesa, informacijos apie šį tradicinį giedojimą beveik nepateikiama). Vis dėlto žiūrint fragmentą apie žemaičius filmas atrodo išsiskiręs (nors tai nebuvo paskutinė nufilmuota dalis), Larsas, jau patyręs didį gyvenimo lūžį, grįžta prie pasidaryto pagonimis ir jų gyvenimo būdu.

Vertinant filmą „Baltų gentys“, galima įžvelgti dvi esmines problemas. Viena iš jų – perteklius. Pusantros valandos filme, mano galva, yra pateikiama per daug skirtingos informacijos. Žiūrovas turi spėti sekti asmeninius veikėjo išgyvenimus, baltų papročius, perteikiamus meninius vaizdinius ir istorinius faktus. Estetiniu požiūriu filmas patrauklus akiai – žavi tiek erotinės scenos, tiek viduramžių piešiniai, iliustruojantys dokumentinį pasakojimą. Visos filmo dalys kūrybingos, apgalvotos, tačiau pasibaigus filmui atrodo, kad papasakota arba per mažai, arba per daug, kad galėtum įsiminti, kitaip tariant – filmas sudėtas iš daugybės tik pagrindinę informaciją perduodančių trumpametražių filmų. Panašiai mano ir archeologas Artūras Tomsonas – jo nuomone, kartais meninė dalis perspausta, pavyzdžiui, kalbant apie kraujo reikšmę baltų mitologijoje. Kita problema – šis filmas iš dalies parodo, kaip silpnai vyksta tarpkultūrinis Lietuvos ir Latvijos dialogas. Nors filmo autoriai konsultavosi su Lietuvos istorikais, ilgalaikio kultūrinio bendradarbiavimo spragos, mano manymu, yra viena iš subtilesnių filmo problemų. Lietuviai ir latviai baltiškoji palikimą retai supranta kaip bendrą palikimą, kurį reikėtų puoselėti kartu, todėl žiūrėdamas filmą lietuvis prūsus įsivaizduoja kitaip. Kita vertus, „Baltų gentys“ – tai pirmas bandymas prisiminti kuo daugiau baltų genčių. Klausina tik, ar tai buvo padaryta tinkama forma – nors dėl šios atleistina turint omenyje, kad filmo biudžetas buvo gana ribotas. Vis dėlto norisi tikėti, kad kada nors sulauksime ir lietuvių filmo apie baltų gentis.

ALGIMANTAS MIKUTA

Iš balto debesies

Iš balto debesies
ne kažin koks lietus.
Blogai perkūnas
ištepė ratus.

Viršum ganyklos
darda netepti.
Avytės juodos,
kumeliai sarti.

Užkrito lašas
sarčiui už ausies.
Nebijo niekas
balto debesies.

Užvertę galvas,
šypsosi visi.
Balta katytė
tupi debesį.

Kas valgo apelsinus

Laikai keičiasi,
man senelė buvo įteigusi,
kad tie, kas valgo apelsinus,
yra dideli ponai.
Kaip aš atrodyčiau,
tą patį kartodamas
savo vaikaičiams.

Valgis dabar
nebereiškia gerovės,
vien kulinariją bei filateliją, –
kas valgo papają,
kas ryklio pelekus,
kas juodą kruopienę,
kas maino žvėrieną
į gražias markutes
su žvėrių paveikslėliais.

Vaikaičiai man sako:
įsimink, kad tie,
kas skraido mažais lėktuvėliais,
yra didžiausi magnatai,
o liaudies poetai,
artistai ir komersantai
skraido bet kuo,
dažniausiai aerolaineriais,
didžiuliais kaip daržinė.

Įgeltas mėnesienos

Mėnulio peilio perpjauta tamsa
kelias sekundes degė ir skaudėjo,
kakton įsmigo, dar smegenyse
atsiliepė, bet greit praėjo.

Akis pramerkęs, rėžį ant grindų
regiu, išdrikusį gelsvai kaip sienas,
ne pirmą naktį šitaip nubundu
be gailėsčio įgeltas mėnesienos.

Trobelė miške

Kažko čia būta – Dievo ar žvėries,
šuva neklysta – gausiai prikvėpuota,
lyg gerta iš įskilusios taurės,
lyg žiezirbų pelenuose ieškota.

Bet ką čia rasi, – jau seniai ugnies
nekurstyta ir neslapstyta vyno.
Tikriausiai pasalūnės giltinės
ieškota sužeistųjų po gaudynių.

Šleikštus tas kvapas – migdantis, svaigus,
ir jokio plauko, pėdsako mažiausio.
Gerai, kad mes į giltinės nagus,
šuneli mielas, neatklydom sausį.

Sausa šaka

Ūmai tą naktį supratau,
kad sėdžiu ant sausos šakos,
kurios bemaž nenukirtau,
ir kažkodėl kvailai juokiuos.

Todėl dabar dažniau žiūriu
žemyn, kur žemė, kur veja.
Atlošęs galvą, žiburių
nebeskaičiuoju danguje.

Šviesų linksmybė dangumi
vis bėga, vėjo genama,
sausą šaką po manimi
nulūžta net nekertama.

Apynių rinkėjai. Anglija, Kentas. 1928

Aš su niekuo nebekariauju,
nors ne kažkiek ir kariavau.
Užpultas prunkšdavau į saują,
keiksnojavau ir murmuliajavau.

Kad rėkčiau, bėgčiau ir spirgėčiau,
įsiutęs laidyčiau kulkas,
nebuvo taip, nesugebėčiau
pakloti priešą, jeigu kas.

O žmonės pliekiasi, riaumoja,
nesusitaikanti minia
prieš veidus kumštimis mosuoja
ir vis pataiko į mane.

Po ledu

Geriau, kad jokio įkarščio nebūtų,
gyventume pamiršdami lėtai,
kaip sliugia per vasario liūtį
į upės pusę tirpstantys ledai.

Geriau, kad piktas viesulas praūžtų
kažkur šiauriau viršūnėmis bangų,
neišardytų mūsų vargo gūžtų
ir nepaliktų šaltyje nuogų.

Gal mūsų norai dangui tiek terūpi, –
nurimo vėjas, tuo pačiu metu
sukaustė speigas vėlei mūsų upę,
kelintą kartą dūstam po ledu.

Paguoda

Paskui visi kaip susitarę gailis,
kad prie išeinančių palinkę nesiklausė
liūdnei kartojamos ir įkyrios jų meilės,
tik valgydino, kalbino ir prausė.

Išaukštinę žodžius, jie darė gera,
nors kas ten žino, ar padėjo maldos,
į kurčią ausį piltos kaip nektaras,
visokios meilios šypsenos ir kalbos.

O ką anie vis bandė išpažinti,
praleido pro ausis, nes negebėjo
mazgioti nesuraišiotą jų mintį,
jų paslaptys guodėjams nerūpėjo.

Taip ir pradingo daug svarbių dalykų,
vėliau susigriebė, dievuli mano,
supuolė gelbėt, niekam nepavyko
išgriebti iš laužo degančio romano.

•
monarchai žiemą
skrenda į pietus
nes likę šiaurėje
neišsiperėtų
karaliai ir drugeliai
trokšta šilumos
kodėl aš
ne drugelis

Prisiminiau anų dienų redakciją

Į dienos pabaigą, surinkęs numerį,
vyriausiasis kaip koks gruzinas
už bendro stalo imdavo eiliuot
ir skelbdavo išradingiausias tostus
už moteris, kurios anais laikais
kažkaip išvengdavo gertynių.

Joms atstovavo tik panelė Renė,
prie lango kalusi mašinėlė, –
ji liko čia iš prieškarinio laikų
ir gėrė tik benediktiną.

Sakydavo: kokia aš moteris,
mėžiu nuo ryto jūsų mėšlą
apie paršavedes, telyčias, kombikormą,
pati prasmirdau kaip melžėja.

O jūsų moterys išlakstė
rinkti medžiagos,
parneš iš karstų fabrikėlio
medinę, kietą ir sakuotą,
nors ta nedvoks.

Vasyliukai

Pirmasis neišsidavė, kad jam sunku,
dainavo dirbdamas bjauriausią darbą.

Antrasis kėlėsi ir gulė su arkliais,
šukavo juos, važiavo, jodinėjo.

Trečiasis skundėsi mergoms ir felčerikei,
geidavo, kad visi jo pagailėtų.

Ketvirtas patylom, lyg būtų nebylys,
kažką vis droždavo paėmęs pliauską.

Visų jų motina klupsėdavo po kaimą,
ieškodama pabėgusios telyčios.

Nė vienas nežinojo, kur jų tėvas,
kada pareis, ar parsineš bandoniją.

WILLIAM CARLOS WILLIAMS

(1883–1963)

Iš rinkinio „Rūgščios vynuogės: eilėraščių knyga“
(*Sour Grapes: a Book of Poems*, 1921)

Sausis

Aš vėl atsakau tribalsiams vėjams,
Pašaipiai švilpantiems chromatines kvintas
Už mano lango:Grokite garsiau.
Jums nieko neišeis. Kuo labiau
jūs daužotės mane kviesdami,
tuo labiau prie savo žodžių
palinkstu. Ir vėjas,
kaip anksčiau, tobulai vinguriuoja
savo pašaiپیą giesmę.Iš rinkinio „Pavasaris ir visa kita“
(*Spring and All*, 1923)

Raudonas karutis

kiek daug priklausio
nuoraudono
karučioblizgančio lietaus
vandeniušalia baltų
viščiukųIš rinkinės *The Collected Poems:*
Volume I, 1909–1939

Tik norėjau pasakyt

Kad suvalgiau
tas slyvas
kurios buvo
ledainėir kurias
tu matyt
taupeisi
pusryčiamsAtleisk man
jos buvo skanios
tokios saldžios
ir tokios šaltos

Lyg ir daina

Lai angis tūno po
savo piktžole,
o žodžių rašymas
lai būna lėtas ir greitas, kirst
staigus, laukt tylus,
bemiegis
– metafora sulyginantis
žmones ir akmenis.
Kurk. (Idėjos tėra
tik daiktuos.) Išgalvok!
Uolaskėlė – mano gėlė,
skaldanti uolas.Iš rinkinio „Breigelio paveikslai ir kiti
eilėraščiai“ (*Pictures from Brueghel and
Other Poems*, 1962)

Kraštovaizdis su Ikaro kritimu

Pasak Breigelio
krentant Ikarui
buvo pavasarisvalstietis arė
savo lauką
visi metųgyviai prabudę
knyburiavo
šaliapajūrys pamarys
buvo užsiėmęs
savimprakaitavo saulėj
sutirpdžiusioj
sparnų vaškąslopus pūkšt
netoli kranto
likovisai nepastebėtas
tai buvo
skęstantis Ikaras

Medžiotojai sniege

Žiema visam paveiksle
lediniai kalnai
antram plane sugrįžimasiš medžioklės vakarėja
kairėj
kresni medžiotojai vedasšunis atgalios smuklės
iškaba supas
ant lūžusių vyrių joje elniassu krucifiksu tarp ragų šaltas
atšlaimas
kaip iššluotas tik didžiulis laužasliepsnoja vėjy kurtomas
moteriškių susispietusių
aplind dešinėj užgūbrio marguoja čiuožėjai
tapytojas Breigelis
visa tai apmatęs pasirinkožiemos nudrožtą krūmokšni
pirmajam plane
paveikslui užbaigti

Neišvengiamai artėjanti ugnis?

► Atkelta iš p. 6

Pirėnų pusiasalyje 2017 m. kaip tik ir buvo atsigręžta į popieriaus pramonę. Skatindama ekstensyvų eukaliptų auginimą, ji kelia grėsmę vietinei ekosistemai. Vešlūs eukaliptai didelėmis šaknimis greitai surenka vandenį iš dirvos. Taip išsausindami biotopą, jie naikina miško įvairovę, o kupini degių eterinių aliejų, atsiradus menkiausiai žiežirbai, lengvai virsta liepsnojančiais fakelais.

Tačiau eukaliptai Pirėnų pusiasalyje aptarinėjami ne tik dažnėjančių gaisrų, bet ir socialinių pokyčių fone. Jau praejusio amžiaus pabaigoje buvo susirūpinta, kad eukaliptų plantacijų verslas konkuruoja dėl vietos su tradiciniais vynuogių ir alyvuogių augintojais. Tuo labiau kad eukaliptų priežiūrai, kitaip nei senųjų medžių, reikia žymiai mažiau žmogiškųjų ir laiko resursų. Taigi šiame kontekste filme vaizduojamas miškas atsiveria kaip erdvė, kurioje vyksta ir yra matomi ekologiniai bei socialiniai pokyčiai.

Galiausiai filme tyranti gaisro nuojauta išryškina ne tiek vieno veikėjo ar konkrečios medžių rūšies *problemas*, kiek visuomenėje egzistuojančias, bet slepiamas įtampas. Šioje šviesoje kitaip nuskamba ir Amadoro motinos žo-džiai, ištarti žvelgiant į iškilusius virš kitų augalų eukaliptus: „Jeigu daro bloga kitiems, vadinasi, kenčia patys.“ Nors šiuos žodžius galima suprasti kaip tiesiogiai skirtus personifikuotiems invaziniams medžiams, bet galime nujauti, kad jie taip pat apibūdina už miško padegimą kalėjusio sūnaus ar konkuruojančios ir susvetimėjusios visuomenės būsenas. Psichiškai jautresni žmonės atsidūrę tokioje *kenčiančioje* aplinkoje linkę trauktis į socialinius užribius. Tačiau, priskirdama tai jų asmeninei bėdai ar nesėkmei, bendruomenė žaloja pati save ir stabdo reikalingą atsinaujinimą. Nejaugi pokytis įmanomas tik susidūrus su ugnimi?

Taigi nors filme gausu ekosofijos minčių, jos atskleidžiamos jautria ir universalia kalba, nesiūlant tik vienos objektyvios tiesos. Susiduriant su karštais globaliais ir vietiniais aplinkosaugos iššūkiais, toks ramus bei empatiškas gebėjimas pasakoti atgaivina tarsi vanduo.

– MARTYNAS GERMANAVIČIUS –

Vertė Lanis Breilis

Mieli skaitytojai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti bet kuriame pašte ar „PayPost“ skyriuje; per Lietuvos pašto laiškininką; paskambinus informacijos tel. 8 700 55 400; internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt. Mūsų indeksas 0109.Metų prenumerata į užsienį kainuoja 70 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje (Maironio g. 10, 01124 Vilnius), pinigų pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071 arba „PayPal“ (prenumerata). **Galima elektroninė laikraščio prenumerata (docx, MOBI). Metams 25 Eur. Išsiunčiame ketvirtadienį.**Dėkojame Jums už praeitais metais „Šiaurės Atėnams“ skirtą paramą. Šiemet vėl prašome Jus užpildyti Valstybinės mokesčių inspekcijos formą FR0512. Formas galite užpildyti internetu www.vmi.lt.

Egzistencinės nerimasties poetika Fernando Pessoa prozoje

Fernando Pessoa. Nerimo knyga. Iš portugalų k. vertė Audrius Musteikis. V.: Odilė, 2020. 511 p.

Portugalų rašytojo, poeto ir filosofo Fernando Pessoa (1888–1935) „Nerimo knyga“ – vienas laukiamiausių verstinių kūrinių, todėl jos pasirodymas – nemenkas įvykis literatūriniam lauke. Tiesa, kaip poetas Pessoa lietuvių skaitytojams jau pažįstamas: 2010 metais Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos išleista poezijos rinktinė sulaukė įvertinimo net ir tų, kuriems šis žanras iki tol buvo svetimas, todėl galime kalbėti apie nepatiktumo poetiniam žodžiui įveikimą, ją įgalino pažintis su šio autoriaus kūryba.

Po dešimties metų leidykla „Odilė“ parengė Pessoa prozos tekstų rinkinį – „Nerimo knygos“, itin reikšmingos pasaulio literatūros kontekste, – vertimą į lietuvių kalbą. Apgailėstavimus, kad vis dar neturime šios svarbios knygos gimtąja kalba, išsklaido džiugesys – sulaukėme!

Fernando Pessoa gimė ir didžiąją gyvenimo dalį praleido Lisabonoje, buvo žinomas poetas ir intelektualas; kūryba reguliariai publikuota įvairiuose leidiniuose, prie kai kurių veiklos jis prisidėjo ir tiesiogiai. Vis dėlto apie genialumą imta kalbėti tik po mirties, kai rasta skrynia su nepaprastai gausiu autoriaus kūrybiniu palikimu portugalų, anglų ir prancūzų kalbomis. Būdamas gyvas jis publikavo tik nedidelę kūrybos dalį. Netrukus paaiškėjo, kad rašė ne tik savo, bet ir daugybę kitų vardų; dėl tikslaus jų skaičiaus vis dar nesutariama. Netikslinga svarstyti apie slapyvardžių variacijas, nes kiekvienas šių asmenvardžių ženklina autonomišką savastį, kurios slaptinai būčiai įvardyti Pessoa pasitelkė sąvoką „heteronimas“. „Nerimo knygos“ autorius Bernardas Soarešas – išskirtinis heteronimas, jis artimiausias Pessoa atitikmuo, tarp jų dviejų esama fundamentalių tapatumų. Ne veltui būtent jis kalba apie savęs skaidymą į neapibrėžtą daugybę kitų.

„Nerimo knygos“ formą apibūdinti sudėtinga, kūrinyje nėra vientisas, taigi, esmiškai neharmoningas, egzistuojantis per prieštaras. Knygą sudaro skirtingos apimties fragmentai: nuo vos vienos frazės – aksiomos iki kelių puslapių, vieni pažymėti skaičiais, kiti turi pavadinimus. Vis dėlto vidinės konfrontacijos reikšmingesnės, pirmiausia apie „Nerimo knyga“ norisi kalbėti kaip apie vieno asmens išpažinimą, vidinio pasaulio dienoraštį, tačiau kūrinyje esama ir fragmentų, kuriuose analizuojamos kultūros temos, pavyzdžiui, romantinės meilės prigimtis, kai kuriuose netikėtai išryškėja adresato figūra, tekstas įgauna instrukcijos ar net laiško pavidalą. Pessoa ne kartą keitė šios knygos koncepciją. Pirminis sumanymas – surinkti prozos tekstus, kurių kiekvienas turėtų atskirą pavadinimą. Autorius kamavosi negalėdamas įgyvendinti projekto: aptinkami neegzistuojančių tekstų pavadinimai, kai kurie pradėti rašyti, tačiau taip ir nebaigti. Pessoa įtraukė vis daugiau prasmio ryšio neturinčių elementų – taip buvo suardyta pirminė knygos struktūra. Chaotiškumas regėjosi neįveikiamas: laiškuose, rašytuose draugams, itin jaučiama rašytojo patirta nevilts.

Vis dėlto kūrinyje dialektiškumas – ne yda, o vertė. Negebėjimas įveikti prieštaravimų šiuo atveju ne asmens menkumo įrodymas, galime kalbėti apie nesitenkinimą jokia iliuzine struktūra. Ir Bernardas Soarešas atitaria, kad blaiviai mąstyti reiškia nesutarti su savimi. „Nerimo knyga“ – autentiškas žmogaus buvimo pasaulyje liudijimas, be abejo, metantis iššūkį tradicinei asmenybės sampratai, ką svarbu pažymėti, juk šis heteronimas neketina paisyti net gramatikos normų. Nenumaldomas antagonistinių pasaulių veržimasis į išorę – ne šizofrenijos apraiška, gali-

me šią ypatybę suvokti ir kaip netiesioginį pasipriešinimą vyraujančių normatyvų priespaudai, steigiančiai apibrėžtą subjektą. Kūrinyje neharmoningas ne tik dėl Pessoa (taip pat ir Bernardo Soarešo) tapatybės skaidymo į heteronimiškus elementus, bet ir todėl, kad jis buvo rašytas gana ilgą laiką, didelis nuotolis tarp praeities ir dabarties taip pat reikšmingai vizualizuoja susvetimėjimą, išryškina net ir to paties kitoniškumą.

Bernardas Soarešas „Nerimo knyga“ pristato taip: „Šiomis tarpusavyje nesusijusiomis impresijomis, nejausdamas jokio noro jas susieti, paprasčiausiai pasakojau autobiografiją be faktų, savo istoriją be gyvenimo. Tai mano išpažinimai, o jeigu juose nepasakau nieko, tai todėl, kad ir neturiu ko pasakyti“ (12 tekstas). Taigi, šiuose puslapiuose – išgrynintos (be jokių balastinių naratyvinių konstrukcijų) savosios būties pajautos, tikrieji žmogiškosios realybės fundamentai; labai mažai ir labai daug, viskas, ką gali turėti ir duoti kitam. Kiekvienas fragmentas – pilnatviško, vadinasi, intensyvaus, patyrimo gurvuolis, anapus glūdi nebuvimas, Niekio plynės. Ne veltui mąstymas, rašymas siejamas su buvimu, o portugalų kalba suvokiama kaip Tėvynė, vienintelė egzistencijos vieta. (Albert'as Camus savo gimtąją prancūzų kalbą vėliau taip pat pavadins „Tėvyne“.) Susieti šiuos elementus, – be abejo, vargu ar tai įmanoma, – reikėtų dangstyti fragmentišką buvimą, gėdytis pastarojo realybės, pertrūkių. Pasak Bernardo Soarešo, „gyventi – tai būti kitu. Neįmanoma netgi jausti, jei šiandien jauti taip kaip vakar: šiandien jausti tą patį, ką vakar, – tai ne jausti. Tai prisiminti, ką jautė vakar, šiandien būti vakarykščio prarasto gyvenimo gyvu lavonu“ (94 tekstas). Iš esmės neegzistuoja ir skaitytojas, su kuriuo būtų stengiamasi palaikyti ryšį, saugoti jo susidomėjimą. Be abejo, autorius svarsto apie tai, ar kada nors atsiras šios knygos skaitytojas, neatmeta galimybės, jog galbūt kur nors yra siela, kuriai ši knyga galėtų teikti pagūdą ar nusiramimą, tačiau neteikia tam itin didelės reikšmės: nėra nieko, ką jis žūtbut norėtų kitam pasakyti, o šis turėtų išklausti. Rašoma ne kitam, tačiau ir ne sau, nėra siekio ką nors pažinti ir suprasti, nes tiesos sąvoka regima kaip bevėrtė, rašymas – tam tikra žaismė.

Bernardas Soarešas smarkiai atitrūkęs nuo visuotinio gyvenamojo pasaulio ir veikia savuosiuose, įsteigtuose vaizduotės. Fizinis buvimas apribotas Lisabonos miestu, Auksootojų gatve, kurioje nuomojamas kambarys, ir kontora, kurioje jis dirba apskaitininko padėjėju. Išorinio pasaulio realybė vaizduotės ne kiek nevaržo: „Jei mane kliudytų ir parverstų vaikiškas dviratis, tas vaikiškas dviratis taptų manosios istorijos dalimi“ (302 tekstas). Vidinis gyvenimas absoliučiai izoliuotas, slepiamas nuo kitų, juk tai – tam tikras visuomenės normų pažeidimas. Nepaisant vaizduotės teikiamo jaukumo, savosios būties suvokimas – skausmingai slegiantis, pasak Bernardo Soarešo, tai ne kas kita kaip „didžiausia protui primesta kankinystė“. Negebėdamas tikėti nei Dievu, nei žmonija, jis išgyvena svarbiausio gyvenimo atributo – pasąmoningumo prarastį. Mąstymas – tikrų tikriausias savigriovos aktas, vedantis į aižantį nežinojimą, kas esi. „Vieną nežinau kurią dieną atsiradau šiame pasaulyje ir iki tol, kai iš tiesų gimiau, gyvenau nejausdamas. Kai paklausiau, kur patekau, visi man melavo vienas kitam prieštaraudami. Kai paprašydavau pasakyti, ką man daryti, visi imdavo kažką suokti, kiekvienas savaip. Kai nežinodamas, kur sukti, sustojau kelyje, visi nustebo, kad neinu nežinia kur ir kad negrįžtu atgal – aš, būdraujantis kryžkelėje ir nežinantis, iš kur atėjęs. Pamačiau, kad esu scenoje ir nemoku savo vaidmens, o kiti, nors taip pat nemoka, vaidina užtikrintai“ (155 tekstas). Lengvybė pakeliama – Bernardas Soarešas suardo Milano Kunderos teiginio konfigūraciją. Būtent į vaikystę kreipiamas gaižiausias ilgesys, tačiau jos metafizinis statusas apribotas žodžiu „prisiminimas“. Alternatyva tampa savų, solipsistinių pasaulių kūrimas, tik

veikiant juose nekamuoja beviltiškas drovulys būti; be abejo, tai paaiškina ir rašymo motyvaciją, kodėl tik asmeninės egzistencijos patyrimo fiksavimas, ką nesunku sutapatinti su fenomenologiniu uždaviniu, regisi iš tiesų vertingas: „[...] nemanydami, kad mums duota kita patikima tikrovė anapus mūsų pojūčių, mes neriami į tuos pojūčius ir tyrinėjame juos kaip didingus nepažįstamus kraštus“ (1 tekstas). Vis dėlto galime jausti ir bodėjimąsi šia beprasme veikla, nerimastį, kad negebama pasirinkti tylos, ir net kaltę, kad nusigręžiama nuo išorinio pasaulio daiktų būties. Žymus asmens troškimas virsti meno kūriniu, estetizuoti savosios būties bjaurumą, banalybę, nuolatinis kritiškas, ironiškas žvilgsnis į save: „[...] poezija ar literatūra – drugelis, kuris, nutūpęs man ant galvos, daro mane tuo juokingesni, kuo jis gražesnis“ (18 tekstas). Siekis apibrėžti kaleidoskopišką Bernardo Soarešo esatį – didingas ir be galo naivus tikslas, logikai ir tvarkai ištikimo proto konvulsijos. Beparmės esybės pergalė.

Vaizduotė nėra absoliučiai pilnatviškas ištrūkimas, efektyvi apsauga nuo pasaulio. Be abejo, tik būdamas niekuo gali būti viskas. Taip netiesiogiai apmąstoma viena svarbiausių filosofijos temų – būties ir Niekio sąryšis. Bernardas Soarešas kalba apie skausmingą Niekio patyrimą, skirtą tam, kuris gyvena, bet nemoka gyventi (sąmoningam individui): „Kelyje į abstrakčią bedugnę, glūdinčią būties esmę, tenka patirti siaubų, įprastinio pasaulio žmonėms neįsivaizduojamų, ir baimių, žmogaus patirčiai nepažįstamų; galbūt žmogiškesnis yra kelias į kokią nors neapibrėžtą vietą įprastinėje jūroje nei abstraktus takas į pasaulio tuštumą“ (125 tekstas). Neapykanta, pasibjaurėjimas žmonėmis maišosi su švelnumu regint jų infantilumą, ikireflektyvaus gyvenimo epizodus. Vis dėlto nuo panikos sau negelbsiti nėra vaizduotė, trokštama užmigti, išsinerti iš žmogystės: „Miegoti! Užmigti! Nurimti! Būti abstrakčiu ramiu alsavimu, be pasaulio, be dangaus šviesulių, be sielos – negyva pojūčių jūra, atspindinčia žvaigždžių nesatį!“ (135 tekstas) Ir liūdesio duotis, nes tai, kas vyko vaizduotėje, neturi tvarios būties, esti izoliuotoje erdvėje, tačiau neramina ir tai, jog kartais svajonės nerūgėja tikroviškos. Transcendencija, kuri negali būti patiriama iki galo, nes kitaip susinaikintų. Taigi, čiuopiamas absurdas. Bernardas Soarešas nori visa paversti absurdo švente: „[...] absurdas, alogika, priešara, viskas, kas mus atplėšia ir atitolina nuo tikrovės ir nuo jos groteskiškos svitos: praktinių minčių, žmogiškų jausmų, naudingos bei vaisingos veiklos troškimo“ (371 tekstas). Panika teleologiskumui.

„Nerimo knyga“ – unikalus kūrinyje, kuriame išsaugoti netvarūs, greitai vrantys noetiniai pasauliai, tai ir nepaprasto grožio poetiniai tyrilaukiai. Išcentrintos asmenybės pasaulio patyrimas, besiveržiantis į begalybę. Vienas tų savaiminės būties kūrinių, turinčių intymiausių ryšių su autoriumi, savęs paties demiurgu. Pati egzistencija, o ne jos falsifikacija. Mąsliam skaitytojui.

„Kartais su liūdnu džiugesiu pagalvoju, kad jeigu ateityje, kuriai aš nebeprisklausysiu, šitos mano rašomos frazės išliks ir bus giriamos, vadinasi, pagaliau bus atsiradę tokių, kurie mane „supranta“ – maniškiai, tikroji šeima, kurioje gimsti ir esi mylimas. Tačiau užuot joje gimęs, jau seniai būsiu miręs. Suprastas bus negyvas atvaizdas; kai pagarba tam, kuris miręs, jau nebegali atlyginti už visišką abejingumą, jo patirtą, kol buvo gyvas“ (191 tekstas). Bernardo Soarešo ateitis – mūsų dabartis... Kakofoniškas (o kaipgi kitaip, juk liudijantis sopantį savasties daugialypumą, taigi, ir beformiškumą) portugališkojo stepių vilko staugimas saviesiems. O tuomet... atsišaukimai iš praeities, dabarties ir ateities.

– GINTARĖ ŠKĖMAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

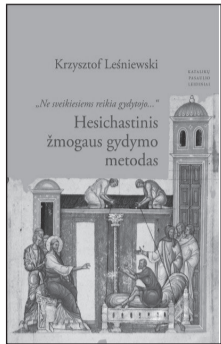
EKSPERIMENTINĖ POEZIJA

ŠIUO SUNKIU METU DAUGELIS MŪSŲ EKSPERIMENTUOJA SU POEZIJA:

Kvėpuoti abiem plaučiais

Krzysztof Leśniewski. „Ne sveikiems reikia gydytojo...“: hesichastinis žmogaus gydymo metodas. Iš lenkų k. vertė Vaiva Narušienė. V.: Katalikų pasaulio leidiniai, 2019. 368 p.

Priklausomai nuo to, kaip apibrėšime žmogų, kokią antropologinę sampratą pateiksime, turėsime ir atitinkamą ligos bei sveikatos suvokimo būdą. Krikščionybė yra gydanti religija. Jėzus yra gydytojas. Be to, ir savo mokiniams suteikęs gydymo galią. Gydymas Jėzau vardu apima ir kūną, ir sielą, ir dvasią. Žvelgiant plačiau – Bažnyčioje vyksta paties Dievo atliekamas žmogaus dvasios gydymo procesas. Kaip primena

Krzysztof Leśniewski, Bažnyčios tradicija skelbia apie sveikatą ne tik kaip ligos ar kentėjimo nebuvimą, bet ir kaip gebėjimą pakelti negalavimus. Ligą, kuri gali būti suprantama ir kaip religinis testas. Nėgana to, skausmą ir kančią pripažįstant vienas iš esminių žmogaus būties bruožų.

Rytų krikščionybėje iš teologinių ir pastoracinių išvalgų, kurios remiasi Kristaus, kaip gydytojo, samprata, išsiplėtojo konkretus žmogaus gydymo metodas. Hesichastinis žmogaus gydymo metodas pagrįstas tuo, kad vyksta abipusiškai sąveikaujant Dievo malonės veikimui ir žmogaus valiai. Ši Rytų krikščionybės dvasingumo srovė neatsiejama nuo dykumos tėvų pradėto religinio sąjūdžio. Svarbų vaidmenį vaidina VI a. parašyti atsiskyrėlio šv. Jono Pakopininko „Dangiškosios kopėčios“ ir Bažnyčios tėvų raštų rinkinys „Filokalija“ (slav. „Dobrotoliubije“, liet. „Meilė gėriui“). Į „Filokalijos“ sudėtį įeina Antano Didžiojo, Makarijaus Didžiojo, Evagrijaus Pontiečio ir kitų dykumos asketų veikalai. „Filokalijos“ veikalai priskiriami teologinei ir asketinei kūrybai. Jie imti rašyti pirmajame tūkstantmetyje, ši tradicija tęsiasi ir šiandien. Monografijoje Leśniewski tyrinėja hesichastinį žmogaus gydymo metodą ir apibendrina septynioliktą „Filokalijos“ veikalų, kuriuos parašė trisdešimt vienas autorius. Į monografiją įtraukti darbai rašyti nuo IV iki XVI a. vidurio. Autoriaus aptariami tekstai labai įvairūs – nuo paprastų pamokymų iki teologiškai brandžių kalbų ir traktatų.

Hesichastinis gydymo metodas – tai išsivadavimas iš aistrų / geidulių (gr. *pathi*) įtakos. Iš to, kas paralyžiuoja tiek dvasinį žmogaus gyvenimą, tiek psichikos sritį, taip pat pasireiškia ir fiziologinių procesų sutrikimais. Leśniewski pabrėžia išskirtinę dykumos tėvų atidą pirminiams su-

trikimams vaizduotės lygmenyje. Kaip jis rašo, daugybėje hesichazmo autorių veikalų galima atrasti besikartojančią priežasčių ir pasekmių schemą, kuri parodo, kaip *logismoi* (gr. „nuodėmingos mintys“) virsta *pathi* (gr. „aistromis / geiduliais“). Primena meškerės ir jauko užmetimą. Atsiradusi mintis yra tik paprasta galimybė. Kol intelektas į ją nekreipia dėmesio, tol ji lieka kaip teorinė galimybė. Problema kyla tuomet, kai žmogus intensyviai susitelkia į tą mintį. Galiausiai nuodėmingos minties pasekmė – poelgis. Tai vyksta ne iš karto. Galima pastebėti mažiausiai keletą vienas po kito einančių šio proceso etapų. Rytų krikščionybės dvasinio gyvenimo mokytojai skiria nuo keturių iki septynių etapų, per kuriuos mintys virsta aistromis / geiduliais. Į šią būseną patekęs žmogus save ima laikyti centru ir stengiasi pasiimti arba pajungti sau viską, ką pasiekia. Geidulys yra egocentiškos viršenybės produktas, jėga, kuri nustumia žmogų iki objekto, prieš jo valią nešiojamo šen ir ten, būsenos.

Dykumos tėvai pikta mintis dažnai lygina su nuodinga gyvate. „Kaip ant krūtinės laikant nuodingą gyvatę gresia įkandimas ir mirtis, taip ir savo širdyje puoselėjant pikta mintis, jos gali į sielą suleisti nuodus. Todėl būtina iš savo širdies šalinti mintis ir taip naikinti „angių išperas“. Jeigu to nedarysime, gyvatė susisuks sau lizdą vidinėse žmogaus sielos buveinėse, kitaip tariant, neišmatuojamose širdies bedugnėse, ir iš ten puls tai, kas jame jautriausia“ (p. 171). Tai gi, vaizduotėje arba minties lygmenyje prasidėję procesai tampa kūniškais sutrikimais: apsirijimu, netyrumu, godumu. Sielos sutrikimais: pykčiu, liūdesiu, akedija (depresija). Dvasios sutrikimais: tuštybe ar tuščios šlovės troškimu, puiktybe. Atitinkamai konstruojama monografija, kurioje trys pagrindiniai klausimai analizuojami trijuose skyriuose. Pirmas skirtas hesichastinei psichinių, fizinių ir dvasinių sutrikimų diagnozei. Antrame apibrėžiamos sėkmingos hesichastinės terapijos sąlygos. Trečiame pateikiami hesichastinės terapijos patarimai.

Kas gi padeda apvalyti tiek protą, tiek širdį? Kaip remdamasis „Filokalijos“ veikalais akcentuoja Leśniewski, abipusiškai sąveikauja Dievo malonės veikimas ir žmogaus valia. Ir nereikėtų užmiršti, kad hesichastinis žmogaus gydymo metodas daugiabriaunis. Nuo psichinių, fizinių ir dvasinių sutrikimų diagnozės iki radikalaus atsigręžimo į Dievą poreikio ir atgimdančio atsivėrimo Jam akcentavimo. Taip pat dykumos tėvai pabrėžė proto ir širdies permainymą, nuoširdžią atgailą, pasirengimą mirčiai, mąstymą apie Paskutinį teismą, ašarų dovaną (surasime išsisaugant teologiją). Ypač daug dėmesio skiriama trims pagrindinėms proto kontroliavimo sąlygoms: dėmesingumui, budrumui, vidinei tylai. „Tas, kuris nepraktikuoja budrumo, panašus į

aklį, kuris nuo gimimo nemato saulės šviesos ir nesugeba išsilaisvinti nuo piktybės minčių, žodžių bei poelgių“ (p. 153). Trečiame skyriuje Leśniewski rašo apie hesichastinės terapijos esmę. Pateikia „Filokalijos“ veikalų patarimus, kaip kovoti su psichiniais, fiziniais ir dvasiniais sutrikimais. Taip pat aprašomos gydymosi maldos praktikos, ypač psalmės ir Jėzau maldos („Viešpatie Jėzau Kristau, Dievo Sūnau, pasigailėk manęs, nusidėjėlio“), kuriomis siekiama nuolat atminti Dievą. Kaip apibendrina „Filokalijos“ tėvų išvalgas Leśniewski, maldos terapijoje esminis vaidmuo skiriamas kūno padėčiai, kvėpavimo kontroliavimui ir proto koncentracijos į Dievą intensyvumo laipsniui.

Atrodytų, kad minčių ir aistrų / geidulių tema paprastai išskyla kaip vienuolinio gyvenimo dalis. Beje, jau šv. Hesichijui iš Sinajaus vienuolystė neapsiribojo gyvenimu tik vienuolinėse struktūrose, bet visų pirma buvo „vidinė vienuolystė“ – visuminis ir radikalus žmogaus nusistatymas patirti Dievą. Tačiau toks požiūris ėmė keistis, kai dalis tikinčiųjų pasauliečių, daugiausia gyvenusių Graikijoje ir Rusijoje, ėmė domėtis „Filokalijos“ tėvų veikalais. Tuo metu (XIX a. Rusijoje) daugybė šių metodų praktikavusių pasauliečių patirdavo išgijimą ir dvasinę permainą, nors nebuvo nuolat susiję su vienuolynais, sistemingai nedalyvavo eucharistiniame gyvenime ir net nebuvo nuolat vedami dvasios vadovų. Kaip rašo Leśniewski, šis fenomenas patvirtina, kad hesichastinis metodas yra atvira ir universali tikrovė, kuri neapsiriboja duotąja religine, istorine ar kultūrine aplinka, bet autentiškai kreipiasi į kiekvieną krikščionį, nesvarbu, kada ir kur jam tenka gyventi.

Monografijos autorius apgailestauja, kad iki šiol trūkstama išsamesnių studijų, kokią įtaką žmogaus gyvenime turi mintys ir aistros / geiduliai, kur būtų nagrinėjamas ir hesichazmo teologų mokymas, ir šiuolaikinės psichologijos, psichiatrijos bei neurofiziologijos žinios. Tačiau ši 2006 m. Lenkijoje pasirodžiusi knyga kviečia užmegzti dialogą. Praktiškai įgyvendina „dviejų plaučių“ metaforą, kuria dažnai rėmėsi šv. Jonas Paulius II. Neretai nutinka, kad katalikas, pradėjęs kvėpuoti „rytiniu plaučiu“ – semtis dvasinių jėgų per Jėzau maldą, – gali pajusti paskatą intensyviau kvėpuoti ir „vakarinio plaučiu“, pvz., imti praktikuoti Valandų liturgiją arba rožinio maldą. Sunku nepritarti Leśniewskio prielaidai, kad vis tobulesni pacientų gydymo metodai, kuriuos taiko psichologija, psichoterapija ar psichiatrija, bus tik iš dalies veiksmingi, jeigu neapims ir dvasinių ligos ištakų, o apsiribos tik redukuota žmogaus vizija. Ar šiuolaikinis pasaulis išdrįs nusižeminti, kad galėtų pasisemti ir „Filokalijos“ tėvų išminties?

– VIDAS DUSEVIČIUS –

Estams – bitės, lietuviams – melancholija

Meelis Friedenthal. Melancholija. Romanas. Iš estų k. vertė Viltarė Urbaitė. V.: Aukso žuvys, 2020. 223 p.

Kai užverčiu paskutinį „Melancholijos“ puslapį, laikrodis rodo 00:01. Sekmadienio naktis, kaip ir paskutiniame romano skyriuje. Romanas šiek tiek mistinis, tad toks sutapimas labai nestebina.

Visas romano veiksmas sutelpa į vieną lietingą, nykią rudens savaitę: nuo pirmadienio iki sekmdienio. Tai septynioliktos amžiaus pabaigos Estija, Tartu. Pagrindinis romano veikėjas švedas Laurentijus Hilas laivu atplaukia į Taliną, paskui karieta keliauja į Tartu tęsti Olandijoje pradėtą studijų. Kartu Laurentijus vežasi margaspalvę papūgą Klodiją ir keistą ligą, autorius ją įvardija kaip melancholiją. Ryškus, niaurioje Šiaurės šalies spalvų paletėje išsiskiriantis paukštis nugaišta pačią pirmą kelionės dieną, ir su žmonėmis ne itin mokantis bendrauti jaunuolis pasijunta vienišas, apleistas, netekęs vienintelio draugo ir linksmitojio. Iškart paūmėja jo liga, į jusles įsismelkia puvėsių dvokas, pašoka karštis. Lauke beveik be perstojo lyja, kartais lietuviškai šlapdriba, gatvėse taškosi ratų ir kojų minkomas purvas, miestui grasina badas ir pulkas išsekusių, alkanų elgetų – vieno iš jų grobiu tampa ir nugaišusi Laurentijaus papūga. Nepaisydamas šių persikraustymų ir įsikūrimą apsunkinusių aplinkybių, Laurentijus bando įsitraukti į studijas, dalyvauja akademinėse diskusijose su universiteto bendramoksliais ir profesoriais.

Pats romano autorius – mokslininkas teologas Meelis Friedenthalis, – šiemet lankėsis Vilniaus knygų mugėje, akcentuoja intelektualiąją, filosofinę romano tematiką. Romaną

išsamiai analizavęs Tiitas Aleksejevas* skiria dvi dimensijas: alegorinę-alcheminę ir istorinę. Pastaroji bus įdomesnė daugumai skaitytojų, būtent ji priviliojo ir mane. Ir nors autorius yra sakęs, kad Estija nėra šio kūrinio tema, pasirinkau „Melancholiją“ būtent dėl Estijos ir nenusivyliau.

Romanas gerai parašytas, gerai išverstas. Pasakojimas įtraukia ir intriguoja, siužeto eiga kiek primena koronaviruso bangą: ar studentas išgis, ar pasveiks elgetos mergaitė, kas dar blogo atsitiks? Už šio buitinio lygmens, beje, kupino įdomių kasdienybės detalių, slypi kiti, gilesni. Čia jau priklauso nuo skaitytojo: galės atverti jų tiek, kiek bus pasirengęs. Pagalbos ranką tiesia pats autorius: knygos pabaigoje išspausdintame komentare paaiškina tuometį religinės, filosofinės minties kontekstą ir istorines aplinkybes. XVII a. pabaigoje, kai mokslas jau buvo gerokai pažengęs, o krikščionybė išsivadavusi iš inkvizicijos karštinės, tikėjimas kerais ir raganais buvo visiškai natūralus. Šiuolaikinis žmogus Laurentijaus elgesį vertintų kaip rimtą sveikatos – psichinės ir fizinės (jaunuolis savaitę negali valgyti, tik geria lengvą alų, o nuo karštinės gydosi kraujo nuleidimu) – sutrikimą, sukeltą haliucinacijomis. Anų laikų požiūriu, regėjimai buvo būdingi jautriems, ligotiems žmonėms, jie galėjo būti ir kerėtojais – šios ypatybės nepriklausė nuo paties žmogaus. „Nori nenori, kiekvienas, kuriam jis ilgiau pažvelgdavo į akis, susirgdavo arba mirdavo, ir jis negalėjo nieko padaryti. Tai buvo melancholija, sielos praeikimas, pikta akis, nepavaldi jo valia“ (p. 199), – taip mąsto ir jaučiasi Laurentijus, nors skaitytojas, jau knygos pradžioje pabuvojęs raganos egzekucijoje, nutuokia, kad greičiausiai kalta trauminė vaikystės patirtis: dar būdamas vaikas Laurentijus į budelių rankas įduoda raganą, beda į ją pirštu („Kodėl taip padariau? Galbūt dėl to, kad buvau alkanas, siaubingai alkanas“, p. 69).

Beje, estiškas romano pavadinimas semantiškai labai atitolęs nuo lietuviško varianto, vadinasi „Bitės“ ir tar-

si pabrėžia šviesiąją, kaip pasakytų autorius – alcheminę, istorijos pusę. Studentų diskusijose skamba mintis apie Platono idėją: „Gerą gyvenimą nugyvenusio žmogaus siela atgimsta bitėje. Sielos yra kaip bitės“ (p. 103). Laurentijus savo regėjimuose mato vaisius, medaus korius, bites ir persikelia į kitą būties lygmenį, kur spindi žemiškame gyvenime beveik nepasirodanti auksinė šviesa, amžinojo gyvenimo simbolis.

XVII a. gyvenimas atsiveria visu liūdnumu, gali kone fiziškai jausti nuolatinę drėgmę, jaustis tarsi neišsisklandančiose ūkanose. Tačiau pasakojimas neskandina į neviltingą melancholiją, negašdina net ir ne paties drąsiausio bei šiurpių, dramatiškų ir tragiškų istorijų nemėgstančio skaitytojo. Suveikia sveiko proto ir istorijos distancija: skaitytojas gali tik stebėtis, bet neįsijaušti, nes tai niekai nesujus su jo patirtimi. Bet masina, kelia smalsumą. Ypač istorinis lygmuo.

Nors, kaip minėjau, autorius pabrėžia, kad romano tema nėra Estija, būtent Estija yra veiksmo laukas ir naivu būtų manyti, kad tarptautinei bendruomenei rašantis estas nepasinaudos galimybe prisidėti prie palankaus tėvynės įvaizdžio. Taip, tuo metu Estija tėra Švedijos provincija su sunkiai išvaizduojamais keliais ir prastais užkeigos namais, bet, kaip teigia švedas Laurentijus, tai būdinga visai Švedijai. Užsienyje studijavusį jaunuolį stebina Tartu universiteto lygis: paskaitas skaito žymūs profesoriai, vienas iš jų – Svenas Dimbergas, pirmasis pasaulyje pradėjęs skaityti paskaitas, paremtas tuo metu revoliucine Newtono teorija. Nors Laurentijus vyko į Tartu kaip į gūdžią provinciją, apsigyvenus „paaškęjo,

Nukelta į p. 13 ►

* <http://www.estlit.ee/elis/?cmd=writer&id=52347&txt=3757>, sutrumpintas variantas lietuvių kalba <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/knygos-recenzija-tiitas-aleksejevas-apie-m-friedenthalio-romana-melancholija-286-1275452>

Protingavimai (3)

Neriu į protingavimus, kaip į ežero gelmę. Tik panerti giliai negaliu. Kvapo neužtenka. Protingauju apie gyvenimą, kuris šalia. Kuris kasdien. Kuo labiau jis mane erzina, tuo geriau man rašosi.

Aš nesuprantu Sigitos Gedos poezijos, bet ji mane velniškai veikia. Gal tai ir yra supratimas. Man jo poezija kaip muzika. Žodžiai nereikalingi.

Žiaurios yra moterys. Pasodina Dievulis pievoje gelę, gražią ir kvepiančią, saulės spinduliais ją maitina, lietum girdo.

Mylintis vyras išrauna ją ir dovanuoja mylimai moteriai. Mylima moteris pamerkia gelę į puodą ir su pasigėrėjimu stebi, kaip ji lėtai miršta.

Garbingo mano jubiliejaus proga dovanokit man dešras. *Baltą dešrą dovanų tau, brangioji, dovanaju.* Būna baltų dešrų. Gastronome mačiau. Miltais turbūt apibarstytos.

Moteris sako kitai moteriai: – Tavo vyras neatrodo laimingas, jis kūdas, jo batai nesvarūs, kelnės neišprosintos, nosis bėga. Tu rūpinkis juo, aprenk jį kostiumu, penėk jį, važiuok su juo į gamtą, nosį jam nuvalyk.

Visa tai pasakiusi moteris eina į bažnyčią. Žmona grįžusi namo labai garsiai sako savo vyrui: – Ką????!!! Tu nelaimingas????!!! Tu visoms skundies, kad aš tavęs neprižiūriu, nepeniu tavęs!!! Nosies tau nevalau!!!

Bemiegės naktys, kraujo spaudimas, priešinfarktinės ir poinfarktinės būsenos.

Kodėl kai kuriems žmonėms taip norisi, kad kitam būtų bloga? Gal jie nelaimingi ir nori, kad ir kiti tokie pat būtų? Gal jie savo gyvenimo neturi ir jiems labai rūpi kitų gyvenimai? Nežinau. Paslaptina yra žmogaus širdis.

Jeigu abejoji, ar tai, ką ruošiesi daryti, yra geras darbas ar ne, nedaryk jo. Zaratustros išmintis.

Jeigu esu tarp žmonių, aš tyliu, nes nežinau, ar visiems bus įdomu tai, ką ruošiuosi pasakyti. Galiu kalbėtis tik su vienu žmogum ir tik su tuo, kuris girdi. Man patinka kalbėti iš tribūnos, bet aš pasakau: klauskit manęs, nes kitaip aš kalbėsiu tai, kas man įdomu, bet ne jums. Aš kalbėsiu nuleidęs akis, kad nematytumėte jūsų liūdnu veidų.

Žmogus visą vakarą kalbėjo, koks nuostabus jis yra mokytojas, kaip jį myli mokiniai ir kuo jų meilė pasireiškia. Labai įdomu buvo jo klausyti, bet tik jam pačiam.

Kai žmogus visą vakarą pasakoja, kokiuose restoranuose jis buvo ir kokį nepaprastai skanų maistą valgė, tai klausytojai skonio nejaučia ir keikia savo likimą, kad viso to turi klausyti.

Kai man pasakoja apie operą, operos aš negirdžiu.

Yra žmonių, jau mirusių, kurių aš neprisimenu valgančių. Yra žmonių, kuriuos aš prisimenu tik valgančius.

Sakoma, graikų religija iš tikrųjų buvo monoteistinė. Visą valdė vienas Dievas – Likimas. O gal jų religija buvo nonteistinė. Likimui jie nesimelsdavo.

Ilfas ir Petrovas, rodos, taip sakė: *Likimas pučia dūdą.* Žmogus jam nerūpi.

Su dukra Aldona bandėm suprasti, kodėl taip gera tąsyti mylimą žmogų už plaukų.

Galbūt tai yra pasislėpęs noras mylimam žmogui būti reikšmingam?

Aš einu gatve visas į save sulindęs ir nematau žmonių, einančių pro šalį. Man jų nėra. O jie nori būti. Ir reikšmingi jie nori būti. Jeigu vienas iš jų duoda man į snukį, jis iškart pasidaro man reikšmingas.

Reikšmingi žmonės yra tie, kurie daro gera arba bloga kitiems. Pastarieji daug reikšmingesni. Bloga kitam padaryti ir lengviau, ir smagiau. Blogas žmogus ilgai išlieka žmonijos atminty. Pavyzdžiui, Džekas Skerdikas. Geri užmirštami. Pavyzdžiui, Alexanderis Flemingas. Nedaug kas jį žino.

Žmogaus sugebėjimas užmiršti kitų jam padarytus gerus darbus yra Dievo dovana. O tai visą gyvenimą jausies skolingas.

Mano protingavimai išvyras mane iš proto. Tik pradėd protingauti ir nebegaliu užmigti. O gal aš pradėd protingauti todėl, kad negaliu užmigti. Gal nemigoms aš turiu būti dėkingas už tai, kad gyventi man nenuobodu?

Nemigos mano. Net sapnuoju, kad nemiegu.

Man skauda galvą ir aš negalvoju, kad tobulo Dievo sukurta pasaulis yra tobulas.

– Pasaulis yra tobulas. Tai tavo galva yra netobula. Taip. Tobulame pasaulyje netobula mano galva.

– Dievas yra geras, – tarė visų mylimas ir vertas meilės kunigas.

– Ar pelė, kurią ėda katė, taip pat galvoja, kad Dievas yra geras? – paklausiau aš jo.

Ėjo vyrai pabaliais, mušė varles pagaliais. Antikos laikų filosofija. Vyrai laimingi, o varlės nelaimingos. Ar tikrai Dievo kūrybos viršūnė yra žmogus, kurio laimė yra varlių nelaimė? Ar negalėjo Dievas sukurti pasaulio, kuriame nereikia suvalgyti savo artimo, kad pats gyventum?

Jeigu kunigas pasakytų motinai, kurios vaikas miršta, kad Dievas yra geras, ji turbūt juo nepatikėtų. O aš nežinau. Juk ir motina nežino, ar mirtis yra gėris ar blogis. Gal kunigas teisus? Įstrigo Adomo gerklėj vaisius nuo Pažinimo medžio. Nesuvirškino Adomas vaisiaus. Tik Dievas žino, kas yra gėris ir kas yra blogis.

Priešais Centrinį knygyną stovi didelė stiklinė dėžė su gražiais keraminiais kūrinių. Dvidešimt minučių prie knygyno laukiau pažįstamo, o šalia vaikštinėjo vyrai, moterys ir vaikai. Jie niekur neskubėjo, nes buvo saulėtas vasaros sekmadienis. Nė vienas iš jų net nežvilgtelėjo į meno kūrinius stiklinėje dėžėje.

Atsirado internetas ir palaidojo meną. Internetas įdomesnis. Ir eruditai nebereikalingi, nes išmanusis telefonas daugiau už juos žino. Nereikia žinoti. Reikia spausti klavišus.

Brolis Kristupas pastebėjo, kad iki interneto, jeigu dailininkas padarydavo vertingą meno kūrinį, visi kalbėdavo apie jį. Ir profesoriai, ir šlavėjai. Ilgai kalbos netildavo. Rinkdavosi žmonės tarpūvartėse, gerdavo saldų vyną ir kalbėdavo apie kūrinį. Tarpūvartėse bohema klestėjo. Visų bohemių pradžia.

Varganas yra gyvenimas žmonių, kuris priklauso nuo to, ką žmonės pagalvos.

Žmogus žmogui ne *lupus est*. Kur kas blogiau. Žmogus žmogui niekas est.

– Būkit laisvi. Žmonės apie jus nieko negalvos.

Petras Repšys daro dabar ovalų bareljefą, skirtą keturiems Lietuvos krikščionims. Kai užėinu pas jį, tai vis užlipu laipteliais į viršų bareljefo pažiūrėti. Ten žmonės kaip žmonės, augalai kaip augalai, gyvuliai kaip gyvuliai. Repšys abejoja abejonėmis, kurios apninka menininką, ilgai dirbantį vieną kūrinį. Socrealizmas, sako jis apie savo bareljefą. Ne, ten ne socrealizmas, kuris dar vadinamas herojininiu realizmu, ten pompatikos nėra, ten karaliai ant kelių klūpi. Tenka išgirsti: *Repšys? Neįdomu. Nieko naujo.* Ne naujumus Repšys daro.

Žiūriū į šiuolaikinį paveikslą ir girdžiu jo autorių sakant: – Pažiūrėkite tik, koks aš originalus, unikalus, koks aš nepakartojamas. Nustebkite ir plokite man.

Repšio paveikslai man kalba: – Žiūrėkite, koks gražus yra Dievo sukurtas pasaulis. Dievui plokite.

Išlipo Repšys iš savo ego. Aukščiau palypėjo. Tik kiekvieniame jo nupaišytame gyvulėlyje, gėlelėje, kiekvieno jo gipse išraižyto žmogaus rankoj, kojoj, nosyje – visur Petras, visur jis kaip yla iš maišo išlenda.

Žiūriū į jo paveikslus ir gera man ir gražu, ir man visai nesvarbu, ar jo paveikslai šiuolaikiniai ar ne.

Nėra šiuolaikinio meno. Yra tik menas, apvilktas madiniais drabužiais.

Mada yra gerai. Ji gyvenimą įdomesnę padaro. Bet ji tik paviršiuje. Esmės ji nekeičia. Ji trumpalaikė. Prieš du šimtus metų buvo madinga būti išbalusiam, nelaimingam, nesuprastam, neturėti vilties ir pasikarti. Dabar madinga kryžtauti iš laimės, šūkaloti, kad gyvenimas yra gražus, ir dovanoti apakinančią šypseną praeiviui. Anksčiau Dievas mylėjo kenčiančius, o dabar: *šypsokis ir Dievas tave mylės.* O kariai šiais laikais žmonės kaip ir prieš du šimtus metų.

Petras Repšys yra Lietuvos Macuo Bašio. *Mano motinos šešelis negali būti juodas.* Kiek daug pasakyta vienu sakiniu.

Girdėjau pasakojimą, kad Vaižgantas nusidėjėliams liepdavo eiti ir žiūrėti į arsininkų paveikslus. Tokią bausmę jis skirdavo jiems už nuodėmes.

O gal ne? Gal Vaižgantas tikėjo, kad arsininkų paveikslai atsivers nusidėjėliams ir jie pajus meną, slypintį po neįprastu jų akims paviršium.

Prasminga atgaila. Filosofai klausia: – Dieve, kam visa tai, kas yra? Kam būtis? Kam visata? Kam ją padarei?

– Pasidariau sau žaislą – pūslę. Pripučiu ją, o ji supliūškta, pripučiu ją vėl ir ji vėl supliūškta.

O ką Jam veikti? Kitų žaislų Jis neturiu. Vaikai laimingi, kai žaidžia. Žaidimas neturi jokio tikslo, tik save patį.

Beprasme veikla pati prasmingiausia, nes ji teikia laimę. Taip sakė Aristotelis. Ir aš noriu būti laimingas, todėl darau beprasmi meną ir dėkoju Dievui už beprasmi gyvenimą, teikiančią man laisvę.

Šiuo metu yra madingas angažuotas menas. Menas, kuris ką nors reiškia, ne tik save patį. Menas, kovojantis už teisybę arba prieš neteisybę. Menas-priemonė. Mano galva, tai yra tarybinis išradimas. Tikriausia Tarybų Sąjungos kultūros ministrė Furceva taip sugalvojo. Ji buvo audėja ir materialistė. Žmogus yra mėsa, kuriai reikia maisto. O kas menas? Ar jį galima valgyti? Maistas sielai? Nėra sielos, tai ir maisto jai nereikia. Reikia pašyti tokius paveikslus, kokius pamatęs žmogus įstos į komunistų partiją ir puls kovoti už šviesų rytojų.

Netikiu, kad tokių paveikslų gali būti. Dailė tik jausmams. Ir muzika tik jausmams.

Literatūra kas kita. Skaitydamas talentingo rašytojo knygą, žmogus gyvena ten aprašytą gyvenimą ir patiria tai, ko jam savam gyvenime neduota patirti. Literatūra gali suformuoti žmogaus pasaulėžiūrą.

Skaitau Alvydo Šlepiko knygą „Mano vardas – Marytė“ ir galvoju: už ką duotas man sotas ir šiltas gyvenimas. *Žmogus skamba išdidžiai.* Aš didis, aš galiu užmušti vaiką ir kraujo dėmė plečiasi ant balto sniego. Toli gyvuliui iki žmogaus. Kai sutiksiu kruviną vaiką rojuje, žinosiu, kodėl jis ten, bet nežinosiu, kodėl ten aš.

...jie atėjo iš didžio sielvarto. Jie išplovė savo apsiaustus ir išbalino juos Avinėlio krauju.

Niršdavau baisiausiai. Ką!!! pridėliojo Paulina Pukytė muiliukų ant lentynėlės ir oi! meno kūrinys. Gėrėkitės. Ir prisijungdavau prie choro, šaukiančio, kad conceptualusis menas yra *nuogas karalius*.

Seniai mačiau Pukytės muiliukus, bet niekaip jų pamiršti negaliu, *dūšią* mano jie sušildė ir iki šiol mano *dūšiai* šilta. Nedaug tokių kūrinių teko man patirti.

Nacionalinės dailės galerijos salėje moteris ėjo tiesiai į mane ir aš mačiau, kad ji manęs nemato. Ji užlipo ant manęs ir pasakė:

– Atleiskit. Nepastebėjau jūsų. Aš peliukas po šluota. Kuklus be galo. Manęs nesimato ir nesigirdi. Todėl rėkiu savo pašymais ir rašymais.

Sugalvojau kultūros apibūdinimą: kultūra yra sugebėjimas būti tokiam, šalia kurio gera kitiems.

Aš nesu labai kultūringas. Aš elgiuosi, kaip Konfucijus ir Jėzus siūlė: *elkis taip, kaip norėtum, kad su tavim elgtųsi.* Kitų norai – tai ne mano norai. Kas man gerai, kitam gali būti blogai.

Jėzus sako: *būkite kaip vaikai, nes jų dangaus karalystė.* Paverčia Dievas senius vaikais, kad dangaus karalystei jie būtų tinkami.

Kunigas kalbėjo apie gerus darbus. – Kokią moralinę vertę turi geras darbas, daromas dėl naudos sau? – paklausiau jo. – Aš nesupratau klausimo, – atsakė kunigas. Iš jo išmokau, ką reikia sakyti, kai nežinai, ką atsakyti.

Linksma yra Adamo Smitho teiginys: *egoizmas yra altruizmas.* Žmonės! Turtuoliai yra jūsų geradarijai. Kuo didesnį pyragą jiems iškepsite, tuo daugiau trupinių nuo jų stalo liks jums.

Mano kiemo draugas antros klasės mokinys rado skardinę dėžutę nuo arbatos su auksiniais pinigėliais. Suaugęs žmogus nupirko iš jo pinigėlius. Už gautus pinigus mano draugas nupirko lenktinį peiliuką. Biznio mokykla. Rinkos ekonomika. *Kymu, npondaū.* Pigiai nupirkti, brangiai parduoti. Gyvenimo prasmė. Mokėti gyventi reiškia nieko neduoti, tik imti.

Kalbu ne apie tuos turtingus žmones, kurie daug davė žmonėms ir kuriems žmonės daug davė. Jų gyvenimo tikslas ne turtai. Jie pastato MO muziejų ir išsaugo Birutės Žilytės ir Algirdo Steponavičiaus freskas.

Birutės Žilytės ir Algirdo Steponavičiaus freskos nepriklausomai Lietuvai nereikalingos. Kur Petro Repšio knyginėlis, kur kavinė „Nykštukas“, kur Gedimino Karaliaus piramidė, sukurta anksčiau už Luvro piramidę?

Kapinės, *campo santo*, pristatytos kiniško širpotriebo. Liguistas gėrėjimasis hidrocefalais angeliukais, kurių pritupdytas visas Vilnius. Kompračikosų laikai nesibaigia. Valio! Yra dar menkesnių už mus.

Europa kaip atvirumas kitokiybei

Europa niekada nebuvo susieta su viena kalba, religija ar etniškai homogeniška bendruomene. Europa pasižymėjo pliuralistiniu dinamizmu, kuris buvo būdingas tiek senovės graikų poliams, tiek viduramžiais susiformavusiems miestams. Hannah Arendt teigė, kad Europa niekada nebuvo grindžiama vienu autoritetu. Ji visada buvo susijusi su pliuralistiniais pradais. Nepaisant to, Europa yra ne atskirų individų rinkinys, o bendruomenė, kurią galima vadinti pliuralistiniu kolektyvu. Šis pliuralizmas atsispindi ir Europos Sąjungos dokumentuose, pavyzdžiui, Lisabonos sutartyje, kurioje atsakoma įvardyti bendrus autoritetus ar simbolius. Europai yra būdingas specifinis atvirumas, apie kurį Zygmuntas Baumanas yra pasakęs, kad tai bruožas, leidžiantis atverti pasaulį, bet neleidžiantis atrasti savosios tapatybės, neleidžiantis susitapatinti su savimi. Tokie filosofai kaip Rousseau, Kantas ir Hegelis susiejo Europą su universalizmo idėja ir siekė parodyti, kad ši kultūra peržengia apribojimus ir įgyvendina universalios racionalumo ir laisvės idealus. Tačiau hėgeliškojoje istorijos sampratoje Europai numatyta misija buvo kritikuoti jvertinta kaip europocentrizmas. Kritikuodami europocentrizmą filosofai, sociologai ir etnologai susiejo Europos tapatybę su rasistiniu kitų kultūrų paniekimu ir imperialistiniu siekiu užvaldyti pasaulį. Tokie kritikai europietiškomą tapatina su geografine vietoje, etninėmis tradicijomis, rase arba krikščioniška religija. Tačiau ar europietiškas gali būti sutapatintas su etniškumu ar konkrečia geografine vieta?

Gerardo Delanty knygoje „Europos išradimas“ pateikiami argumentai, kodėl Europos tapatybė yra rasistinė. Autorius Europos idėją sieja su galios įtvirtinimu ir siekiu moralizuoti geografiją. Esą Europos idėja yra būdas pateisinti užkariavimus ir savosios viršenybės įtvirtinimą. Autorius pažymi, kad Europos idėja formuojasi arba kaip krikščionybės priešprieša islamui, arba kaip Okcidento priešprieša Orientui. Vakarai yra suvokiami kaip civilizacinis gėris, o Rytai įkūnija barbarybę ir blogį. Esą Europos tapatybė atsirado įrodinėjant savo dvasinį pranašumą ir nutraukiant ryšius su Orientu. Akivaizdu, kad Delanty europietiškomą tapatina su etniškumu, krikščionyste, geografine vieta ir politine bei technologine galia. Delanty remiasi Edwardo Saido idėjomis, jog Vakarai sukonstravo Rytus tik tam, kad juos pažemintų ir pavergtų. Bet koks europietiškas kitokybės pažinimas yra iš esmės jos sunaikinimas. Todėl Europa, jo manymu, yra kolonijinės ekspansinės politikos padarinys – „rasizmas nebuvo kažkas atsitiktinio, atsiradusio europizme, o glūdėjo pačiame Europos tapatumė“ (Gerard Delanty, *Europos išradimas*, iš anglų kalbos vertė Almantas Samalavičius, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002, p. 138). Nepaisant visų minėtų, mano nuomone, perdėtų kaltinimų Europos tapatybei, sutinku su viena iš autoriaus išvadų, kad vienintelė išeitis apmąstant europietiškomą – nutraukti ryšius tarp Europos idėjos ir etnokultūrizmo. Kitaip sakant, Europos tapatybė negali būti apibrėžiama etniniu pagrindu.

Šią europietiškos tapatybės specifika puikiai atskleidžia prancūzų filosofas Rémi Brague'as. Knygoje „Ekscentriškoji Europos tapatybė“ jis teigia, kad Europa išsiskiria iš kitų kultūrinių pasaulių ypatingu santykio su savastimi pobūdžiu. Ji pasisavina tai, kas suvokiama kaip svetimybė. Bet koks šio pasisavinimo pobūdis? Kaip teigia Delanty, europietiškas kitų kultūrų pasisavinimas yra grobikiškas ir imperialistinis. Europa svetimas kultūras pasisavina sunaikindama jų savitumą. Brague'as teigia kitaip: Europos tapatybė yra nuolatinis savosios savasties nepakankamumo suvokimas ir atvirumas svetimos kultūroms bei tradicijoms. Negana to, svetimų kultūrų pažinimas yra svarbi priemonė savosios kultūros trūkumams suprasti. Vienas iš filosofo pasiūlytų pavyzdžių – tai romėniškosios civilizacijos pobūdis, kuris toks svarbus europinei tapatybei. Graikų kalba romėniškojoje tradicijoje buvo suprasta kaip sava, bet kartu niekada iki galo nenusavinama. Graikiškoji kultūra tiek romėniškojoje civilizacijoje, tiek vėliau visoje Vakarų civilizacijoje buvo suvokiama kaip savasties dalis, bet kartu kaip ta kitokiybė, kuria reikia sekti ir į kurią reikia orientuotis. Pasak Brague'o, Bizantijos imperijoje ir arabų

pasaulyje santykis su graikiškuoju palikimu klostėsi kitaip. Bizantija tiesiogiai perėmė graikiškąjį klasikinį paveldą ir juo rėmėsi kaip savo kultūrinės viršenybės garantu, o musulmoniškas pasaulis šį graikiškąjį palikimą integravo į savo kultūrą per vertimus į arabų kalbą. Šiose kultūrose santykis su kitokiybe ir jos pasisavinimas buvo skirtingi. Vienu atveju tai nuolatinis savosios skolos suvokimas ir idealo puoselėjimas, kitu atveju tai visiškas integravimas į savąją kultūrą ir asimiliavimas. Pavyzdžiui, Bizantija neįtė poreikio skolintis iš arabų pasaulio filosofijos, o lotyniškoji Europa buvo atvira ir perėmė arabiškojo aristotelizmo ir platonizmo tradiciją. Europoje svetimumo pažinimas buvo siejamas ne tik su išorine ekspansija į „barbariškus“ kraštus, bet ir su nuolatinėmis pastangomis sugrįžti prie ištakų, klasikinių šaltinių. Tai skatino pasikartojančią renesansų seką. Šis atviras santykis su kitokiybe pasireiškė tiek ieškant idealo praetyje, tiek pažįstant svetimas kultūras. Brague'o nuomone, europietiškoji civilizacija kontaktus su kitomis kultūromis, net ir tomis, kurios buvo užkariautos, pavertė savęs pažinimo priemone. Susidurdami su kitų kultūrų kitoniškumu europiečiai buvo linkę kritiškai apmąstyti savosios kultūros trūkumus, pažūrėti į save kitų akimis. Atvirumas kitoms kultūroms reiškė kritinį savųjų tradicijų ir papročių pervaldinimą. Tiesa, šis atvirumas nėra vienos kurios civilizacijos nuosavybė. Jis gali būti perimamas ir įdiegiamas visose kultūrose. Brague'as pateikia du pavyzdžius: Osmanų imperijos reformos po jos laivyno sutriuškimo Lepante (1571) ir po nepavykusios Vienos apgulties (1683) arba Japonijos Meidži laikotarpis (1868–1912), kai ši šalis priverstinai turėjo atsiverti pasauliui ir ėmė vykdyti sparčias politines bei ekonomines reformas. Pritardamas autoriui dar pridurčiau, kad abi šios šalys kartu su modernizacija vykdė ir agresyvią kitų tautų užkariavimo politiką. Tad imperialistinis ekspansionizmas nebuvo vien europiečiams būdingas bruožas.

Manau, kad Brague'o pateikiami argumentai apie Europos atvirumą kitokiybei netiesiogiai diskutuoja su Saido teiginiais apie europietišką orientalizmą, t. y. tokį kitų kultūrų pažinimą, kai jas siekiama pavergti ir pažeminti. Sidas ir juo sekantis Delanty pateikia tokius europietiškos literatūros ir kultūros pavyzdžius, kurie neigia kitų kultūrų savitumą arba eksploatuoja egzotiškus tų kultūrų bruožus tam, kad įtvirtintų savo pranašumą. Brague'as nurodo skirtingą, humanistinę Europos tradiciją, kurioje susidūrimas su kitomis kultūromis ir jų pažinimas virto savosios kultūros kritika. Charles'io de Montesquieu „Persų laiškaai“, José Cadalso „Marokietiški laiškaai“, Michelio de Montaigne'io apmąstymai apie indėnus jo garsiojoje esė „Apie kanibalus“ – tai dokumentai, liudijantys kitokį požiūrį į svetimas kultūras. Renesanso humanistai siekė atrasti idealios visuomenės modelį. Todėl labai svarbus tampa santykis su Kitu. Pirmiausia yra idealizuojamas antikos pasaulis ir jo dorybės. Senovės graikai ir romėnai traktuojami kaip pavyzdys. Vėliau santykis su Kitu modeliuojamas pasitelkiant utopinės visuomenės modelius. Trečiasis santykio su kitu aspektas pasirodo susidūrus su Naujojo Pasaulio čiabuviams. XVI amžiuje jau egzistuoja schematiškas kultūrų skirstymas į laukines, barbariškas ir civilizuotas. Tačiau santykis su kitų kultūrų kitokiybe nėra vien tos kitokybės paneigimas. Kito kitokiybė dažnai pasitelkiama kaip idealas, kuriuo remiantis kritikuoja savoji kultūra. Montaigne'io esė „Apie kanibalus“ yra geriausias to pavyzdys. Šis apmąstymas yra laikomas pirmuoju tekstu, kuriame suformuluota „gero laukinio“ samprata. Didžiudamiesi prie šio humanistų sąrašo galėtume pridėti ir nuo Maišagalos kilusio Lietuvos bajoro Vaelovo Mikalojaičio, pasirašiusio Mykolo Lietuvos vardu, traktatą „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“, kuris buvo parašytas XVI amžiaus viduryje, t. y. daug anksčiau nei minėtieji tekstai. Autorius kritikuoja Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės negeroves pasitelkdamas totorių ir maskvėnų pavyzdžius. Tai svarbus renesansinio humanizmo tekstas, kuriame kitatikiai Oriento žmonės ir jų papročiai iškeliami kaip sektingas pavyzdys, leidžiantis kritiškai vertinti savosios kultūros blogybes. Ir nors totorius autorius kaip įprasta vadina laukiniais ir barbarais, kartu nevengia jų aukštinti ir

girti jų dorybes. Mykolas Lietuvis teigia: „Totorių gyvenimas, kuriuo jie didžiuojasi, yra kaip senovės piemenų, kaip kitados aukso amžiuje šventųjų tėvų, iš kurių buvo renkami net žmonių vadai, karaliai ir pranašai“ (*Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius*, Vilnius: Vaga, 1966, p. 29). Tad šis traktatas akivaizdžiai yra ne tik svarbus lyginamosios kultūrinės antropologijos dokumentas, bet ir Renesanso humanistinės filosofijos pavyzdys. Atsižvelgdami į šį humanistinį atvirumą kitokiybei galime suprasti, kodėl neatsiejama lietuviškosios tapatybės dalis yra totoriai, karaimai ir žydai.

Remiantis nurodytais pavyzdžiais teisinga būtų teigti, kad kiekvienoje kultūroje egzistuoja tiek atvirumas kitų kultūrų atžvilgiu, tiek siekis paneigti ir nusavinti kitų kitoniškumą. Visų pirma, kaip jau minėjau, europinė tapatybė nėra etninė ar kalbinė tapatybė. Šiuo atveju Japonijos ar Kinijos civilizacijoms etnocentrizmas yra būdingesnis. Kinijos civilizacija save nuo seno suvokė kaip pasaulio centrą. Savo užkariavimus Kinija taip pat teisina kaip civilizacijos plėtrą. (Diskutuoju su kolegomis kinais apie Tibeto okupaciją ne kartą teko išgirsti paaiškinimą, kad Kinija į šią teokratinio feodalizmo šalį atnešė progresą ir civilizaciją.) Modernizuota Japonijos imperija XX amžiaus pradžioje įsitraukė kaip ir kitos to meto industrinės valstybės į kolonijinius užkariavimus ir okupavo Taivaną, Korėją ir dalį Kinijos teritorijos. Ta proga prisiminiau Taivano režisieriaus Wei Te-Shengo filmą „Vaivorykštės kariai“, 2011 metais rodytą „Kino pavasaryje“. Šiame filme parodomas Taivano autochtonų sidikų genties sukilimas prieš japonų kolonizatorius. Taivaną valdant japonams jie buvo verčiami atsakyti savo papročių ir tikėjimo. Jie negalėjo medžioti ir turėjo tarnauti japonams dirbdami alinančius darbus. Filme parodoma, kaip pavergėjai negailestingai susidorėjo su sukilimu panaudodami net dujas kaip žudymo priemonę. Šį pavyzdį pateikiu ne tam, kad pateisčiau europiečių kolonializmą, bet kad priminčiau santykių tarp „civilizuotų“ ir „laukinių“, „primityvių“ kultūrų daugialypumą. Keliaudamas po Azijos šalis atkreipiau dėmesį į tai, kad beveik kiekvienoje iš jų egzistuoja savi „laukiniai“, vadinamosios „laukinės gentys“. Tailando šiaurėje, pasienyje su Mianmaru ir Laosu, gyvena „didžiaaklių“ ir „ilgakaklių“ gentys, jų atstovai dažnai dėl migravimo tarp skirtingų valstybių neturi net pasų ir jiems draudžiama vykti į šalies gilumą. Vietnamo šiaurėje, Sapos regione, pasienyje su Kinija, gyvena keletas etninių grupių, į kurias vietnamiečių dauguma taip pat žiūri iš aukšto kaip į necivilizuotus laukinius. Tokių genčių esama ir Kinijoje, ir Indijoje. Vienas didžiausių ir geriausiai įrengtų Azijos civilizacijų muziejų, esantis Singapūre, šioms „laukinėms“ gentims yra paskyres atskirą ekspoziciją salę. Teigti, kad savosios kultūros pranašumą prieš kitas kultūras pabrėžia tikrai europiečiai, yra neteisinga.

Kitų kultūrų pažinimas neturėtų būti siejamas vien su kolonialistiniu galios įtvirtinimu ir užvaldymu. Bet jei sutinkame su šia teze, tai pasirodo, kad Europos tapatybė niekaip nesuderinama su europocentrizmu. Europos tapatybė kaip ir jos ištakos nėra joje pačioje, ji kuriama per santykį su kitokiybe. Šiuo požiūriu ji yra ekscentriška, o ne centriška. Europos ekscentriškumas leido jai nepaisant kolonijinės agresijos išlaikyti kritišką požiūrį į save ir ieškoti idealaus būvio. Europos savastis modeliuojama remiantis klasikiniomis praeities arba svetimų kultūrų pavyzdžiais. Tad idealo paieškos kitokiybėje yra svarbus europietiško atvirumo sandas. Europos santykis su savimi visada numato santykį su kitu. Atvirumas kitokiybei užtikrina Europos atvirumą universalumui. Šiuo požiūriu europėjimas nereiškia etninių papročių primetimo kitoms kultūroms. Europėti reiškia įgyti atvirumą kitų atžvilgiu, mokytis iš kitų ir remiantis kitų pavyzdžiais kritikuoti savosios kultūros trūkumus. Tad europietiškas nėra prigimtinė kultūra, nes „negalima gimti europiečiu, bet galima dirbti, kad juo taptum“ (Rémi Brague, *Ekscentriškoji Europos tapatybė*, iš prancūzų kalbos vertė Regina Matuzevičiūtė, Kristina Kazakevičiūtė, Vilnius: Aidai, 2001, p. 138).

– DALIUS JONKUS –

Estams – bitės, lietuviams – melancholija

► Atkelta iš p. 11

kad Dimbergas skaito Niutoną ir Boilį, studentai stato operą. Galima įtarti, kad ir muzika sukurta vietinių ar bent jau kaimyninių šalių kompozitorių, bet jie tikrai nenusileidžia anglams“ (p. 122). Ir – ko visiškai nesitiki – mieste aptinka užėgą, kur gauna tikros kavos, kaip ir Olandijoje.

Čia verta paminėti (romane to nėra), kad prie Tartu universiteto įkūrimo ištakų stovėjo Steponas Batoras. Tartu universitetas įkurtas pusšimčiu metų vėliau negu Vilniaus. Kaip ir Vilniaus, Tartu universitetas kilo iš jėzuitų gimnazijos, kurią 1583 m. įsteigė Steponas Batoras, – tuo metu

Livonija dar priklausė Abiejų Tautų Respublikai. Septynioliktos amžiaus pradžioje Livoniją perima Švedija, ir universiteto Tartu mieste steigimo nuopelnai tenka Švedijos karaliui. Tai buvo antras Švedijos karalystėje įkurtas universitetas po Upsalos. Paskutiniai XVII a. metais jis buvo iškeltas į Pernu – tokia nuojauta sklendo ir romane, – o po dešimtmečio, Šiaurės karo metu, ir ilgam uždarytas.

Taigi romanas sužadino smalsumą bent paviršutiniškai patyrinėti Tartu istoriją. Tikėtina, panašių tikslų – pristatyti ne tik literatūrą, bet ir pačias šalis – siekia ES remiamas vertimų projektas „Keliautojai laiku“. „Melancholija“

yra vienas iš aštuonių šio projekto kūrinių, jau ketvirtas lietuvių kalba. Prasminga iniciatyva, estetiškas ir aiškus projekto interneto puslapis lietuvių kalba, beje, jame patariama prieš neriant į „Melancholiją“ paskaityti autoriaus komentarus knygos pabaigoje. Tikrai verta, net jei manote, kad kūrinys gyvena atskirą gyvenimą ir ne taip svarbu, ką norėjo į jį sudėti kūrėjas, – svarbu, ką knyga pasakys asmeniškai skaitytojui. Rašytojo paaiškinimai padeda geriau suprasti giliają romano idėją. Nors ir be to pasakojimas įdomus ir vertas skaitytojo kelionės į XVII a. Estiją.

– NOMEDA GAIŽIŪTĖ –

Šventoji giraitė

(sunkiai suvokiama alegorija)

Kitą kartą viename iš civilizacijos džiunglių kopiančiame krašte atsirado kuopelė žmonių, kurių galvose brendo ir dygo pasaulio ir jo reiškinių aiškinimo grūdai, ir tų minčių radosi tiek daug, kad jas sunkiai jau sekėsi jungti į protu aprėpiamą vientisą visumą. Tas mintis vėliau pavadino mokslu. Jis veikė žmogų kaip liga. Mokslu susirgę žmonės nebekreipė dėmesio į įprastą maistą, kuris nenumalšindavo alkio. Atsirado naujos rūšies – tikrojo mokslo – alkis. Mokslas žadino nenusakomą šviesos ilgesį ir žinojimo troškulį. Mokslo pašaukti žmonės susirinko šventojoje giraitėje ir ėmė saulės užlietoje miško aikštelėje dalytis savo žiniomis, duoti ir imti. Ilgainiui mokslas taip išdidėjo, kad nebetilpo vieno žmogaus galvoje. Kiekvienas pasirinko savo sielai ir sugebėjimams artimesnę mokslo šaką, o ši subręsdavo ir atsiskirdavo nuo bendro mokslo kamieno.

Ėjo metai ir dešimtmečiai, mokslo išalkusių žmonių vis gausėjo, jie nebesitenkino miško aikštelės ribomis, ėjo į kaimus ir miestus dalytis savo žiniomis, o iš miestų ir kaimų ėjo žmonės į šventąją giraitę pasiklausti jų dėstomos išminties. Mokslo alkio ir žinių troškulių degantys žmonės į šventąją giraitę pramynė takus, kurie niekada neužželdavo žolės. Kai kurie atvykėliai pasilikdavo ilgesniui laikui, kol išsėmdavo vis gilėjančius išminties šulinius. Nuo tokių žmonių, o jų vis gausėjo ir gausėjo, kraštas darėsi šviesesnis, išminties pasisėmę žmonės sugebėdavo atrasti našesnių ūkininkavimo būdų, išrasdavo įvairiausių įrenginių, kurie lengvino fizinį darbą, švelnėjo jų pačių būdas. Visiems darėsi lengviau gyventi. Kraštas diena iš dienos, metai iš metų vis labiau nusikratė laukinių genčių drapanomis ir darėsi panašus į civilizuotus kraštus. Net ir patys didžiausi pašaipūnai suprato tų žmonių skleidžiamos šviesos svarbą.

Galų gale išminčiai persikėlė į miestus, kur jiems buvo pastatyti dideli, kartais labai prašmatnūs pastatai, kad į juos tilptų ne tik išminčiai, bet ir vis gausėjantis jų mokytinių būrys, kuris pasisėmęs išminties skleidė ją savo krašto tamsiausiuose kampeliuose. Išmintingieji sakė, kad mokslui nereikalingi pastatai, kad mokslas gali tarpti tiek miške, tiek dykumoje, mokslas gali augti daržinėje ar klėtyje, nes ne išorinis apvalkalas sudaro mokslo esmę, o jo dvasia. Minčiai nerūpi, kur ji gims – karaliaus rūmuose ar skurdžiaus trobelėje. Tiesa, visi pastebėjo, kad karaliaus rūmuose didelės mintys niekada negimdavo. Tačiau rūmai buvo patogūs tuo, kad leido apsaugoti nuo lietaus ir sniego, nuo laukinių žvėrių ir šalčio, leido saugoti knygas, kuriose buvo kaupiama išmintis.

Bėgo metai, epocha keitė epochą, išmintis keitė gyvenimo būdą. Priklausyti šventojo miško išminčių rateliui darėsi vis garbingiau, daugelis žmonių į giraitę patraukdavo jau nebe išminties, o garbės, išminties turėtojo titulu. Pradėjo vystytis nauja įgūdžių rūšis, pasinaudodami ja apskuresnieji kopė į mokslo žmonių sambūrių viršūnes, jas užvaldydavo ir atsisiždavo sau palankesnius bendražygius. Per neilgą laiką tikrieji mokslo žmonės buvo nustumti į šalį, tapo priklausomi nuo garbės ištroškusių, bet labai dažnai visiškai neprotinių savanaudžių. O šie nesnaudė. Jie išsigalvojo įvairiausių titulų ir pareigų, kuriais vieni kitus apsidovanodavo, o mokslą stūmė į šalį – šis buvo jiems nebeįkandamas ir ypač pavojingas, nes skaudžiai baksnojo į jų bejėgiškumą. Tikrasis mokslas palengva ėmė smukti ir išsigimti. Gimė pseudo-mokslas.

Fizikai juokėsi iš poetų-literatų, kai viena laipsniuota persona mokslininkai tyrė giliamintiškai sentimentalų jūros bangų mūšos išsigandusio vieno gyvūno krūpiojimą, o absoliučiu nesavanaudžiu save laikantis kitas daugialaipsnis mokslininkas suskaičiavo savybinius įvardžius senuose religiniuose raštuose ir nustatė, kad būtent nuosavybiniai-savanaudiniai įvardžiai „mano“, „savo“, „mūsų“ to krašto religinius įsitikinimus išreiškia geriau nei „jūsų“, „tavo“, „visų“. Fizikai kvatojo pilvus susiėmę iš tokių bergždžių ir praktinės naudos neduodančių tyrimų, nes patys tuo metu sudėtingais skaičiavimais paneigė Žemės traukos dėsnius sėkmingai perėjo prie kosmoso spaudimo iš išorės te-

Masao Yamamoto nuotrauka

orijos – štai kodėl mes, skelbė jie, nenukrentame nuo Žemės, kai esame apačioje, – kosmosas mus prispaudžia prie paviršiaus. O gretimame kabinete vyriausiasis tyrėjas surado dar vieną argumentą, neabejotinai įrodantį, kad Žemė stovi vietoje ir niekur nesisuka – jei ji suktųsi, net ir prispaustiems kosmoso būtų labai pavojinga šokinėti. Matematikai tyrė delnus ir iš jų rėvių geometriškai nustatė, kad visa pasaulio istorija – buvusi ir būsima – genetiškai įsirėžia delno rėvių vingiuose, nes jeigu ateities tiesę apgręžtum į praeitį, tada ji taptų praeitimi ir iš praeities būtų galima nuspėti, kokia ji bus ateitis. Viskas mokslininkai įrodyta ir pagrįsta autoritetų išmintimi. Kūrėsi naujos mokslo rūšys, gavusios įvardijimą „regioninis“ – regioninė fizika, regioninė chemija, regioninis literatūros mokslas, regioninė matematika. Svetimų šalių regionai jų kalbos nesuprasdavo. Iš būtinybės naują žinojimą perduoti ne tokioms apsišvietusioms tautoms atsirado regioninio mokslo regioninis vertimo mokslas.

Žmonės nuo seno šventai tikėjo vardu, tačiau už vardo jau slėpėsi puvinys. Taurus vardas nebekūrė pats ir nebepritraukė iš šalies tauraus turinio. Po gražia iška ba pasislėpė sugedęs turinys. Niekangi savanaudžiai pakeitė vardo esmę. Vienetai, kurie palaikė senovinę šventosios giraitės dvasią, tapo per silpni priešintis griauamosioms jėgoms, kurių atstovai patys įtikėjo vardo galia ir tuo, kad taurus vardas sutaurina juos pačius: tikrovė jie užburdavo magine formule *nomen est omen* – vardas nulemia tikrovę. Pasivadinę gražiais vardais jie įtikėjo, kad tas vardas sukuria ir atitinkamą jų dvasios turinį bei intelektualinę galią. Bet taip neįvyko. Jie kovojo už vardą, o jų pačių dvasios turinys išniekino vardo esmę, nors vardas skambėjo taip pat kaip ir senovėje. Iš tikro mokslo pradėta atvirai tyčiotis, nes jis žeidė naują vardo turinį.

Mokslo šventovė nustojo būti šventove, ji tapo kovos už būvį lauku ir medžioklės draustiniu. Mokslą užvaldė vertelgos, kurie iš visa ko stengėsi išspausti pinigą. Visi jie susireikšmino iki dangaus aukštybių ir savo menkumą pavertė tiesos ir prasmės atskaitos tašku. Tačiau jie užmiršo paprastą tiesą – mokslo dvasia reikalauja tinkamo sau pavidalo. Jeigu mokslas gali klestėti daržinėje, tai nereiškia, kad tai yra daržinės nuopelnai. Daržinės lygio dvasia sukuria daržinės lygio mokslą. Pašamonėje įkalinta tiesa kaip žiurkė graužė iš vidaus ir neleido ramiai miegoti daržinės mokslo valdovams.

Tikrieji mokslo žmonės dar mėgino kurti pagauti įkvėpimo, tačiau mokslas nyko, nes per daugelį metų jis pernelyg stipriai suaugo su išoriniais rėmais – su visa mokslo valdymo struktūra. O ši palengva iškrypo ir tapo kai kurių žmonių, susibūrusių į savo ezoterinius ratelius, godumo ir tuštybės tenkinimo mašina. Nesukūrė sistema, apsauganti nuo visokio plauko parazitų ir savanaudžių garbėtroškų. Jie tuntais sulindo į mokslo šventovę ir užnuodijo ją iš vidaus. Į visas įmanomas tarybas ir komitetus, lemiančius mokslo esmę ir kokybę, jie išsirinko save ir į save panašius ir padarė mokslą priklausomą nuo savo ir savo žmonių ar vyrų kaprizų ir diletantiško skonio.

Visiškai nuosekliai tokia tvarka be tvarkos privedė prie to, kad mokslas palaipsniui išsigimė ir ėmė merdėti: jaunų, godulio ir garbėtroškos dar nesugadintų,

atradimo džiaugsmu alsuojančių sielų merdėjančios mokslo šventovės jau nebepritraukdavo, o mokslo valdovai, pajutę, kad laivas ima skęsti, skubėjo kuo greičiau pasirūpinti savo ir savo vaikų ateitimi ir kuo daugiau nusigvelbti iš griūvančios mokslo šventovės. Sujūžlėjo tiek, kad vogti ėmė visai jau nebealegoriškai. Neilgai trukus iš šventojoje giraitėje gimusių mokslo šventovių liko tik tušti rūmai be tikrojo mokslo. Gražios iškabos dabar priminė savanaudiškumo ir bukumo vėžio suėstą ligonį. Mokslo valdovai didžiai apgailėstavo, kad mokslo šventoves sugriovė nepalankios aplinkybės: saulės užtemimai, cunamis Indonezijoje, gyventojų mirštamumas, blogas euro ir juanio kursas, klimato kaita ir ypač tie klastingi kenkėjai, kurie sąmoningai, prieštaraudami visiems godulio visatos dėsniams, vis dar rašė

mokslines knygas, o mokslo valdovai nebeįstengdavo jų perskaityti ir suprasti. Patys jie rašė sveikam protui neperkandamas slebizavones. Savo kaltės jie nepripažino. Jų pačių pasistatyti asmeniniai rūmai sau ir savo vaikams jų sąžinės neslėgė. Tai buvo jų dvasios įsikūnijimas. Jų dvasiai būtinai reikėjo spindinčių rūmų. Šventojoje giraitėje ji negalėjo gyvuoti ir tarpti. Daržinė netiko jų mokslui kurti. Plika akimi neregimos mokslo šventovės griuvo. Niekas už sugriautas mokslo šventoves valdovų nepersekiojo, net nepabarė. Patikėjusios jų skundais ir raudomis žmonių bendruomenės daugelį jų garbingai išleido į pensiją, kuri vadinama užtarnautu poilsiu, kitus apdovanojo naujomis pelningomis pareigomis ar šiaip didelėmis dovanomis, kad nejaustų nuoskaudos dėl sugriuvusių mokslo šventovių ir prarastų šiltų pelningų darbo vietų. Visi padarė išvadą, kad sulaukėjusiam kraštui mokslo šventovės nėra reikalingos.

Liko griuvėsiai.

•

– Dar ką nors pridursite? – nekantriai paklausė žiovilio tąsoma teisėja. – Visa tai, ką jūs čia papasakojote, tėra negarbingas bandymas išvengti atsakomybės. Visuomenė turi žinoti tikruosius kaltininkus. Jūs tik vilkinate laiką ir trukdote narplioti bylą. Pagaliau tai tik labai subjektyvi, tikrovės neatitinkanti jūsų nuomonė. Jeigu nebeturite ką daugiau pasakyti, teisėjų kolegija netrukus skelbs nuosprendį.

Teisiamųjų suole sėdintys keli vyrai ir moterys bejėgiškai nuleido galvas.

Po penkiolikos minučių kava kvepianti teisėja dėl tuščio formalumo pakartojo, jos supratimu, primityvią teisiamųjų gynybos versiją, esą paskutiniai ištikimybę mokslui išsaugoję vyrai ir moterys – šventosios giraitės išminčių ratelio nariai, – kai jau nebebuvo likę vilties prisikelti tikrajam mokslui, pasipiktino neteisybe, susirinko skaisčius mėnesienos naktį į buvusios mokslo šventovės rūmus, padėjo juose didelę bombą ir juos susprogdino. Klaidingai suvoktas protestas, reziūmavo teisėja ir džiūgaudama priminė, kad sprogdintojus bemat sugavo, o savo ardomosios veikos jie nesigynė, nors ir įvardijo ją kitu žodžiu. Juos uždarė į kalėjimą. Teisingumas triumfuoja, pareiškė teisėja, todėl visus šiuos diversantus mes išstremiame iš šventosios giraitės visiems laikams. Teismo vardu ji pareiškė, kad dabar pagaliau paaiškėjo, dėl kieno kaltės sugriuvo tokia didinga buvusi mokslo šventovė. Nebus nė ko parduoti, pabaigė ji, išreikšdama visuotinį apgailėstavimą dėl sugriautų rūmų.

Ši byla greitai buvo užmiršta, nes vėl sulaukėjusiame krašte buvo daug įdomesnių dalykų nei dykduonių, kaip juos visi vadino, iš šventosios giraitės mokslo žmonių reikalai. Mokslo šventovės griuvėsiai greit išvalė, ir jų vietoje išdygo didingas supermarketas su erdviu požeminiu garažu, pavadintas „Šventąja giraitė“. Žmonės labai greit iš begalinio alkio ir troškulių pramynė į ją niekada neužželiantį taką.

Elektros energija

To swim in the ocean, to swim in a lake and not know what's beneath you.

Matthew Dickman, „On earth“

Man visada patiko vanduo – jame išnykstantys, formą keičiantys ar visai suyrantys objektai.

Iš visų daiktų mūsų namuose paslaptlingiausia atrodė vonia, kurios dugną pripildydavau šnypščiančio vandens ir sumaišydavau su spalvota dušo želė srovele iš plastmasinio buteliuko. Susijungusi su vandeniu, želė suputodavo ir, apšviesta lempučių palubėje, žaižaruojančiu sluoksniu padengdavo vonią iki pat jos viršaus. Panirdavau į užmarštį, iš kurios žinodavau išlipsianti glotnesnė, švari, atgimusi. Taip tapdavau fotografija, standžiu jos popieriumi, išgriebtu precizišku rankos, laikančios pincetą, judesiu iš indo su chemikalais tamsioje nuotraukų ryškinimo laboratorijoje. Tikėjau, kad su kiekviena po maudynių ištuštėjusia vonia pati prisipildau kantrybės vėl iš naujo susitepti kreidos dulkėmis arba išsiliejusiu kapsulių rašalu mokykloje. Tais vakarais iš tiesų gulėdavau visai ne vonioje, bet saulės nu-gludintame paplūdimyje iš smėlio ir jo kojas glostančių smilčių, kurias mačiau pustomas seriale „Gelbėtojai“ ka-druose.

Laikas sulėtėdavo. Išblukdavo ir išskysdavo vaizdas, o tikresni už visus vonios kambario objektus su įskilusiomis sienų plytelėmis, šampūnų buteliukais, muilais ir muilinėmis, iš stiklinės styrančiais dantų šepetėliais, skutimosi peiliukais ir veidrodžiais tapdavo tie, kuriuos nardindavau po vandeniu, spausdavau prie savęs ir netikėtai atitraukdavau. Kai kurie nesipriešindami pasiekdavo emaliuotą dugną, o kiti atkakliai bandydavo pasipriešinti gelmės traukai ir iškildavo į paviršių. Vonioje galėdavau praleisti valandų valandas, nuolat išleisdama jau atvėsusį ir prileisdama naujo, karšto vandens. Po vandeniu man viskas tapdavo aišku, skaidru ir suprantama. Išskyrus tai, kad „Gelbėtojų“ scenas dažnai įsivaizduodavau filmuotas ne vien Havajų, bet ir mūsų miestelio Alkos tvenkinio paplūdimyje, kuris buvo išklotas juodo asfalto kilimu ir biraus smėlio bei žvyro mišiniu, nuo kurio pajuosdavo ne tik patiesalai, bet ir visas kūnas. Raudonas Pamelos Anderson maudymosi kostiumėlis apsinešdavo dulkėmis, sunkiai nutrinamais suodžiais, o veidas ir gelsvi plaukai prisisiurbavo lydytos dervos kvapo.

Žmonių pasitikėjimas šiuo vandens telkiniu man visada kėlė įtarimą, kurį dar labiau sustiprino prieš keletą vasarų čia įvykusi nelaimė. Žmonės kalbėjo, kad ta vasaros popietė buvo tokia kaitri, jog ore sklاندė mažytės elektros iškrovų žiežirbos, panašios į atskriejusias nuo bengališkų ugnelių spragilų svylančių javų atplaišėles, kurias palietę galėjai nudegti pirštų galiukus. Alkos vanduo garavo, virtęs nebe gaivinančia miestelio oaze, bet pavojinga gelme, kurioje paniręs galėjai išnerti išsilydžiusiu, nusiplovusiu kūnu ir tapti vaikščiojančia sielos išnara.

Dėdė Paulius dirbo gydytoju sostinėje, o tą vasarą svečiavosi gimtajame miestelyje, rinkdamas medžiagą knygai apie gyvybei pavojingų ligų gydymą ir mįslingus pasveikimus, kuriuos patyrė čia gyvenę senoliai. Mūsų senelei sūnaus tyrimas kėlė pyktį – dalis dėdės aprašinėjamų žmonių buvo jos bendraamžiai, kurių istorijas ji žinojo iš visai kitos perspektyvos.

Tarkim, Gofmanas. Beveik 30 metų dirbdamas elektriku ir taisydamas perdegusius virdulius, mikrobangų krosneles ir kitą virtuvinės technikos smulkmę, kankinosi, nes tikrasis jo pašaukimas – genialiai pažaboti elektros iškrovas ir jas paversti gydančiomis – buvo bevaisis. Metų metais jis atlikinėjo įvairius bandymus, į namus tempdavo laidelius, mikroschemas ir persprogusius elektros prietaisų vidurius, jais užgriozdindavo visus kambarius. Net virtuvė, kurioje žmona kepėdavo bandeles ir tortus, o paskui pardavinėdavo turguje, vis labiau panašėjo į milžinišką praviro elektriko lagamino burną su viduje tviskančiais įrankiais. Iš pradžių iš jos Gofmanas dar sugebėdavo tinkamu metu ištraukti mažytį rankinį liepsnosvaidį, nudeginti cukruotą kepinio paviršių, paversdamas jį *crème brûlée*, ir taip nustebinti mylimąją, bet kuo toliau, tuo labiau niršo ir širdo, suvokdamas, kad žmona pamažu tampa geidžiamiausia miestelio kepėja, o jis taip ir nesugeba sukurti nieko genialaus, tik eikvoja elektros energiją ir laiku nesumoka didėjančių sąskaitų.

Naktimis Gofmanas pradėjo regėti peršviečiamą būtybę fosforine burna. Įsitaisiusi laidais ir perdegusiomis mikroschemomis inkrustuotame krėsle, ji krutindavo lūpas įsakmiai įtikinėdama Gofmaną liautis ir nutraukti bandymus. Jis keldavosi, lipdavo iš lovos, pirštais braukdavo per tuštumą ir maldaudavo nutilti. Tada grįždavo į lovą, įsikniaubdavo į mielinę tešla kvepiančius žmonos delnus, klausydavosi meilių jos žodžių, saldumu panašių į ilgus tortų su pertepimais receptus, kol paryčiais panirdavo į lipnų, tekantį miegą. Trumpam įbaugintas būtybės ir jos sutrikdyto miego, kuriam laikui nurimdavo. Vėl taisydavo virdulius, naujakurių sodybose išvedžiodavo laidus, mo-

kėdavo mokesčius ir žmonai padėdavo į turgų nugabenti skanėstus. Šie akimirksniu būdavo išgraibstomi, o grįžusi namo ji atsiversdavo storą užsakymų knygą ir kurdavo naujus receptus su degintomis citrinų žievelėmis ir svilintu medumi, kuris iš tolo švytėdavo ir garuodavo tarsi ką tik išlydytas gintaras.

Tačiau Gofmanas nesijautė laimingas. Ieškodamas prasmės, kurios nerasdavo atlikdamas paprasto elektriko darbus, vėl imdavosi eksperimentų. Supamąjį krėslą pavertė elektros kėde, joje iš pradžių tvirtindavo išsikrovusias baterijas, o su laiku išstobulines šią techniką ir pastebėjęs, kaip kėdėje jos įsikrauna energijos, kartą ryžosi joje patupdyti prie laiptinės nuolat snaudžiančią katę. Iš pradžių ji tik dar labiau įmigo, tačiau Gofmanui tinkamai suregulius elektros srovę katė nebesudėjo akių. Atlaisvinęs krėslą dirželius paleido katę ir pavadino Mūza, o tada išmokė ją namo tempti ne tik žėrinčias vielutes, bet ir sumedžiotus paukščius bei leisgyves peles. Gofmanas atsidėkodavo katei virtuvėje rastais kėpinių trupinėliais ir pienu, o tada tęsdavo eksperimentus – po jų sužalotų paukščių sparnai išsitiedavo ir sugydavo, o pelės ne tik akimirksniu atgydavo, bet ir paūgėdavo. Gofmanas nuolat tobulino elektrinį krėslą ir visus pastebėjimus žymėdavosi savo knygelėje. Akimirksniu sutaisydavo tai, ką atnešdavo miestelio žmonės, ir tuoj pat grįždavo prie bandymų. Sąskaitos už elektrą būdavo sumokamos laiku, žmona džiaugėsi grįžusiu vyro pasitikėjimu savimi. Neliko pavydžios konkurencijos – dabar sekėsi abiem, o ant kavos staliuko svetainėje gulėjo dvi storos užrašų knygelės: viena su receptais ir užsakymais, o kita su aprašytais Gofmano eksperimentais. Žmona prašė tik vieno: iškeldinti supamąjį krėslą iš miegamojo, o jis, nenorėdamas trikdyti idilės, pakluso – užtvėrė jį medinių lentų siena.

Už sienos žybtelėdavo mažytės elektros iškrovos, Mūza naktimis medžiojo, o Gofmanas savo mylimąją paimdavo tokia jėga, kokios nė viena miestelio moteris nebuvo patyrusi. Viskas klostėsi puikiai, o žmonės apie jį šnekėjo kaip apie genijų ir prašydavo ne tik sutaisyti technikos prietaisus, bet ir išgydyti sergančius naminius gyvūnus. Iš pradžių katės ir žiurkėnai, o tada ir triušiai, vištos bei kalakutai pas šeimininkus grįždavo tarsi naujai gimę.

Rytą, kai Gofmanui žmona pranešė, jog laukiasi, jį taip pat pasiekė laiškais iš sostinės. Moderni elektroterapijos laboratorija pavasario pabaigoje kvietė jį pristatyti savo eksperimentus tarptautinėje konferencijoje. Prie krūtinės spausdamas savo širdį, kuri spurdėjo lyg ką tik iš supamojo krėslu paleista atgaivinta paukštė, o lagamine gabendamas užrašus, Gofmanas autobusu darėdavo į sostinę. Žmona tuo metu laukėsi jau penktą mėnesį, o virtuvėje suktis jai padėjo mūsų senelė. Ji taip ne tik patenkino savo aistrą svilvėlių kvapai, bet ir patyrė tikrą moterišką draugystę, atitrūkdama nuo namų, kuriuose augo trys sūnūs. Priešingai nei Gofmanas, kuriam už visa svarbiau buvo įrodyti savo genialumą, senelė kantriai lopė berniukų kojines, ravėjo daržus, plaudavo grindis ir šluostydavo dulkes, o vakarais iki vėlumos padėdavo ruošti namų darbus. Šiais pastebėjimais su Gofmano žmona senelė dalydavosi taip atsargiai, kad ši net nesuvokė, kaip stipriai ji iš tiesų nekenčia genijaus ir apskritai kiekvieno, kuris užsimoja toks tapti, išsižadėdamas paprasto buvimo – būtent toks buvimas senelei atrodė prasmingiausias.

Gofmano pristatyti eksperimentai sužavėjo pasaulio mokslininkus. Jis pirmą kartą kalbėjo tokiam didžiuliui žmonių būriui ir dalijosi savo istorija. Po konferencijos gurkšnojo vyną su tyrėjais, spaudos atstovės varstė jį pasitenkinimo kupiniais žvilgsniais, o Gofmanas šypsojosi taip plačiai, kad net pamiršo tarpą tarp priekinių dantų, kurio anksčiau gėdijosi. Kai viena žurnalistė priėjo užduoti keleto klausimų, Gofmanas jau buvo išgėręs ne vieną taurę vyno ir už jos nugaros pamatė kažką blykstelint ir išnykstant. Atsakinėdamas į klausimus vis labiau nerimavo ir žvilgčiojo žurnalistei per petį, kur blykstės vietoje galiausiai išvydo besiformuojančią peršviečiamą jau pamirštos būtybės figūrą. Jos fosforinės lūpos vėrėsi, burna prietemoje švytėjo, o Gofmanui savo sutrikimą sekėsi vis sunkiau nusišlepti. Atsakęs į paskutinius klausimus, jis stvėrė lagaminą ir net neatsisveikinęs išbėgo. Leisdamasis liftu pasijuto dar prastiau, o išsiderinusios širdies plakimu pildėsi visas ankštos erdvės perimetras. Pasiekęs kiemą, dar kartą žvilgtelėjo į daugiaaukštį laboratorijos pastatą stikliniais langais ir patraukė stoties link, tačiau jautė, jog yra ne vienas. Būtybė jį sekė tylėdama. Gofmanas įsitaisė galinėje autobuso sėdynėje, apsikabino lagaminą ir bandė užmigtį, tačiau tamsiame salone pliušinėje sėdynėje priešais sėdinčios peršviečiamos būtybės fosforinė burna sušvito taip ryškiai, kad akino net stipriai užsimerkus. *Nustok tai daręs, Gofmanai, liaukis*, – kartojamas sakinytis skambėjo vis garsiau, tapdamas nebe žodžiais, bet kažkuo vis labiau apčiuopiamu, tarsi kyštelėjęs ranką seniai vilkėto palto kišenėje atrastum monetą ir atpažintum joje išsišovusius skaičius.

Kai Gofmanas išlipo iš autobuso, miestelis skendėjo tamsyje. Jis pasuko ne namo, bet prie Alkos tvenkinio ir nėrė į jo tamsų vandenį, norėdamas nuskandinti ir peršviečiamą

žmogų, ir jo fosforinę burną, ir visus jo raginimus liautis. *Kaip liautis? Kodėl? Kai pagaliau pradėjo sektis ir esu vertinamas ne kaip nususejęs elektrikas, bet genijus?* Išniręs iš vandens jis pasijuto kur kas lengvesnis, o mintys rimo, tačiau kraupi nuojauta nesitraukė. Kai žvilgančio vandens prietemoje jis sagstėsi kelnų sagas, išgirdo sirenas ir tik tada prisiminė besilaukiančią žmoną. Tempdamas sunkų lagaminą, visas šlapias ir žliaugiantis, jis pasileido bėgti, tačiau kojos klimpo į smėlį ir batai prisisėmė perregimų, niežulį keliančių akmenukų. Atrodė, kažkas kutena iš vidaus, o pasikasyti gali tik perpjaudamas pėdų odą.

Gofmano mylimoji gulėjo miegamojo lovoje pervertusi akių obuolius, mūsų senelė laikė ją už rankos, kitu delnu glostė jos karščiuojančią kaktą, o seselės vieną po kitos keitė lašelėles. Gofmanas pirmiausia puolė tikrinti, kaip laikosi jo elektros kėdė, kurioje Mūza snaudė visai taip, kaip tuos kartus prie laiptinės iki pirmojo savo seanso. Gydytojas, išniręs prietemoje, uždėjo ranką Gofmanui ant peties ir pranešė, kad žmona taip negaluoja jau kelias dienas – kol jis buvo konferencijoje, ji patyrė priešlaikinį gimdymą, tad dabar prireiks laiko atsigausti. Tai buvo pirmoji naktis, kai miegamajame atsivėrė dvi burnos – viena fosforinė, o kita jo paties ir paliepė iš ligininės atsiimti inkubatoriuje gulintį kūdikį ir jį atgaivinti. Gofmanas nutarė tai padaryti netrukus, kai žmona kiek sutvirtės.

Kai nuo jos kūno buvo atjungti vamzdeliai ir kateteriai, o lašelinės stovas grįžo į liginę, Gofmanas gavo leidimą kūdikį parsivežti namo ir jį prižiūrėti pats. Senelė atėdavo pas draugę nebe tortų kepti, bet perspėti Gofmano žmoną, kad šis sprendimas labai rizikingas. Ji piktinosi gydytojais, kurie apskritai taip patikėjo elektriko genialumu, kad leido neišnešiotą naujagimį parsigabenti namo, tačiau neseniai pasveikusi jo mylimoji dėkojo visatai, jog išgyveno pati, ir į panašias kalbas leistas nenorėjo, tad vis dažniau užsukusią senelę mandagiai išprašydavo, sakydama, kad nori daugiau laiko skirti vyrui, kuris jau nebeslėpė, kad ne tik naktimis, bet ir dienomis kovoja su peršviečiama būtybe. Atsigausti jam padėdavo tik maudynės Alkos tvenkinyje, tačiau vandenyje negali apsigyventi.

Tai įvyko švintant. Kūdikis inkubatoriuje nustojo kvėpavęs. Įsitikinęs, kad žmona miega, Gofmanas atsargiai priėjo prie mažylio, palietė jo stingstančius kumštėlius ir paėmė ant rankų. Tada nunešė į elektrinį krėslą ir saugiai pritvirtino dirželiais. Jo mėlstantis neišnešiotas kūnas tamsioje žvilgėjo kaip fosforo gniutulas, o sureguliuota elektros srovė ėmė kibirkščiuoti ir žaižaruoti. Gofmanas vartė savo užrašus, perjunginėjo elektros varžos stiprumą, o tada priėjęs tikrino, ar mažylis reaguoja. Taip ir reguliavo iki pat ryto. Kai žmona pabudusi įėjo į erdvę už medinių lentų pertvaros, rado Gofmaną išvargusį gulintį tarp laidelių ir mikroschemų su kėdėje stingstančiu sūnaus kūnu.

Žmonai tyliai išsikrausčius, Gofmanas, pagaliau suvokęs, kad namai niekada nebekvėpės mielinėmis ir šylančiais orkaitėmis, atsisėdo į savo supamąjį elektros krėslą pats ir bandė susideginti, tačiau tik beviltiškai nusvilo odą. Įniręs ir siaubo apimtas, atsinešė sandėlio prietemoje švytėjusį dalgį ir juo užkapojo savo genialumo įrodymą – tą vienintelę prasmę, kuri gaivališka energija pripildydavo jį noro gyventi.

Kai Gofmanas Alkoje nardino sukaptą krėslu kūną su visu dalgiu, kilo audra. Naktiniame danguje plaukiantys debesys nušvito fosforu, o ugnies kamuoliais sproginėjantys elektros išlydžiai smogė tiesiai Gofmanui į nugarą. Jis krito į vandenį, elektros nukrėstas tirtėjo iki pat ryto. Iš vandens ištrauktas elektrikas, kurio kūnas buvo pažymėtas Lichtenbergo figūromis, nugabentas į sostinę ir ten praleido ilgus ligos metus. Kiek atsigavęs grįžo į miestelį praplėkęs, raukšlėtas ir nusėtas išdegintomis kraujosruvų linijomis, kurios priminė raudono rašalo tatuiruotes. Įsikūrė mediniame namelyje anapus tvenkinio ir daugiau niekada nebesinaudojo elektra, bet žmonės gydė prisilietimais.

Senelė buvo įsitikinusi, kad Pauliaus rašoma stebuklingų pasveikimų knyga išaukština žmonėse tūnantį blogį, masuojamą žodžio „genialumas“, ir demonstratyviai pakildavo nuo sofos kaskart, kai sūnus dalydavosi girdėtomis istorijomis ar skaitydavo savo užrašus susirinkusiai giminei. Senelė tikėjo, jog ta knyga gali prišaukti dar vieną nelaimę, kurios „po vieną nevaikšto“.

Tačiau Paulius buvo žmogus, kuris mėgo vaikščioti vienas. Nors savo atletišku, išreniruotu kūnu, vešliais, stambiai garbanotais juosvais plaukais ir įtraukiančiomis istorijomis taip žavėjo moteris, kad jos jam būtų atsidavusios nors ir toje prikaitintoje pakrantėje, apsimitinėdamos Pamela Anderson, o tada prisvilusios smėlyje kaip kiaušinio turinis dužus lukštui su visomis savo plėvelėmis, gemalais, tryniu, baltymais ir oro kameromis.

Pauliaus istorijos buvo mirties priežasčių istorijos. Jas jis galėdavo pasakoti nesiliaudamas, retkarčiais įtraukdamas nuotrupas tų stebuklingų pasveikimų, po kurių žmonės negrįžtamai pasikeisdavo. Kuo daugiau klausydavosi dėdės, tuo smalsesnė dariausi siaubui: mane suviliodavo

Gongas kaip nesantaikos obuolys

Ši istorija visiškai nereikšminga ir neverta dėmesio – apie ją net kalbėti nebūtų prasmės, jeigu... Apie ją žinojau tik iš nuogirdų, visiškai neskyriau dėmesio, bet aplink lyg užverdant košei prasideda burbuliavimas, taip ir čia atsitiko. Miestelio aukščiausioji valdžia mero lūpomis, tikėdamasi pagyrų, apsiskelbė, kad iš tolimosios Indonezijos vyriausybės (!) gavo dovanų gongą ir jį ketina pakabinti centrinėje aikštėje. Ypatingomis progomis jį daužant pasauliui būtų skelbiamas taikos siekis, propaguojama kultūrų sąveika. Deja, dalis miestelėnų į šią idėją pasižiūrėjo gana skeptiškai, o kai kurie priešiška. Kartoju, kad plepalams tokiomis temomis esu visiškai abejingas, nes, prisiziūrėjęs ir prisiklausęs savo gyvenime valdžios vyrų ir moterų, o taipgi save laikanti elito (?) žmonėmis, suabejoju, ar jie vaikystėje skaitė bent „Cukrinius avinėlius“ ar išklause „Močiutės pasakas“. Nejučiomis susidomėjau vietinės TV įrašų apie nelemtąjį gongą. Polemizavo du įtaigūs žmonės – kunigas egzorcistas Arnoldas Valkauskas ir praėjusių metų populiariausias miesto žmogus meras Nerijus Cesiulis. Pirmasis įtikinėjo, kad gongas yra savotiškas Trojos arklys demoniškajam pasauliui, kad tai priešiško mūsų Dievui išraiška. Antrasis – kad gongas suartins mūsų ir indoneziečių kultūras, kad mes esam žmonės laisvi ir atviri visiems. Pvz., Alytaus kolegijoje mokosi įvairių rasių ir tautų atstovai, kurie plečia mūsų akiratį, suartina mus su pasauliu. Šmaikščiai pacitavo dovanos teikėjas, kad gongai kabo sostinėse, mes (Alytus) esame Dzūkijos sostinė, Vilnius priklauso mūsų kraštui, taigi... ple ple ple.

Šitas, mano supratimu, niekinis pašnekesys suteikė peno tolesniems pamąstymams ir apibendrinimams. Esu išauklėtas katalikiška dvasia, kaip ir dauguma mūsų nutolęs nuo krikščioniškųjų dogmų – greičiau sekuliarus, bažnyčią, priešingai nei daugelis garsiai tą skelbiančiųjų, lankau tik ypatingomis progomis, o dėl demonizacijos palieku spręsti labiau egzaltuotiems asmenims negu aš. Kaip ir dauguma senųjų alytiškių skausmingai išgyvenau ne sisteminių, bet nuoseklių miestelio griovimą ir senųjų struktūrų ardymą. Kiekviena griovimo etape būdavo garsiai skelbiama, diskutuojama, tariamasi su bendruomene ir padaroma pagal savus norus. Nuvažiavęs į netolimiausius Seinus ar Suvalkus galvoju, kad šie savo dydžiu ir suplanavimu mums artimi provincijų miesteliai tvarkyti ne mums taip mielu buldozeriniu principu, o protingai išlaikant senąsias tradicijas. Kas įdomiausia, mūsiškės destrukcijos kaltininkų taip ir nesurasi – gal miesto galvos, valdininkai, pralobėliai, gal net architektai? Juos vienija nežinau kas – naudos ieškojimas, pataikavimas galingsiems, paprasčiausias neišprusimas? Tikriausiai meras negirdėjęs apie lietuvių dailės klasiką Algimantą Švėgždą, kuris prieš kelis dešimtmečius „Kultūros baruose“ pareiškė, kad seniau buvę priešakinės minties lyderiai architektai šiais laikais virto didžiausiais griovėjais. Mūsų atveju:

1. Suardyta miestelio centro senoji struktūra. Istoriskai susiklosčiusi centrinė aikštė su buvusiais senaisiais pastatais, kiemeliais sulgynta su žeme, jos vietoje išdygo iki šių dienų nepabaigti, miestui labai reikalingi, bet grioz-

Autoriaus piešinys

diški ir senajai jo dvasiai svetimi *budinkai*. Deja, prarasto nesugrąžinsi.

2. Nugriauti ar beviltiškai perdaryti pastatai S. Dariaus ir S. Girėno, Margio, Vilniaus, Šarūno gatvėse, Kurorto rajone ir t. t. Pastatai ir jų pjaustyto medžio, metalo detalės, galėjusios tapti moderno paveldo dalimi, dingo negrįžtamai. Gal kai kurios jų puošia individualius namus ar privačias kolekcijas? Dar sovietiniais laikais architektai svajingai vartydavo estiškų žurnalus: „Kokie jie šaunuoliai įvertindami mažąją architektūrą...“, o oficialiai teigėdavo, kad „neturi išliekamosios istorinės vertės“.

3. Išpjauti senieji klevai prie Laisvės angelo ir aplinkinėse gatvėse ir jų vietoje pasodintos (ypač būdingos mūsų kraštui!) kalninės pušelės. Įdomu, kada ateis eilė kaštonams Kaštonų gatvėje?

Galbūt, o taip ir yra, esu senas marazmatikas, bet ilgesingai prisimenu apsilankymą prieš gerą dešimtmetį Liepojoje su jos kreivomis *brukuotomis* gatvelėmis, įkyriai bildančiu tramvajumi tarp Kuršo vokiečių statytų triaukščių medinių namų. Ilgiuosi ankstyvų vasaros rytmečių su močiutėmis, išeinančiomis su dubenėliais pašaro katėms. Iš gretimų namų tingiai, lyg nenoromis, bet punktualiai ir pareigingai išlendančių kačių. Kaip ir visur stūksojo tame mieste silikatinės pabaisos, bet kažkaip akys nesąmoningai stengdavosi jų nepastebėti. Kartoju, kad tai mačiau prieš gerą dešimt-

metį, dabar tikriausiai taip pat *sueuropinta*, bet iki dabar to Latvijos miestelio įvaizdis išliko kaip pavyzdys. Kaip ir prisiminimas apie ėjimą iš mokyklos braukiant kojomis nukritusius klevų lapus, bridimas per jų krūvas. Apskritai, kur tik pasižiūri, visur pamatai Lietuvoje paplitusią neaplykantą medžiagą ir miškams. Visai nejuokinga, kai Gretai verkiant JT salėje dėl klimato kaitos ir oro užterštumo mano namų pašonėje buvo ir yra pjaunami brandūs medžiai – liepos, beržai... Nupjautos vietos grindžiamos betoninėmis trinkelėmis, mat ten stovės gražūs konteineriai šiukšlėms ekologiškai rūšiuoti. Ekologinės bėdos turi kelias ypatybes – be jų neabejotinos žalos mums visiems, gali pajuodinti (ir taip abejotino baltumo) kai kurių ministrų reputaciją, savo pareigą vykdžiusį valdininką paversti populiariausiu miesto žmogumi.

Bet užteks apie tai – laikas sugrįžti prie to nelaimingo, tiek kalbų sukėlusio gongo. Būti jam ar nebūti – nemanau, kad tai didelių svarstymų objektas. Kabinti bažnyčios pašonėje, miškelyje prie A. Matučio muziejaus ar vienoje iš daugelio tarzanijų – štai kur klausimas. Kiek prisimenu, visais laikais miestelio galvos pagalius į ratus kaišiodavo tokios problemos. Sąjūdžio laikais, visiškai nesuvokdama epochos šauksmo, tuometinė, dabar jau amžinąjį atilsį, vykdomojo komiteto pirmininkė ragino prie statomo teatro rūmų pastatyti Lenino paminklą: „Vienintelis miestas Lietuvoje be paminklo Jam.“ Nežinau, kur dabar riogso jo gipsinė išlieja. Toliau dar gražiau – šventą žydams šabą, atvykstant iš Izraelio delegacijai, suorganizuota jų kapų tvarkymo talka. Sakysite, kad tai tolimi ir jau pamiršti laikai, bet įvairiausiais variantais tai kartojasi nuolat ir dabar. Sakoma, kad gongo skambėjimas suartins mūsų kultūras, bet kam to reikia, jeigu jos pripažįstamos tikrai popso pavidalu? Ką galime mes duoti kitiems, jeigu nepastebime šalia gyvenančių kūrėjų? Mūsų valdžios galvų kultūrinis suvokimas per trisdešimt Nepriklausomybės metų išliko toks pats kaip tos vykdomojo komiteto pirmininkės, įsivaizdavusios, kad dailininkų užsiėmimas tėra ant raudono audeklo rašinėti šlovinančius šūkius. Dabartinių garsiai apie kultūrą kalbančiųjų prioritetai nukrypo tautinio, kaip jie įsivaizduoja, lavinimo kryptimi: vaikučius privaloma tvarka rengti tautiniais rūbais, kuo daugiau pristatyti vyčių, nugriaunant, jų manymu, negerų žmonių paminklus. Beje, Helsinkyje ar Berlyne išlikę paminklai Leninui ar Karlo Marxo vardu pavadintos gatvės – nors simpatijų tiems veikėjams nemanau, kad jaučia, bet būna, tegu būna. Gongas tikrai neprišauks piktųjų dvasių – jas prisišaukiame patys kibdami dėl nereikšmingų dalykų vienas kitam į atlapus, nematydami, kad miesto kultūrai šiais metais lėšų skirta šešiasdešimčia nuosimčių mažiau negu pernai. Gongo priešininkams, teigiantiems, kad jo buvimas skatins sektų ir sektelių paplitimą, atsakyčiau, jog klaidžiojimas jose reikalingas tikrai silpniesiems. Tvirtų įsitikinimų žmogui mintis apie tai tegali sukelti žiovulį – kaip ir plepalai apie metalinį skritulį.

– KOSTAS POŠKUS –

Elektros energija

► Atkelta iš p. 15

paslaptingi skrandžio turinių išsivertimai, kūdikių gimimas jų motinoms mėnesių mėnesius merdėjus išiktoms komos, susivijusios žarnos, sproguos kraujagyslės, gangrenos, pūliniai, vamzdeliai, pro kuriuos ligoniai švokšdami sugebėdavo surūkyti paskutines cigaretes, ir, žinoma, kraujas. Kraujas, ištekęs numirėliui iš nosies per jo laidotuves. Meistriškai perpiltas paskutinę akimirka. Skiestas, sukresšėjęs, išsiliejęs ar sustingęs – kraujas, kaip ir seilės, buvo vandens sąjungininkas, kuriame ištirpę mineralai, vitaminai ir visos kitos cheminės medžiagos prapulavo taip, kaip

vonios vandenyje prapulavo putas, šlapimas, šampūnas, purvas ir nuovargis. Visi miršta skirtingai, visus organus skirtingai suėda išsikerioję vėžiai, virusai ar epidemijos.

Vienintelės širdys visiems sustoja vienodai, galvojau.

Tą kaitrią rugpjūčio septintosios popietę, dviem judesiais išsineręs iš drabužių, įsibėgėjęs kaitriu Alkos paplūdimio smėliu, nubildėjęs kelis žingsnius mediniu lieptu, Paulius nėrė į vandenį. Plotelis vandens suburbuliavo, jo paviršius nusidažė sodria, klampia kraujo spalva, o dėdė nesirodė. Moterys, jaudrintos nuogo Pauliaus kūno vaizdo, laukė jo išnirsiančio, srūvančio vandens srovėmis ir lašais, o nesulaukusios puolė į paniką. Iškviesta pagalba sukosi greitai, viena dėdės kūno dalis buvo ištraukta netrukus, o kitos porą valandų ieškojo narai. Pauliaus kūnas buvo perpjautas pusiau vandenyje paskandinto dalgio. Pulsuojančios, vis dar

gyvos dvi jo dalys buvo įkeltos į greitosios pagalbos automobilį ir mirksint raudonomis ir mėlynomis švieselėmis bei klykiant sirenoms išgabentos į sostinę. Klinikose Paulius per 59 valandas buvo kruopščiai suadytas chirurgų, kurie rėmėsi jo paties paliktais užrašais.

Kai pirmą kartą su šeima nuvykome jo aplankyti, dėdė dėliojo itin taupius žodžius. Jo balsas pakito, skambėjo tarsi mažo berniuko, o senelės paklaustas, kodėl jis apskritai ėjo maudytis, žinodamas, koks mirtinai pavojingas Alkos dugnas gali būti, Paulius lėtai ištare trūkčiojantį sakinį: kartais tiesiog turi plaukti, nesvarbu, kad nežinai, kas po tavimi, ir paprašė savo užrašų.

– LINA SIMUTYTĖ –